

ДІАНА ШЕБАНИЦ

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ПЕРІОД
ПАНДЕМІЇ**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Діана Шебаніц

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ПЕРІОД
ПАНДЕМІЇ**

МАРІУПОЛЬ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
2022

УДК 342.7:616-036.21(075.8)
ШЗ6

Рекомендовано до друку
Вченою Радою Маріупольського державного
університету, протокол № 11 від «10» травня 2022 р.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Назимко Єгор Сергійович – перший проректор Донецького державного університету внутрішніх справ, майор поліції, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник.

Сущенко Вадим Анатолійович – кандидат юридичних наук, начальник управління представництва інтересів держави в суді Донецької обласної прокуратури.

Конишев Геннадій Аркадійович - Голова президії Маріупольської міської колегії адвокатів, заслужений юрист України.

Шебаніц Д.

ШЗ6 Особливості реалізації конституційних прав і свобод громадян України в період пандемії : навч.-метод. посібник. Маріуполь : МДУ, 2022.95 с. (6,2 др. арк.)

Навчально-методичний посібник «Особливості реалізації конституційних прав і свобод громадян України в період пандемії» підготовлено відповідно до навчальної програми з дисципліни «Основи правознавства». Необхідність написання посібника обумовлена прийняттям низки нових правових норм, які суттєво впливають на можливість реалізації основних прав і свобод в період пандемії. Вньому чітко та послідовно розглянуто вплив карантинних обмежень на основні галузі права. Навчально-методичний посібник складено на підставі Положення про підготовку наукових, навчальних та навчально-методичних видань у Маріупольському державному університеті. Розраховано на здобувачів вищої освіти ОС «Бакалавр» усіх форм навчання, а також усіх тих, хто цікавиться питаннями конституційних прав.

УДК 342.7:616-036.21(075.8)

© Шебаніц, текст, 2022

© Маріупольський державний університет, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ВПЛИВ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН.....	7
РОЗДІЛ 2. ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ... ..	18
РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПІДРОБКУ ДОКУМЕНТІВ ПРО ВАКЦИНАЦІЮ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ... ..	30
РОЗДІЛ 4. ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД РОБОТИ НЕ ВАКЦИНОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	42
РОЗДІЛ 5. ОБМЕЖЕННЯ ВІДВІДУВАННЯ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ БАТЬКІВ ОБОВ'ЯЗКУ ЩОДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ	54
РОЗДІЛ 6. КАРАНТИННІ ОБМЕЖЕННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН НА ПРИКЛАДАХ ЗАКЛАДІВ ТОРГІВЛІ ТА ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ... ..	68
ЗАВДАННЯ... ..	79
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК... ..	82
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК... ..	84
ЛІТЕРАТУРА.....	86

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна «Основи правознавства» є досить сталою та її дослідженню присвячена значна кількість наукових праць. До початку пандемії спричиненої COVID-19 значна кількість правових норм не зазнавала суттєвих змін протягом багатьох років, а основні норми окремих галузей права таких як, трудове протягом багатьох десятиріч.

Карантинні обмеження суттєво вплинули на регулювання суспільних відносин майже усіх галузей права. Вимушені обмеження конституційних прав та свобод громадян обумовило необхідність доповнення окремих модулів навчальної дисципліни новими інститутами та посиленнями на прийнятті нормативно-правові акти спрямовані на забезпечення можливості реалізації населенням своїх прав і свобод під час пандемії. Закріплений в Конституції статус правової держави покладає на нашу країну певні обов'язки.

Без будь-яких сумнівів однією з провідних ознак правової, соціальної та демократичної держави є захист та гарантія реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина. Особливого значення зазначене питання набуває в умовах пандемії, спричиненої розповсюдженням коронавірусної інфекції COVID-19 та запровадженими у зв'язку із цим низки карантинних обмежень, що безпосередньо впливають на здатність громадян реалізовувати законні інтереси та гарантовані права.

Відтак, найважливішою умовою задля досягнення дієвості та ефективності реалізації конституційних прав людини і громадянина в період пандемії є якісно розроблена законодавча основа, яка в свою чергу базується на сучасних теоретичних дослідженнях, спирається на практичну діяльність, а також відповідає сьогоденним викликам. Саме гармонійне поєднання наукового підґрунтя, досконалого законодавства та налагодженої правозастосовної діяльності і визначає ефективність у сфері особливостей реалізації конституційних прав і свобод громадян України в період пандемії коронавірусної хвороби.

До того ж, у зв'язку з глобалізаційними та інтеграційними процесами в Україні та світі, актуальності набуває питання реформування національного законодавства та імплементації позитивного зарубіжного та зокрема європейського досвіду, з урахуванням національних особливостей.

Отже, актуальність дослідження полягає у нагальній необхідності детальніше дослідити теоретичну та практичну базу реалізації конституційних прав та свобод громадян у період пандемії та запроваджених карантинних обмежень.

Запровадження на всій території України карантинних обмежень призвело до суттєвого звуження та обмеження деяких, гарантованих Конституцією України прав, зокрема щодо свободи пересування, вільного вибору місця проживання та права вільно залишати територію України, права безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, права збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і

демонстрації, права на підприємницьку діяльність, права на освіту тощо. Додатково зазначаємо, що неабиякого значення набуло право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

А відтак об'єктом нашого дослідження є суспільні відносини, які виникають внаслідок реалізації громадянами України своїх гарантованих Конституцією прав та свобод за часів пандемії, спричиненої розповсюдженням коронавірусної хвороби.

Навчальний посібник розроблено та адаптовано до змістового модуля 2 дисципліни «Основи правознавства».

Основними завданнями вивчення змістового модуля 2 дисципліни «Основи правознавства» є формування у здобувачів вищої освіти спеціальних (фахових) компетентностей щодо здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в юридичній сфері, які характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, що передбачає застосування теорій та методів юридичної науки в умовах пандемії.

Зазначений посібник доповнює основний базовий курс навчальної дисципліни «Основи правознавства» та надає змогу отримати теоретичні та практичні навички реалізації основних прав і свобод громадян під час пандемії, використовує аналіз сталої судової практики з адміністративних та кримінальних проваджень.

Структурно посібник складається з 6-ти розділів, до кожної теми додаються контрольні питання для самоперевірки. Також посібник містить завдання для контролю засвоєння знань здобувачами вищої освіти, предметний покажчик і термінологічний словник.

РОЗДІЛ 1

ВПЛИВ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН

Пандемія у перекладі з грец. πανδημία – всенародний, παν – увесь + δῆμος «демос» – народ, є формою епідемічного процесу, для якої характерно інтенсивне масове поширення інфекційного захворювання та охоплення ним населення всієї країни, декількох країн світу або континентів [1]. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає пандемію саме як поширення нового захворювання у глобальних масштабах з ураженням частини населення за відносно короткий проміжок часу [2]. Відтак, у березні 2020 року вищезгадана Всесвітня організація охорони здоров'я на офіційному рівні визнала коронавірус COVID-19 пандемією, при чому загальносвітового масштабу.

Суспільна небезпека, масштабність розповсюдження загроз, спричинених пандемією і новизна такого явища для сучасного світу обумовлюють необхідність всебічного наукового дослідження питань та особливостей реалізації конституційних прав громадян в період пандемії.

Сьогодні перед світом поставлена складна, комплексна та відповідальна задача щодо запобігання поширення коронавірусної інфекції. Вирішення такої проблеми об'єктивно потребує вжиття певного комплексу протиепідемічних організаційних, медико-санітарних, адміністративних та інших заходів задля профілактики поширення COVID-19, локалізації та подальшої ліквідації цієї епідемії.

Ми погоджуємося з думкою генерального секретаря Організації об'єднаних націй, який зауважує, що пандемія COVID-19 є кризою охорони здоров'я, економічною та соціальною кризою, яка швидко стає кризою прав людини [3]. Саме тому, на жаль, вищезгадані протиепідемічні заходи у певній мірі нерозривно пов'язані з покладенням на людей додаткових обов'язків, а також з різними формами обмеження реалізації громадянських, політичних та інших прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

Порушену проблематику підстав, умов, критеріїв та механізмів обмеження прав людини досліджували багато видатних науковців, серед яких варто згадати В. Буткевича, Л. Воєводіна, А. Гетьмана, О. Осинську, М. Савчина, О.Скрипнюка Т. Слінько, І. Стрекалова А. Сидореця, Б. Речицького, В.Шевчука, Ю. Фігеля, В.Яковюка та ін. Вважаємо доречним вказати, що деякі теоретичні та нормативно-правові засади реалізації прав людини в умовах пандемії раніше вже досліджувалися юридичною науковою спільнотою.

Так, зокрема Н. Васюк досліджував роль і повноваження місцевих органів публічної влади щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, І. Сенюта описував особливості законодавчого забезпечення в Україні права людини на охорону здоров'я, О. Ситніченко окреслював правові засади забезпечення правоохоронними органами санітарного та епідемічного благополуччя населення, а З. Черненко досліджував конституційне регулювання права на охорону здоров'я у країнах Європейського Союзу.

Цікавими видаються роботи зарубіжних дослідників, зокрема Джозефа Дж. Амона, Роіна Хабібі, Джана Лука Бурчі, Тана де Кампоса, Джона Коена, Кай Купфершміда, Кассандри Еммонс та ін., які досліджували питання запобігання поширенню COVID-19 серед ув'язнених в контексті забезпечення їх права на медичну допомогу, особливості застосування Міжнародних медико-санітарних правил 2005 р. під час спалаху COVID-19, основні заходи, які здійснюються різними країнами для запобігання поширенню COVID-19, міжнародно-правові гарантії прав людини під час надзвичайних ситуацій, у тому числі питання відступу від прав людини в умовах запобігання поширенню COVID-19.

Проте, варто зазначити, що навіть не дивлячись на такі змістовні та ґрунтовні дослідження, питання особливості реалізації конституційних прав громадян в період пандемії, спричиненої поширенням коронавірусної інфекції COVID-19, ще не дістали належного висвітлення у національній та зарубіжній юридичній науковій літературі через порівняно нещодавнє виникнення такого нетипового для сучасного світу явища. Наголошуємо, що триваючий перебіг пандемії та постійний перегляд запроваджуваних проти епідеміологічних заходів зумовлюють нагальну потребу в додатковому дослідженні особливостей реалізації конституційних прав та свобод людини та громадянина.

Враховуючи вище наведене, Україна, як і інші країни світу зіткнулася з нагальною необхідністю швидко та ефективно протидіяти викликам сьогодення, які спричинені розповсюдженням вірусної інфекції COVID-19. Фактором, що значно ускладнює існуючий стан є відсутність попереднього досвіду та неможливість використання такого, адже ретроспективний огляд дає підстави стверджувати, що відомі історії пандемії ще ніколи не супроводжувалися таким миттєвим моніторингом поширення у всьому світі. До того ж, варто зазначити, що першочерговою задачею для всього світу стало вжиття таких належних, дієвих та жорстких заходів, які б були спрямовані не лише на надання медичної допомоги, особам, які вже мають захворювання, а й таких, що б мінімізували випадки інфікування інших людей.

За умови поширення пандемії загроз зазнають усі сфери соціального життя, що в свою чергу вимагає швидкого та ефективного реагування уповноважених органів державної влади та, зокрема, вдосконалення існуючої національної законодавчої бази, розробки та прийняття нових відповідних нормативно-правових актів. Відтак, основні, чи то ключові принципи, яких треба дотримуватися під час розробки і здійснення заходів реагування в умовах пандемії, пов'язаної з розповсюдженням коронавірусної інфекції COVID-19, викладені у Керівній записці Моніторингової місії ООН із прав людини в Україні. Так, у вищезгаданій записці наголошено, що будь-які заходи реагування на пандемію COVID-19 повинні бути пропорційними, необхідними та недискримінаційними [4].

У березні 2020 року Кабінет Міністрів України виніс постанову щодо запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Зазначеним нормативно-правовим актом в Україні введено карантин, а саме такі адміністративні та

медико-санітарні заходи, які застосовуються задля запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб, а також запроваджено ряд заборон. На думку деяких правників та представників як національної, так і міжнародної наукової спільноти такі заборони та обмеження певною мірою йдуть в розріз з положеннями національного законодавства, а подекуди мають й певні ознаки неконституційності [5, с. 167]. Отож, зазначеною нами вище постановою були запровадженні основні профілактичні протиепідемічні заходи. Акцентуємо увагу на тому, що вони неодноразово змінювалися, аби посилити чи навпаки послабити існуючі обмеження. Відтак, ключовими заходами карантину, які певною мірою ускладнюють, чи то унеможливлюють реалізацію конституційних прав і свобод людини і громадянина, є заборона переміщення групою у складі більше ніж двох осіб, відвідування парків і зон відпочинку, перебування малолітніх в громадських місцях без супроводу дорослих, заборона проведення всіх масових заходів тощо [6].

Цікавим є той факт, що наступною постановою Кабінету Міністрів України, але вже від 4 травня 2020 року ввели в дію певні послаблення вищезгаданої низки карантинно-обмежувальних заходів. Так, наприклад, з-поміж іншого, скасовано заборону відвідування парків, скверів, зон відпочинку, лісопаркових та прибережних зон, спортивних та дитячих майданчиків [7]. Проте таке пом'якшення обмежувальних заходів аж ніяк не виключає потребу належної правової оцінки правомірності, обґрунтованості та пропорційності зазначених протиепідемічних заходів, які діяли у період з квітня по травень 2020 року та їх безпосереднього впливу на реалізацію прав людини та громадянина в умовах запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19.

Так, зокрема, з-поміж інших введених заборон та обмежень, які здебільшого застосовувалися у період з квітня по травень 2020 року у зв'язку із розповсюдженням коронавірусної інфекції, пропонуємо детальніше зупинитися на огляді наступних:

- **заборона перебування в громадських місцях без засобів індивідуального захисту**, що суперечить нормам Конституції України та національного цивільного законодавства щодо права людини на повагу до його гідності та права на індивідуальність. Так, зміст будь-якого особистого немайнового права та права на індивідуальність, на думки деяких вчених, слід розкривати саме через можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя. Відтак, під індивідуальністю в широкому сенсі – зазвичай розуміють наявність певних характерних, неповторних властивостей фізичної особи, індивідних (характеристика людини як біологічної істоти) та індивідуальних (характеристика конкретно визначеного представника людського роду, який характеризується неподільністю, цілісністю і наявністю властивих саме йому особливостей – людини як соціальної істоти ознак [8]). Отож, імперативна норма, що стосується користування захисними засобами може сприйматися саме як можливість позбавлення фізичної особи вільно та на власний розсуд

проявляти свої індивідуальні ознаки. До того ж, вважаємо доречним наголосити, що відповідно до чинного національного законодавства усфері забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення всі профілактичні та протиепідемічні заходи, запроваджені під час карантину, повинні фінансуватися за рахунок та коштами державного і місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, а також позабюджетних коштів. Тобто, іншими словами, вимога носіння засобів захисту, таких як масок, респіраторів тощо, кореспондується відповідному обов'язку органів державної влади забезпечити такими населення [9; 10]. Також, варто наголосити, що недостатня правова визначеність зазначеної заборони створює можливість задля її довільного, а отже і неодноманітного розуміння та застосування. Саме через це постає першочергова та нагальна необхідність конкретизувати термін «громадське місце». Окрім цього, формулювання такої заборони суперечливо допускає перебування у громадських місцях у будь-яких засобах індивідуального захисту навіть без уточнення їхнього призначення. Протиепідемічне значення даного обмеження нівелюється й дозволом використання вкрай малоефективних виготовлених самостійно, а отже здебільшого без дотримання будь-яких технічних умов, засобів індивідуального захисту, що у підсумку дозволяє говорити не лише про неконституційність, а і про безпідставність обмеження свободи пересування [11, с. 10];

- **заборона відвідування спортивних та дитячих майданчиків, парків, скверів, зон відпочинку тощо.** Зазначена заборона суперечить цілій низці як національних, так і міжнародних нормативних актів, зокрема мова йде про: Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, Конституцію України, Конвенцію про права дитини, Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання», Закон України «Про фізичну культуру і спорт» тощо. Відтак, вищезгадана заборона порушує норми щодо свободи пересування, права на мирні зібрання, права на відпочинок та дозвілля, права громадян у сфері фізичної культури та спорту тощо;
- **заборона відвідування закладів освіти її здобувачами** йде в розріз з гарантованими правами, викладеними у Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Конституції України, Законі України «Про освіту» тощо. Так, однією з існуючих передумов успішного розвитку сучасної держави є забезпечення нею свого майбутнього шляхом створення ефективною та діючою системи освіти. Наразі статус держави у світі підкреслюється не тільки військовими та економічними здобутками, а й інтелектуальним потенціалом нації. До того ж, відомо, що результатом отримання якісної освіти є певний соціальний розвиток особистості, який в подальшому стає базисом для трудової діяльності. Але ж запровадженням заборони щодо відвідування закладів

освіти її здобувачами порушується право людини та громадянина на освіту.

- **заборона проведення масових культурних, розважальних, спортивних, соціальних, релігійних, рекламних та інших заходів.** Така заборона спростовує положення Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, національного цивільного законодавства України, Конституції України, Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо права на мирні зібрання та право на свободу совісті людини та громадянина;
- **заборона роботи суб'єктів господарювання.** Передбачає собою заборону приймання відвідувачів, зокрема закладами громадського харчування (наприклад, ресторанів, кафе тощо), торговельно-розважальними центрами, іншими закладами розважальної діяльності, фітнес-центрами, закладами культури, торговельного і побутового обслуговування населення, перевезення пасажирів метрополітенами, залізничним транспортом тощо. Така заборона не відповідає нормативним положенням про свободу підприємницької діяльності та праву вільно займатися підприємницькою і трудовою діяльністю, що закріплені у Конституції України, чинному національному цивільному та господарському законодавстві України;
- **заборона самовільно залишати місця обсервації/ізоляції** суперечить положенням щодо свободи пересування та вільного вибору місця проживання, що регламентовані Протоколом №4 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Конституцією України, чинним цивільним законодавством України та Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання».

Відтак, зазначені обмеження в свою чергу порушують низку прав та свобод людини та громадянина, зокрема мова йде про:

- **право на свободу пересування**, яке гарантується кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, за винятком обмежень, які встановлені Конституцією України, зокрема статтею 33. Законне обмеження свободи пересування для захисту здоров'я, прав і свобод людини допускається і Протоколом до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також положеннями Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Деякі науковці наголошують, що під розуміння «обмежень, які встановлюються законом» не можуть підпадати якісь конкретні обмеження, що встановлюються постановою уряду відповідно до закону. З огляду на це є достатні підстави вважати неконституційним обмеження свободи пересування, запроваджену вищезгаданою Постановою Кабінету Міністрів про заборону переміщення групою осіб у кількості більше ніж дві особи, перебування малолітніх в громадських місцях без супроводу дорослих, відвідування парків, скверів, зон відпочинку, лісопаркових та прибережних зон, спортивних та дитячих майданчиків [11, с. 10]. Цікавим видається той факт, що водночас

Організація Об'єднаних Націй дотримується позиції, що обмеження права на вільне пересування повинні бути суворо необхідними для протидії COVID-19, пропорційними та недискримінаційними. На нашу думку, у будь-якому разі запровадження певних обмежень прав та свобод людини і громадянина потребує більшої правової визначеності та регламентації. Це дозволить уникнути довільного тлумачення термінів, визначення їх на власний розсуд. Так, наприклад, говорячи про обмеження права на свободу пересування, варто чітко розуміти значення термінів «відвідування» та «перебування», що відповідно дозволить вирішити ряд питань стосовно порушення такого обмеження. Наприклад, чи був транзитний прохід через парк його забороненим відвідуванням або незабороненим перебуванням у ньому. Суперечливим на наш погляд, було й обмеження стосовно виходу домашніх тварин;

- **право на свободу та особисту недоторканість** порушується істотним обмежувальним заходом щодо обов'язкової госпіталізації відповідних категорій осіб до обсерваторів, ізоляторів. Звісно, не має сумнівів, що з одного боку, запровадження цього заходу також виправдано метою запобігання поширення коронавірусної інфекції COVID-19 і ґрунтується на нормах чинного національного законодавства, що допускає примусове стаціонарне лікування осіб, хворих на особливо небезпечні інфекційні хвороби в разі їх відмови від госпіталізації. З іншого ж боку, Конституція України гарантує право людини на свободу та особисту недоторканість, складовою якого є можливість затримання особи тільки за вмотивованим рішенням суду. Відтак, за своєю сутністю обов'язкову госпіталізацію осіб до обсерваторів чи то ізоляторів можна розглядати саме як затримання та фізичне обмеження свободи таких осіб, зокрема шляхом примусового утримання особи в обсерваторії/ізоляторі з заборонаю його самовільного залишення та зобов'язанням дотримуватись правил адміністрації;
- **право на мирні зібрання** є не менш важливим конституційним правом громадян, що фактично зазнає певного обмеження в умовах боротьби з поширенням коронавірусної інфекції. Інструментарій Ради Європи від квітня 2020 року наголошує, що обмеження свобод зібрань, совісті та вираження поглядів мають бути чітко встановлені законом згідно з конституційними гарантіями та пропорційні законній меті, зокрема охорони громадського здоров'я [12]. Українське національне законодавство встановлює, що окрім випадку оголошення воєнного або ж надзвичайного стану відповідно до норм Конституції України реалізація цього права може бути обмежена судом згідно закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку. Зазначені положення вказують на порушення права громадян на мирні зібрання;
- **право на свободу світогляду і віросповідання**, зокрема у неконституційний спосіб перешкоджає колективному відправленню відповідних релігійних культів і ритуалів. Суперечливою на погляд деяких науковців, вбачається й практика встановлення органами місцевого

самоврядування додаткових профілактичних та протиепідемічних заборон які обмежують право на свободу віросповідання. Так, наприклад, у період Великодніх свят було заборонено відвідування територій храмів та культових споруд, участь у релігійних масових заходах. Запровадження таких заборон не тільки обмежує конституційне право людини на свободу віросповідання шляхом безперешкодного відправлення релігійних культів і ритуалів, але й в свою чергу не ґрунтується на конкретних повноваженнях органів місцевого самоврядування у сфері захисту населення від інфекційних хвороб [11, с. 14];

- виникають складнощі і з **правом на свободу думки**. Відтак, ані міжнародні нормативно-правові акти, ані Конституція України, ані Закони України та постанови Кабінету Міністрів України вичерпано та у повному обсязі не забезпечують реалізацію права на свободу думки і слова в умовах загальнонаціонального карантину, спричиненого розповсюдженням коронавірусної інфекції. Так, за даними Інституту масової інформації, лише протягом березня-квітня 2020 року експерти зафіксували 15 порушень свободи слова, пов'язаних з дією карантину, оголошеного через пандемію коронавірусу. Зафіксовані порушення здебільшого стосуються перешкоджань, застосування фізичної сили проти журналістів, неправомірних недопусків представників засобів масової інформації на засідання міськрад та райрад з посиланням на карантин тощо [13, с. 284];
- **право на приватність**. Перш за все мова йде про непоодинокі випадки порушення представниками органів публічної влади, засобів масової інформації та медичних установ гарантованого Конституцією України права людини на конфіденційність інформації про неї. Відтак, прикладами такої може бути інформація щодо наявності у особи захворювання COVID-19, місця її проживання, контактних осіб тощо. Оскільки запроваджені заходи запобігання поширенню в Україні коронавірусної інфекції, не передбачили додаткових гарантій щодо дотримання права на приватність, на практиці наслідком цього стали випадки як неповідомлення державі приватними медичними установами та деякими громадянами про факти їх захворювання на COVID-19, так і збирання правоохоронними органами даних про окремих осіб без їхньої згоди. Деякі науковці наголошують, що обмеження права на приватність, втім як і інших конституційних прав людини, мають не тільки встановлюватись виключно законом, але й бути виправданими та сумірними потребам забезпечення громадського здоров'я [11, с. 15];
- **право на судовий захист**. Зазначимо, що у питанні реалізації цього конституційного права в мовах запровадження карантину, спричиненого пандемією коронавірусної інфекції, неабияким поступом стало законодавче закріплення гарантії як продовження на строк дії карантину відповідних процесуальних строків. Окрім цього позитивним аспектом є вирішення проблеми доступності через розширення можливостей проведення судових засідань у режимі відеоконференції, що об'єктивно

спричинено заходами запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19, які ускладнюють чи взагалі у деяких випадках унеможлиблюють фізичну участь відповідних осіб у судовому засіданні, або ж вимагають їх соціального дистанціювання. Як влучно зазначають деякі науковці, цей вимушений захід, маючи певне самостійне протиепідемічне значення, водночас спрямований на забезпечення в умовах обмежень, запроваджених урядом, реалізації конституційного права людини на судовий захист. Але у той же час, слід зважати на недосконалість порядку розгляду питань, віднесених до повноважень суду, у режимі відеоконференції, що може порушувати права учасників судового процесу. Відтак, зокрема, дискусійними питаннями є: можливість ініціювання судового розгляду питань у режимі відеоконференції тільки судом чи сторонами кримінального провадження, але не іншими його учасниками, а також невизначеність форми та змісту заперечення стороною кримінального провадження проти судового розгляду питань у режимі відеоконференції [11, с. 15];

Отож, наведені заборони та обмеження, які встановлені постановою Кабінету Міністрів України щодо запобігання поширенню на території України хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, свідчать про те, що реагуючи на існуючі та потенційні загрози, держава вдається до деяких непопулярних, надзвичайних та здебільшого обмежувальних заходів, реалізація яких значно звужує зміст основоположних прав та свобод людини і громадянина. Звуження змісту та обсягу таких конституційних прав і свобод людини є власно їх прямим обмеженням [5, с. 168].

Говорячи про обмеження та порушення прав людини та громадянина, варто згадати, що принцип верховенства права, відображений в Європейській конвенції про права людини, і який водночас є одним з фундаментальних за своєю сутністю, допускає втручання в права людини лише в тому випадку, коли це дійсно є необхідним у демократичному суспільстві задля захисту здоров'я і лише коли це суворо необхідно в конкретній ситуації.

Цікавою з цього питання видається позиція Конституційного суду України, який зазначив, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та не справедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи й не порушувати сутнісний зміст такого права [14].

Діючими положеннями Конституції України встановлено, що права і свободи людини, гарантії цих прав і свобод визначаються лише законами України. Визначаючи такі, законодавець наділений можливістю лише розширювати зміст конституційних прав і свобод та встановлювати механізми їх здійснення, а не звужувати їх. Наголосимо, що на думку практикуючих юристів

та наукової спільноти, зазначеній можливості запровадження обмежувальних заходів повинна передувати чітка та регламентована юридична процедура, яка власне і визначена національним законодавством [5, с. 169].

Так, відповідно до вищевказаного, можна констатувати, що Кабінет Міністрів України, як суб'єкт владних повноважень, не мав достатніх правових підстав для запровадження заходів, які призвели до втручання у права та свободи людини, зокрема значно звузили їх та певним чином обмежили. Мова йде про порушення регламентованої процедури щодо Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Відтак, відповідним Законом України передбачено, що встановлення Кабінетом Міністрів України карантину та подальше введення карантинних заходів відбувається за поданням Головного державного санітарного лікаря України лише у разі оголошення в Україні чи в її окремих частинах режиму надзвичайного стану. Відповідного Указу Президента про введення надзвичайного стану прийнято не було. Натомість на території України було введено надзвичайну ситуацію, режим якої не має чітко визначених законодавчих меж ні щодо прав, які можуть бути обмежені, ні щодо ступеня їх обмеження та здебільшого має рекомендаційний характер [15].

Повертаючись до чинного національного законодавства щодо захисту населення від інфекційних хворіб, варто відзначити, що рішенням про запровадження карантину можуть встановлюватись тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб та додаткові обов'язки, що покладаються на них [10]. А вже іншим Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» прямо передбачена можливість запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів щодо фізичних осіб в рамках діяльності щодо запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19 [16].

Відтак, конкретні види та межі обмежень не регламентуються законодавством належним чином, тобто іншими словами, законодавець не передбачив та не висвітлив вичерпний перелік таких. Натомість зазначені обмеження самостійно визначаються Кабінетом Міністрів України, що в свою чергу не передбачає тих необхідних та дієвих гарантій обґрунтованості і сумірності запроваджуваних обмежень реальним потребам запобігання поширенню інфекційних хвороб [14, с. 8].

Досить цікавим видається європейський досвід. Так, вважаємо доречним згадати рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» від січня 1978 року, яким встановлено, що держави де-факто мають значну свободу розсуду для визначення заходів, необхідних для подолання надзвичайної ситуації. Водночас, в інструментарії Ради Європи щодо дотримання демократії, верховенства права та прав людини під час пандемії COVID-19 від сьомого квітня 2020 року наголошується, що законодавство щодо протидії COVID-19, у тому числі надзвичайні укази органів виконавчої влади, повинно відповідати конституції та міжнародним стандартам [12]. Відтак, можна

зробити висновок, що норми закону щодо захисту населення від інфекційних хворіб слід розглядати у системному зв'язку з положеннями Конституції України, а саме з положенням статті 64, яка встановлює, що Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [17].

Таким чином, рішення Кабінету Міністрів України про встановлення карантину за відсутності оголошеного надзвичайного стану може стосуватись лише тимчасового обмеження не конституційних, а виключно інших прав людини. На думку деяких науковців вказані нами раніше норми статті 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» формально не є неконституційними [18], проте їх аж занадто загальне формулювання допускає встановлення урядом будь-яких карантинних заходів, зокрема й тих, які фактично неправомірно потенційно обмежуватимуть конституційні права людини [11, с. 9].

Відтак, ми погоджуємося з думкою практикуючих юристів та юридичної наукової спільноти щодо того, що саме відповідно до норм чинного національного законодавства встановлення режиму надзвичайного стану дозволило би не тільки у конституційний спосіб обмежувати відповідні фундаментальні права людини, але й вжити низку інших ефективних заходів з метою запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19 в Україні. Але ж натомість реально запроваджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України режим надзвичайної ситуації відповідно до Кодексу цивільного захисту України може передбачати не обмеження прав людини, тим більше конституційних, а лише скоординовані дії суб'єктів забезпечення цивільного захисту з припинення цієї медико-біологічної надзвичайної ситуації та ліквідації її наслідків [11, с. 9].

У зв'язку із зазначеним, постає додаткове цікаве та в певній мірі дискусійне питання щодо правомірності встановлення місцевими органами влади власних, а отже прямо не зазначеними законом чи урядовим рішенням, обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина. Так, наприклад, мова йде про заборони, що стосуються відвідування громадянами кладовищ і місць окремих поховань, що є прямим обмеженням свободи їх пересування [19; 20].

Але ж з іншого боку конституційні права та свободи людини та громадянина можуть суттєво обмежуватись відповідними заходами запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19 не лише в рамках надзвичайного чи воєнного стану, як помилково відзначається Центром політико-правових реформ [21]. Так, наприклад, як зазначають деякі науковці, формулювання окремих конституційних прав людини допускає додаткові випадки їх обмеження, мова може йти, зокрема, про встановлення законом обмежень щодо свободи пересування [11, с. 9].

Цікавою видається думка, яка викладена в Інструментарії Ради Європи від сьомого квітня 2020 року, де наголошено, що відступ від прав людини,

гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, не обов'язково потребує офіційного введення загальнонаціонального надзвичайного стану, але такі дії держави мають відповідати закону та не суперечити конституції [12]. Хоча, як відзначають деякі представники європейської юридичної наукової спільноти, дозволене міжнародними актами превентивне обмеження державою окремих прав людини без оголошення надзвичайного стану, створюючи додаткові можливості для боротьби з пандемією COVID-19, водночас спонукає відповідні зловживання [22].

Саме тому ми розділяємо загальну думку про те, що обмежувальні заходи в рамках запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19 насамперед мають закріплюватись на національному законодавчому рівні. Відтак, з позиції дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина вищезгадані обмежувальні протиепідемічні заходи найбільш повно, всебічно та послідовно можуть реалізовуватись через запровадження правового режиму надзвичайного стану. До того ж, як слушно відзначено в раніше згаданому нами Інструментарії Ради Європи, органи виконавчої влади повинні мати можливість діяти швидко та ефективно для протидії поширенню коронавірусної інфекції COVID-19, але всі відступи від прав людини з метою захисту від свавілля мають бути законними, обґрунтованими, пропорційними та тимчасовими [12].

Отже підсумовуючи вищевикладене, можна зробити низку висновків щодо особливостей реалізації конституційних прав громадян в період пандемії, а саме:

- Ефективне та дієве запобігання поширення та розповсюдження коронавірусної інфекції COVID-19 нагально потребує вжиття державою профілактичних і протиепідемічних заходів, зокрема, на жаль, й тих, які передбачають певні обмеження реалізації деяких громадянських і політичних прав людини в інтересах охорони здоров'я усієї нації;
- Наразі недоліки юридичної техніки, а саме, зокрема термінології правових актів щодо запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19, несвоєчасність встановлення та оновлення профілактичних і протиепідемічних заходів, відсутність чи несвоєчасність закріплення порядку їх реалізації, значні прогалини та колізії у формулюванні таких заходів, що унеможливають їх точну та одноманітну реалізацію, а також недостатня правороз'яснювальна робота, відсутність усталеної та одноманітної судової практики щодо порушень конституційних прав людини та правил карантину загалом негативним чином відображаються на дотриманні прав та свобод людини і громадянина [12, с. 16];
- відхід від загальновизнаних цінностей повинен бути всебічно обґрунтованим і пропорційним ситуації. Саме людський вимір має бути покладено за основу в усіх сферах суспільного життя. Це означає, що держави, міжнародні урядові та неурядові організації, а також інститути громадянського суспільства мають більш комплексно підходити до своєї діяльності, адже кожна їхня дія прямо чи опосередковано може справити вплив на права і свободи. Розуміння взаємозв'язку всіх сфер людського

життя є умовою для надання адекватної відповіді викликам постіндустріального світу [23];

- перш ніж встановлювати доцільність та обґрунтовувати виправданість меж втручання, порушення чи обмеження деяких прав людини та громадянина під час пандемії, спричиненої розповсюдженням коронавірусної інфекції, слід належним чином довести факт наявності суспільної небезпеки, пропорційність, адекватність та достатність вжитих заходів стосовно існуючої загрози, водночас враховуючи превентивний характер таких заходів, та відповідність національного законодавства нагальним потребам суспільства;
- усунення вище згаданих нами недоліків обмеження прав та свобод людини і громадянина в період пандемії COVID-19 потребує пріоритетного та розгорнутого нормативного врегулювання. На нашу думку, цьому сприятиме прийняття нового профільного Закону України щодо запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19 в Україні. Положення такого закону всебічно, виключно та послідовно виклали усі необхідні обмеження, а також дозволили б доцільно їх реалізовувати в умовах правового режиму надзвичайного стану.

Відтак, у сьогоднішній державі має утримувати етичний, моральний та юридичний баланс у питаннях особливостей реалізації прав та свобод людини під час пандемії. Варто чітко розуміти, що наразі питання обмеження прав та свобод людини та громадянина у період пандемії, пов'язаної з розповсюдженням коронавірусної інфекції COVID-19, є нагальними та багатоаспектними. Важливо розуміти, що такі обмеження слід розглядати не тільки у площині права, а ще й на рівні життя та здоров'я як окремої особи, так і всього людства.

Контрольні питання:

1. Що таке «пандемія»?
2. Яким міжнародним нормативним актам суперечить заборона відвідувати спортивні та дитячі майданчики, парки, сквери, зони відпочинку тощо.
3. Що є засобом індивідуального захисту?
4. Що означає термін «обсервація»?
5. Право на приватність це?
6. Хто запроваджує режим надзвичайної ситуації в Україні?
7. Надати визначення термінів «відвідування» та «перебування».

РОЗДІЛ 2

ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

У будь-якій сучасній демократичній державі та громадянському суспільстві здоров'я населення є об'єктом правової охорони. Протягом усього періоду свого існування людство стикалося із багатьма випадками епідемій різного роду хвороб. Аби подолати пандемію, яка виникла в результаті стрімкого поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, необхідно комплексно вживати цілу низку як медичних, організаційних, економічних, соціальних, так і правових заходів, серед яких важливе місце посідає саме адміністративна відповідальність за порушення правил щодо карантину.

Моніторинг статистики щодо захворюваності та смертності від коронавірусної інфекції надає можливість осягнути більшості країн, що подолання наявної кризи вимагає від влади та, зокрема законодавця, запровадження дієвих заходів превентивного та реабілітаційного характеру [24, с. 163]. Так, з моменту поширення коронавірусної інфекції більшість держав встановило жорсткі обмеження, які власно за своїм зовнішнім та внутрішнім змістом є досить схожими. Так, з-поміж іншого, мова йде про закриття кордонів, обов'язкову обсервацію протягом чотирнадцяти днів для осіб, які повернулися з-за кордону, заборону проведення будь-яких масових заходів, перехід на дистанційну роботу, суцільну самоізоляцію тощо. За недодержання зазначених правил настає конкретно визначена відповідальність яка варіюється від накладання штрафу і аж до тюремного ув'язнення [25, с. 294]. Відтак, у березні 2020 року, з метою запобігання поширення інфекційної хвороби COVID-19, на території України було встановлено карантин. Відповідно, у нашій країні було прийнято низку нормативно-правових актів, які націлені на впровадження карантинних заходів та встановлення відповідальності за порушення правил, спрямованих на запобігання поширенню інфекційних хвороб [24, с. 163]. Практика показує, що велика кількість громадян України не зважають на чітко встановлені заборони і повсякчас порушують норми чинного національного законодавства. Це й зумовлює необхідність запровадження адміністративної відповідальності урядом нашої країни.

Наразі, ситуація, яка склалася у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби COVID-19 у світі загалом та, зокрема в Україні, ускладнюється підвищенням суспільної напруженості, пануванням тривожних настроїв серед широких громадських верств, наявністю випадків розгубленості вищих посадових осіб та проявів професійної невідповідності відповідних державних органів та їх очільників. Досить часто як серед юридичної наукової спільноти, так і пересічних громадян зазначається, що несистемні, а часто й фрагментарні дії органів законодавчої та виконавчої влади, які спрямовані на подолання негативних наслідків коронавірусної хвороби, лише підсилили загальну невпевненість громадян України у завтрашньому дні. Важливо наголосити, що

запроваджені в Україні карантинні заходи безпеки були введені органами влади у спосіб, який не завжди є співрозмірним з відповідними законодавчими, зокрема конституційними приписами. Усе вищезазначене обумовило появу звернень до Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції у справах щодо тимчасового обмеження прав і свобод людини і громадянина. Відтак, прийняті судами рішення не завжди погоджуються з позицією органів державної влади в частині запровадження карантинних заходів і обмеження ними конституційних прав і свобод людини. Часто у судовій практиці можна натрапити й на оскарження органами місцевого самоврядування в судах дій та рішень центральних органів виконавчої влади щодо посилення карантинних заходів на їх території [26, с. 3-5].

Цікавим є той факт, що за проведеними соціологічними дослідженнями громадяни низько оцінюють ефективність дій органів влади та місцевого самоврядування щодо запобігання та боротьби з наслідками епідемії, а також вважають незадовільною готовність до епідемії державних і муніципальних закладів охорони здоров'я [26, с. 7].

Адміністративна відповідальність завжди знаходиться у фокусі уваги юридичної наукової спільноти. Відтак, теоретичні засади адміністративного права відображені у роботах таких провідних науковців як Ю. Битяк, Р.Калюжного, С. Ківалова, О. Чернецького тощо.

Пандемія коронавірусу, яка вплинула на соціальну, політичну, економічну та безумовно правову систему України, торкнулася й наукових досліджень. Так, серед останніх робіт національних дослідників можна навести публікації Я.Роговської, С. Чернявського, М. Гаврилюк, А. Погорілецької тощо. Варто згадати й внесок напрацювань зарубіжних науковців, зокрема Е. Венді, Л. Сміт, Л. Вудленд, Дж. Рубін та ін.

Відтак, варто наголосити, що відносини щодо захисту населення від інфекційних хвороб регулюються низкою законів, зокрема Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб» тощо. Відповідальність за недодержання норм, які містяться у законодавстві про охорону здоров'я, настає відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також Кримінальним кодексом України. Повноваженнями у сфері захисту населення від інфекційних хвороб наділений Кабінет Міністрів України, який власне і розробляє та затверджує перелік товарів протиепідемічного призначення, які необхідні для запобігання поширенню епідемій та пандемій. Також, з-поміж іншого, Кабінет Міністрів затверджує правила санітарної охорони на території України.

Зазначимо, що відповідно до чинного національного законодавства санітарна охорона території України забезпечується проведенням профілактичних і протиепідемічних заходів та санітарно-епідеміологічним наглядом. Санітарно-епідеміологічний нагляд здійснюють санітарно-карантинні підрозділи відповідних органів державної санітарно-епідеміологічної служби [10].

Повертаючись до питання адміністративної відповідальності, акцентуємо увагу на тому, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» Кодекс України про адміністративні правопорушення було доповнено статтею 44–3, яка зазначає, що порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами, – тягне за собою накладення штрафу на громадян від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (що дорівнює сумі від 17 до 34 тисяч гривень) і на посадових осіб – від двох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (що дорівнює сумі від 34 до 170 тисяч гривень) [27].

Наукова спільнота наголошує, що диспозиція вищезазначеної норми є бланкетною. Тобто, іншими словами, такою, що не встановлює чітких правил поведінки, але натомість відсилає до інших нормативно-правових актів, які у цьому випадку регулюють правила щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм і є обов'язковими для виконання [25, с. 295]. Зазначимо, що такий підхід національного законодавця розкритиковано багатьма науковцями. Так, зокрема, існує аргументована думка, що використання бланкетної норми негативно впливає на розмежування компетенції тих органів, які за законом мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення за статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [28, с. 158]. До того ж, деякі вчені зауважують, що бланкетний характер змісту диспозиції вищезгаданої статті значно ускладнює самостійне ознайомлення більшості громадян із чинними заборонами, які містяться в кількох нормативно-правових актах, зокрема й підзаконного рівня [29, с. 149]. Цілком обґрунтованою є думка, що в тексті Закону «Про захист населення від інфекційних хвороб» відсутні санітарно-гігієнічні, санітарно-протиепідемічні правила та норми, про порушення яких зазначається у статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Ці правила і норми – нормативно-правові акти (накази, інструкції, правила, положення тощо) центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, вимоги яких спрямовані на запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб. Зважаючи на множинність та розпорошеність цих норм у чисельних нормативно-правових актах одночасно з необхідністю спеціальних знань при тлумаченні їх змісту, призвело до значних труднощів при реалізації правової конструкції статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення на практиці [30, с. 162].

Більшість науковців погоджуються з тим, що така поспішність прийнятих Верховною Радою України змін до законодавства була викликана необхідністю вжиття активних заходів з боку інститутів держави, спрямованих на захист

населення країни від надзвичайно небезпечної хвороби, викликаної вірусною інфекцією, необхідністю збереження життя і здоров'я людини, населення в цілому [31, с. 158].

Зазначені нами правові інструменти, передбачені статтею 44-3 Кодексом України про адміністративні правопорушення, на думку наукової спільноти, стали потужним фактором впливу на процес протидії поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19. Проте, варто зазначити, що вже перші факти застосування вищезгаданих норм на практиці продемонстрували суттєві прорахунки законодавця в конструюванні підстав відповідальності за протиправні діяння, пов'язані з порушенням правил щодо карантину людей. Саме тому існує необхідність у проведенні комплексного дослідження найбільш значущих проблем, які виникають на практиці під час притягнення до адміністративної відповідальності за статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [32, с. 225].

При дослідженні питання щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності, варто згадати методичні рекомендації, затверджені виконавчим органом Київської міської ради, щодо складання протоколів про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відтак, зазначені рекомендації встановлюють чіткий порядок оформлення протоколів, зокрема:

1. порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення визначається КУпАП та іншим процесуальним законодавством України;
2. протокол про адміністративне правопорушення (у разі його оформлення) складається у двох примірниках, один з яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності. Якщо правопорушення вчинено кількома особами, то протокол про адміністративне правопорушення складається на кожен особу окремо;
3. справа про адміністративне правопорушення розглядається районним судом за місцем його вчинення;
4. у разі оформлення протоколу уповноваженими на те особами суть адміністративного правопорушення повинна точно відповідати ознакам складу адміністративного правопорушення, зазначеним у відповідній статті КУпАП. Як вже було зазначено нами раніше, норма, передбачена статтею 44–3 є бланкетною, а тому відсилає до інших законодавчих актів, які встановлюють конкретні обмеження та порушення яких може вбачатися в діях тієї чи іншої особи. Службова особа, яка оформлює протокол, повинна керуватися чітко визначеними нормативно-правовими актами, аби викласти суть правопорушення [33].

Наголосимо, що на думку юридичної наукової спільноти у чинному національному адміністративному законодавстві є ряд недоліків щодо притягнення особи до відповідальності у випадку недодержання карантинних правил. Відтак, окремі науковці зазначають, що уповноважена посадова особа може припускатися певних помилок під час складання протоколу про

адміністративне правопорушення за статтею 44–3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме мова йде про:

- у протоколі не дотримані вимоги викладення суті адміністративного правопорушення;
- до протоколу не долучено достатню кількість доказів, які підтверджують факт учинення правопорушення;
- протокол складено щодо тих суб'єктів, які не можуть нести відповідальність за ст. 44–3 КУпАП (за статтею відповідальність несуть окремо визначені особи) [25, с. 296].

Станом на грудень 2021 року у Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься більш ніж 12576 документів за пошуковим запитом: притягнення осіб до адміністративної відповідальності за скоєння правопорушень, передбачених статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [34]. До того ж, є підстави стверджувати, що велика кількість зазначених порушень знаходиться поза увагою судових та правоохоронних органів.

Аналіз судових рішень за вищевказаним запитом, надає можливість говорити про те, що виходячи з матеріалів судових справ, що надійшли у період березня-квітня 2020 року, у більшості випадків провадження у справі щодо особи за статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення було закрито у зв'язку з відсутню складу чи події адміністративного правопорушення або повернуто до підрозділів поліції для доопрацювання, оскільки протоколи про адміністративне правопорушення не відповідали вимогам статті 256 того ж Кодексу.

Вважаємо доречним навести приклад з судової практики стосовно допущення помилок під час складання протоколів про адміністративне правопорушення за статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відтак, суддя розглянувши матеріали про притягнення до адміністративної відповідальності особи, яка будучи продавцем магазину, приймала відвідувачів без засобів індивідуального захисту, а саме: медичної маски та рукавичок, чим порушила вимоги постанов Кабінету Міністрів України №211 від 12.03.2020 року та №641 від 22.07.2020 року, вчинивши правопорушення, передбачене статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Дослідивши протокол про адміністративне правопорушення та додані до нього матеріали, суд дійшов висновку, що вони підлягають поверненню для належного оформлення, посилаючись на те, що формулювання суті правопорушення не може обмежуватись лише цитуванням нормативного акта, а натомість повинно містити відомості про вчинене правопорушення, відповідно до диспозиції статті, з конкретизацією суті правопорушення. Тобто, іншими словами, у протоколі має бути посилення на відповідний підпункт та пункт постанови Кабінету Міністрів України [35].

Доцільно навести матеріали постанови Галицького районного суду, як приклад правильного визначення складу правопорушення за статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відтак, склад

правопорушення, яке інкримінувалося правопорушнику, полягав у перевищенні максимально дозваної кількості осіб, які могли перебувати у приміщенні магазину та невиконанні законних вимог працівника щодо дотримання санітарних норм, що потягло за собою адміністративну відповідальність у виді штрафу в розмірі 1000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 17000 (сімнадцять тисяч) грн. 00 коп. [36].

Попередження та профілактика захворюваності завжди йде поряд із запровадженням певних обмежень, зокрема, організаційного, фінансового та особистого характеру. Такі обмеження досить часто не сприймаються, а дехто й відверто нехтує правилами безпеки. Відтак, держава змушена застосовувати заходи адміністративного впливу до громадян, які добровільно не дотримуються обмежень, та здійснювати контроль за дотриманням таких обмежень. Значну увагу роботі у зазначеному напрямку приділяють саме органи Національної поліції України. Проте, варто наголосити, що система органів поліції, так само як і всі інші органи державної влади та суспільство загалом не були готові до наявних умов, спричинених пандемією коронавірусної інфекції, адже напрацьовані раніше плани дій здебільшого не узгоджувалися з існуючим станом речей [37, с. 41].

Отож, зазначена вище практика повернення протоколів про адміністративні правопорушення разом із долученими до них матеріалами для подальшого належного оформлення є наразі досить поширеною. На перший погляд, здається, що немає особливих проблем щодо того, аби поліцейські робили посилення на відповідний підпункт та пункт постанови Кабінету Міністрів України належним чином. Проте, чому і натепер часто допускаються такі правопорушення залишається відкритим питанням.

А відтак, вважаємо доречним зупинитися саме на ефективності реагування поліцейських на адміністративні правопорушення, зокрема щодо порушення правил карантину людей. Зазначимо, що на думку окремих науковців, ефективність такого реагування неможлива без декількох основоположних елементів, а саме: знань, умінь та навичок реалізації повноважень поліції з надання поліцейських послуг щодо забезпечення публічної безпеки, виявлення та припинення адміністративних правопорушень, здійснення профілактичної та превентивної діяльності з виявлення та усунення причин й умов, що сприяють вчиненню порушень правил карантину людей, як адміністративного правопорушення тощо. Додатково зазначаємо, що ефективність реагування поліцейських на порушення правил карантину людей не можливе без з'ясування та розуміння наступних складових:

1. умов, у яких ухвалювалося рішення про встановлення адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей;
2. мета, яка переслідується запровадженням адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей;
3. розуміння складу адміністративного правопорушення за порушення правил щодо карантину людей;

4. аналіз практики застосування адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей, що дозволяє сформулювати правові уміння документування адміністративного правопорушення;
5. реагування на повідомлення про порушення правил щодо карантину людей;
6. узагальнення порядку реагування на повідомлення про порушення правил щодо карантину людей;
7. на підставі узагальнення практики реагування та протидії правопорушенням про порушення правил щодо карантину людей, ухвалення нормативно-правових актів, якими визначити порядок та правила реагування на повідомлення про порушення правил щодо карантину людей та їх документування, що створить умови для діяльності органів Національної поліції (виконавчої влади) у межах та спосіб, визначених Конституцією та законами України [31, с. 156].

Таким чином, ефективність адміністративно-деліктного права – це здатність норм адміністративно-деліктного права врегульовувати суспільні відносини, що виникають внаслідок вчинення адміністративних правопорушень, у відповідності до інтересів суспільства, котрі виступають підґрунтям прийняття таких норм та визначають їх цілі й завдання, з дотриманням принципів верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності. Отож, на думку окремих науковців, ефективність адміністративно-деліктного права досягається саме якісним застосуванням норм та дотриманням принципу законності під час застосування адміністративної відповідальності. Зазначене досягається правильним розумінням та встановленням складу адміністративного правопорушення [31, с. 156].

Підсумовуючи дослідження прикладних проблем здійснення функцій правоохоронними органами в умовах пандемії, зазначимо, що наразі існує певна невідповідність правових норм викликам сьогодення. Відтак, деякі представники юридичної наукової спільноти вважають, що положення чинного національного законодавства України щодо запровадження адміністративної відповідальності за порушення карантинних правил, а також організації роботи державних та правоохоронних органів, у тому числі Національної поліції, із цих питань потребують дослідження та подальшого удосконалення. Відтак, науковці зазначають, що такі вдосконалення мають застосувати щодо:

- приведення у відповідність до нормативних вимог переліку осіб, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення;
- віднесення до повноважень органів судової влади розгляду справ про адміністративні правопорушення щодо невиконання законних розпоряджень суб'єктів реалізації державної санітарної та проти епідеміологічної політики, а також удосконалення переліку осіб, щонають право складати протоколи за цим видом адміністративних правопорушень;

- внесення змін до переліку органів та посадових осіб, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення щодо порушення санітарних правил;
- розширення переліку повноважень Національної поліції щодо перевірки документів та здійснення поліцейського піклування в умовах карантинних обмежень [38, с. 153].

При цьому, ми погоджуємося з думкою, що представники поліції при здійсненні як основних буденних функцій, так і завдань, пов'язаних із дотриманням нових карантинних обмежень, слід пам'ятати та враховувати:

- нетиповий характер існуючого стану речей для населення у період пандемії, спричиненої поширенням коронавірусної інфекції;
- відсутність будь-якого досвіду належної поведінки в умовах карантину;
- погіршення економічного становища серед громадян через суттєве зменшення доходів населення та спровоковану цим соціальну напруженість;
- зміну психологічного та емоційного стану населення.

Вищезгадані обставини вимагають від працівників поліції зваженості, витривалості, стійкості, а також готовності до роботи в умовах дотримання заходів особистої безпеки від зараження на COVID-19 при виконанні своїх повсякденних завдань [37, с. 45].

Повертаючись до дослідження та аналізу судової практики 2021 року, можна констатувати, що наразі у більшості випадків, суд визнає особу винною у скоєнні правопорушення, передбаченого статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, постановляє звільнити особу від адміністративної відповідальності та у зв'язку з малозначністю вчиненого адміністративного правопорушення, оголосити усне зауваження.

Національне адміністративне законодавство наголошує на тому, що за малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган, уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності й обмежитися усним зауваженням. Усне зауваження вважається методом виховного впливу і не пов'язане з адміністративним стягненням чи заходом громадського впливу. Воно не спричиняє жодних юридичних наслідків для правопорушника, проте останній, в свою чергу, повинен усвідомлювати протиправність своєї поведінки і в подальшому не допускати подібного [39]. Цікавим є той факт, що можливість звільнення від адміністративної відповідальності за малозначності правопорушення хоча й передбачається статтею 22 Кодексу України про адміністративні правопорушення, проте водночас самого визначення поняття та ознак малозначності правопорушення законодавець не надав. Відтак, зазначене питання вирішується комплексно, а саме враховуючи аргументацію адвоката чи правопорушника та зважаючи на внутрішні переконання судді. Але ж цілком зрозуміло, що відсутність єдиних критеріїв викликає чимало невирішених питань щодо застосування вищезгаданої норми.

Зазначимо, що деякі науковці застосували сучасні підходи до розуміння малозначності діяння, визначили поняття та основні ознаки малозначності тощо, проте все ж таки й досі у кожному конкретному та окремому випадку орган, його посадова особа, уповноважений вирішувати справу, робить висновок про його малозначність на власний розсуд, відповідно до особистих уявлень про перелік правопорушень, що можуть визнаватися малозначними, а також про ознаки, які вказують на малозначність того чи іншого діяння, що на нашу думку, не виключає ознак суб'єктивізму у прийнятті рішень [40, с. 108]. До того ж, Міністерство Юстиції України наголошує, що орган (посадова особа), уповноважений розглядати справи про адміністративні правопорушення, звільняє правопорушника від адміністративної відповідальності в кожному випадку окремо, зважаючи на характер учинюваного діяння та обставини справи [41]. Судова практика показує, що переважна більшість висновків суддів щодо малозначності діяння, зокрема ґрунтується на наявності пом'якшуючих обставин, відтак, беруться до уваги щире каяття правопорушника, вчинення адміністративного правопорушення вперше тощо. Можна констатувати, що малозначними у широку сенсі можна визначити такі правопорушення, які не становлять великої суспільної шкоди та не завдають значних збитків як державі, так і суспільству або безпосередньо громадянам [42].

Говорячи про адміністративну відповідальність за порушення встановлених законодавцем карантинних обмежень, не можна не звернутися до дослідження зарубіжного та зокрема, європейського досвіду. Відтак, вважаємо доцільним розкрити особливості адміністративної відповідальності низки провідних країн світу. У Сполучених Штатах Америки передбачена відповідальність для особи, яка порушує законодавство про карантин у вигляді штрафу на суму більше ніж тисяча доларів США або позбавлення волі строком не більше одного року. При цьому, варто зазначити, що законодавець передбачив одночасне застосування обох санкцій [43]. Натомість у сусідній Канаді, де діє Закон про карантин, за порушення встановлених карантинних обмежень залежно від діяння відповідальність може сягнути від п'ятиста тисяч доларів до одного мільйону доларів та/або позбавлення волі на строк від 6 місяців і не більше ніж 3 роки [44].

Цікавим видається досвід Австралії. Покарання за нехтування карантинними обмеженнями варіюється в залежності від штату, але за загальним правилом, передбачена відповідальність у вигляді штрафу чи позбавлення волі.

До того ж, Прем'єр-міністр Австралії оголосив про введення мораторію на виселення тих, хто не може сплатити оренду через кризу, спричинену поширенням коронавірусної інфекції. При цьому цього ж дня встановлено пакет допомоги на 1,1 мільярда австралійських доларів, що дорівнює 680 мільйонів доларів США, задля сприяння підвищенню психічного здоров'я, підтримці боротьби з насильством у сім'ях громадськими службам охорони здоров'я, для тих, хто самоізолюється вдома, і забезпечення їжею [45, с. 220].

В Індії на сьогодні застосовуються норми законодавства проти епідемічних хвороб, прийняті ще у 1897 році. Відтак, відповідно до зазначеного закону, за порушення правил карантину передбачається покарання як у вигляді штрафу,

який дорівнює 13 доларам США, так і позбавлення волі строком на шість місяців. До того ж, як і в Америці, передбачена можливість одночасного застосування обох видів санкцій. Варто зазначити, що поліція Індії використовує всі можливі способи, аби донести важливість соціальної ізоляції та перебування вдома. Офіцери змушують людей робити фізичні вправи, а в деяких ситуаціях жорстоко розстрілюють із нелетальної зброї тих, хто не виконує обмеження [46].

У Південній Кореї у разі порушення правил карантину й самоізоляції, особі загрожує до року ув'язнення та штраф у розмірі понад 8157 доларів США [47]. Цікавим видається підхід Туркменістану, де заборонили говорити про коронавірус у засобах масової інформації та навіть просто на вулицях [45, с. 221]. В Іспанії відповідальність у виді штрафу коливається у розмірі від 658 доларів США до 33 тисяч доларів США, а також можливе позбавлення волі строком до 4 років. За статистичними даними на весну 2020 року, в Іспанії заарештовано щонайменше 73 людини, а оштрафовано понад 3 тисячі осіб. У Чехії особа, яка повернулася з країни, що входить до списку небезпечних, і не залишилася вдома на домашній карантин строком у 14 днів, має заплатити штраф у розмірі 122244 доларів США. А, наприклад, у Франції за недотримання карантинних умов діє лише штраф у розмірі від 38 до 130 євро [45, с. 221].

Досить цікавим є досвід Словаччини. Окрім звичної для більшості країн заборони виходити з дома, особливо якщо особа повернулася з країни, де виявлено багато заражених, та штрафу у розмірі 1659 євро, законодавством передбачено право мобільних операторів передавати інформацію щодо пересування особи по місту [48].

Отож, превентивні та захисні протиепідемічні заходи в більшості країн є досить подібними за своєю природою. Відтак, за загальним правилом, у світі за порушення карантинних обмежень встановлена адміністративна та кримінальна відповідальність, яка відповідно застосовується у виді штрафу або позбавлення волі на деякий строк. Розмір штрафів у кожній країні варіюється через загальний економічний стан відповідної держави. Проте при визначенні суми кожна країна встановлює штраф, розмір якого буде значним для її населення.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити низку висновків. Пандемія, спричинена розповсюдженням коронавірусної інфекції, за своїм внутрішнім змістом та зовнішнім виразом є надзвичайним явищем, яке неможливо було передбачити завчасно. Світ виявився неготовим до швидкого та якісного реагування на змінювані обставини. Проте кожна з країн мобілізувала усі необхідні ресурси задля боротьби з коронавірусом та зменшення темпів розповсюдження інфекції. Відтак, на жаль, далеко не кожна особа володіє високим рівнем правосвідомості, а тому більшість держав світу вимушені застосовувати необхідні заходи впливу, серед яких варто згадати кримінальну та адміністративну відповідальність. Так, при адміністративній відповідальності розміри штрафів сягають від декількох сотень до тисяч доларів США, а законодавство про відповідальність за порушення умов карантину запроваджена вже разом із карантинними заходами або ж, як у деяких країнах, діє з дев'ятнадцятого століття.

Таким чином, в Україні було введено карантин, обмеження якого і відповідальність щодо порушення якого регламентується національним законодавством, зокрема, з-поміж іншого, статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Незважаючи на впроваджені та доповнені правила в нормативно-правових актах, питання, пов'язані з карантинними заходами й досі потребують широкого роз'яснення та впровадження нових норм щодо охорони здоров'я.

Існуючий стан речей надає підстави констатувати, що державні органи, а насамперед працівники Національної поліції, виявилися не готовими до здійснення правильного правозастосування нової впровадженої норми. Наразі поліцейські здійснюють фіксування правопорушень, пов'язаних з карантинними обмеженнями з певними недоліками, що як наслідок призводить до того, що винні особи не притягаються до відповідальності, адже судові органи не можуть на підставі таких актів її застосувати, а тому вимушені визнати особу винною та обмежитися лише усним зауваженням та закрити справу через її малозначність.

Застосування інституту звільнення від відповідальності через малозначність правопорушення у разі порушення карантинних норм, на наш погляд, є у певній мірі недоцільним і має носити тільки винятковий характер. Так, застосування заходів примусу у формі притягнення до адміністративної відповідальності за порушення правил карантину має відбуватися виключно у відповідності до принципу законності. Але наразі цьому перешкоджають деякі недоліки конструкції норми, що міститься у статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення, і яка має бланкетний характер, адже відсилає до невизначеного переліку нормативно-правових актів, які містять відповідні правила щодо карантину людей, санітарно-гігієнічні та санітарно-протиепідемічні правила і норми. Вирішити зазначену проблему можна через диференціацію адміністративної відповідальності за вказані діяння, а саме шляхом розподілу статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення на окремі частини, а також шляхом створення чіткого та вичерпного переліку нормативно-правових актів, порушення яких може бути підставою для притягнення до адміністративної відповідальності за ці діяння.

Окрім цього, варто зазначити, що встановлення заборон, пов'язаних із запровадженням карантину, слід здійснювати відповідно до Основного закону України, зокрема після введення надзвичайного стану або ж внесення відповідних та необхідних змін до Конституції України, які дозволили б здійснювати такі обмеження у виняткових обставинах, якими, слід вважати й сучасну пандемію, спричинену коронавірусною інфекцією. Це надасть динамічності, ефективності та реальної, а не номінальної дієвості вищезазначеним нормам і змусить громадян сумлінно дотримуватися, встановлених законодавцем карантинних обмежень.

Україні варто звернути увагу, дослідити та в подальшому запровадити деякі аспекти зарубіжного досвіду щодо притягнення до відповідальності за порушення карантинних заходів, щодо їх правової регламентації та взаємодії органів державної влади з громадськістю в період епідемії, спричиненої

поширенням коронавірусної інфекції, але при цьому враховуючи національні особливості системи права та законодавства.

Контрольні питання:

1. Дайте визначення терміну «карантинні обмеження».
2. Що таке превентивні заходи?
3. Надайте загальну характеристику статті 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення.
4. Що таке бланкетна норма?
5. Назвіть основні недоліки складених адміністративних протоколів за порушення карантинних обмежень та їх наслідки.

РОЗДІЛ 3

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПІДРОБКУ ДОКУМЕНТІВ ПРО ВАКЦИНАЦІЮ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Останнім часом через пандемію, спричинену поширенням коронавірусної інфекції COVID-19 актуалізувалося активне ведення діалогу між державою та суспільством з питань вакцинації. Через бурхливий рух представників антивакцинаторського руху, надання розголосу та поширення у засобах масової інформації щодо тяжких ускладнень зі здоров'ям, які нібито спричиненні вакциною від коронавірусної інфекції COVID-19, керівництво країни, а зокрема Міністерство охорони здоров'я, Міністерство освіти та науки, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та інші зіткнулися з поширенням недовіри серед населення з питання щеплень.

Усі цивілізовані країни світу визнають вакцинацію сучасним, науково доведеним та ефективним засобом профілактики низки небезпечних для здоров'я та навіть життя інфекційних захворювань, а чинні міжнародні договори спрямовані саме на гарантування особам безпечного оточення, санітарно-епідемічного благополуччя та здоров'я майбутніх поколінь. Деякі науковці наголошують, що в будь-якій державі, а зокрема й правовій, у будь-якому суспільстві, в тому числі в громадянському, абсолютної чи то виключної свободи людини немає і, власно, не може бути апріорі. Тим більше, за загальним правилом, свобода однієї людини не може протиставлятися інтересам усього суспільства [49, с. 58].

Пандемія, спричинена розповсюдженням коронавірусної інфекції, вже досить довгий час тримає в невизначеності та напруженості весь світ. До того ж, розповсюдження зазначеного явища продемонструвало нам, що без наявності імунітету навіть найбільш потужні та розвинуті системи охорони здоров'я, провідних країн світу з найміцнішою економікою похитнулися під натиском нового вірусу, поширення якого наразі не вдається зупинити. Фахівці наголошують, що світовій спільноті вдасться приборкати коронавірусну інфекцію, тільки у тому випадку, коли:

- переважна більшість населення матиме імунітет до цієї хвороби (мова йде про так званий колективний імунітет);
- внаслідок хвороби й одужання;
- завдяки щепленням.

Зазначене в котрий раз піднімає питання щодо меж втручання країни в права людини й охоронювані законом інтереси задля захисту публічних інтересів, а також актуалізує проблему співвідношення особистих інтересів із колективними (громадськими) загалом та стосовно забезпечення громадського здоров'язавдяки масовій імунізації зокрема [49, с. 51].

Детальний аналіз національного законодавства, зокрема численних підзаконних актів щодо проблемних питань вакцинації, виявлення існуючих колізій та прогалин, які власно і перешкоджають її ефективному правовому

регулюванню, дослідження міжнародних правових актів, документів та практики, а також порівняльний аналіз законодавства зарубіжних країн стали предметом досліджень багатьох видатних науковців. Відтак, серед інших, варто відмітити наукові праці таких дослідників як В. Стеценко, І. Сенюта, І. Кубарева, О. Кононенко, Н. Дубицьку, І. Демченко та ін. До того ж, варто наголосити, що висновки, з окресленого нами вище кола питань, характерезуються підвищеним рівнем суб'єктивізму та людиноцентризму. На думку окремих представників юридичної наукової спільноти, це пов'язано з недосконалістю українського національного законодавства з питань щеплень, і яке доцільно трактувати саме на користь людини та її особистих інтересів [49, с. 51].

Відтак, масова відмова від вакцинації є однією з нагальних та глобальних проблем у сучасному світі, адже передусім стосується життя та здоров'я мільйонів людей. Але ж, не дивлячись на існуючу потребу в мінімізації кількості нещеплених осіб, міжнародні договори та внутрішнє національне законодавство України наразі не передбачають суцільної та примусової вакцинації від коронавірусної інфекції COVID-19.

Перш ніж розкрити сутність кримінальної відповідальності за підробку документів про вакцинацію та їх подальше використання, пропонуємо більш детально зупинитися на законодавчому врегулюванні проблемного питання вакцинації. Так, з-поміж основних засад конституційного ладу, Конституція України містить норму, яка визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Водночас основний Закон України акцентує увагу на тому, що кожна людина володіє не тільки правами, але й має певні обов'язки перед суспільством, і до того ж, має звертати увагу на те, чи не порушуються її діями права і свободи інших людей. Також, наголошуємо, що Конституція передбачає право кожного на охорону здоров'я. Така охорона знаходить своє відображення у забезпеченні санітарно-епідемічного благополуччя, а також через державне фінансування відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм [17].

Відповідно до вищезазначеного та з огляду на визначення, які містяться в національному законодавстві щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, можна зробити висновок, що конституційні приписи можна розкрити як визнання права кожної людини перебувати, а отже і проживати, працювати та навчатися, в оточенні, яке є безпечним для її здоров'я, тобто, іншими словами, не становить загрози. Зокрема й такої як захворювання на вірусні інфекції, які за загальним правилом, можуть передаватися від людини до людини або ж опосередковано через інші заражені організми чи предмети [9, с. 50].

Додатково зазначимо, що чинне національне законодавство у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення встановлює ряд певних обов'язків для громадян, а саме мова йде про наступні з них:

- піклуватися про своє здоров'я та здоров'я і гігієнічне виховання своїх дітей;

- не шкодити здоров'ю інших громадян;
- брати участь у проведенні санітарних і протиепідемічних заходів;
- проходити обов'язкові медичні огляди та робити щеплення в передбачених законодавством випадках [9].

Отож, можна констатувати, що реальний стан речей надає нам підстави вважати, що на рівні Основного закону нашої країни визнано відсутність абсолютної свободи особистості, яка є членом суспільства та держави, адже, як вдало зазначають науковці, завжди буде мати місце кореляція прав однієї людини із правами людей навколо – як індивідуальними, так і колективними. А тому слід завжди розставляти пріоритети і знаходити відповідний та необхідний баланс [49, с. 52].

Говорячи про проблеми сприйняття необхідності вакцинації суспільством, варто згадати деякі аспекти міжнародних нормативно-правових актів, зокрема міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 1966 року, учасником якого є і наша країна. Відтак, зазначеним документом гарантується, що держави-учасниці цього Пакту, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я. Натомість одним з обов'язків держави відповідно є запобігання й лікування епідемічних хвороб і боротьба з ними [51]. А відповідно до Зауважень загального порядку, програма імунізації є однією зі стратегій боротьби з інфекційними захворюваннями і компонентом права на запобігання й лікування захворювань [52].

Через те, що проблемні питання щодо кримінальної відповідальності за підробку документів про вакцинацію нерозривно пов'язані з супротивом суспільства проти впроваджувальної політики держави обов'язкового вакцинування, вважаємо доречним навести огляд наукових поглядів на проблему обов'язковості вакцинації. Відтак, деякі представники національної юридичної наукової спільноти, досліджуючи механізм правового регулювання відносин у сфері імунізації населення, зазначають, що питання імунізації підпадають під механізм адміністративно-правового регулювання, якому притаманний імперативний метод правового регулювання, юридична нерівність суб'єктів правовідносин, спрямованість на забезпечення публічного інтересу тощо [53, с.36–37].

Деякі науковці зазначають, що адміністративний примус може застосовуватися для забезпечення розв'язання питань охорони громадського здоров'я, коли публічні інтереси збереження та зміцнення громадського здоров'я переважають над приватними інтересами дотримання прав і приватних інтересів окремих людей [54, с. 46]. Дехто наголошує, що державою створені умови, в яких вакцинація є псевдо добровільною, а право її застосування переведено в категорію обов'язків фізичної особи [55, с. 538].

Зазначимо, що основи національного законодавства України щодо охорони здоров'я та забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення покладають на громадян України зобов'язання робити щеплення у випадках, які визначені законодавством. Водночас, наголошується, що особа має право не надавати згоди на будь-яке медичне втручання, зокрема діагностику, лікування

та профілактику, що не відповідає положенням чинного законодавства [56]. Звідси впливає логічне питання щодо того, чи є вакцинація медичним втручанням. Так, Конвенція про права людини та біомедицину зазначає, що медичне втручання своїм предметом має будь-які дії у зв'язку з використанням біології та медицини [57]. Водночас національне законодавство України як конкретний випадок медичного втручання визнає профілактику, звідси можна зробити висновок, що мова йде, зокрема і про вакцинопрофілактику.

Варто згадати й положення Конвенції про пріоритет людини, яка визначає, що інтереси та благополуччя окремої людини превалюють над винятковими інтересами всього суспільства або науки [57]. Отож, прийнято розуміти, що в якості спеціального правового акту у сфері біоетики, вищезгадана Конвенція відхиляє пріоритет суспільних інтересів у питаннях медичного втручання, що в свою чергу робить обов'язкову, або коректніше сказати, примусову, імунопрофілактику неможливою [49, с. 54].

Враховуючи той факт, що рішення Європейського суду з прав людини, які є прецедентами тлумачення права за своєю природою, носять вкрай важливий характер для подальшого належного врегулювання питань вакцинації на національному рівні, вважаємо необхідним наголосити, що в одному з таких рішень, Європейський суд висловив свою позицію, яка ґрунтується на наступному: втручання у право людини на особисте життя, шляхом зробленого щеплення було чітко передбачено законом і переслідувало легітимні цілі охорони здоров'я. Відтак, у своєму рішенні Європейський суд з прав людини не виявив порушення норм, зазначених у Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 1950 року, а порушення фізичної недоторканності заявника назвав виправданим дотриманням цілей охорони здоров'я населення та необхідністю контролювати поширення інфекційного захворювання [58].

Отож, підсумовуючи розглянуті аспекти необхідності загальної вакцинації всього світового суспільства загалом та українців, зокрема, варто зазначити, що вимога про обов'язкову вакцинацію населення проти особливо небезпечних хвороб, до яких без сумнівів відноситься й коронавірусна інфекція COVID-19, з огляду на потребу охорони громадського здоров'я є виправданою та необхідною.

Деякі науковці наголошують, що в такому складному та комплексному питанні превалює принцип важливості суспільних інтересів над особистими. Однак такий стан речей виправданий лише в тому випадку, якщо таке втручання має об'єктивно існуючі підстави [49, с. 55].

Оскільки нагальна необхідність масового вакцинування здебільше не підтримується суспільством, виникає попит на незаконне придбання підробних документів про вакцинацію та подальше їх використання. Відтак, чинне національне кримінальне законодавство містить норму, яка передбачає кримінальну відповідальність за підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів, в тому числі мова йде і про офіційні медичні документи [59].

Аби всебічно та комплексно дослідити питання притягнення до кримінальної відповідальності у випадку підробки медичних документів про

вакцинацію та подальше їх використання, пропонуємо розкрити сутність деяких актуальних термінів. Так, зокрема, відповідно до пункту 2 Порядку формування та використання сертифіката, що підтверджує вакцинацію від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2021 року №677 COVID-сертифікат – це документ в електронній формі, що підтверджує вакцинацію від COVID-19, негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби, який формується та видається уповноваженою установою держави, містить персональні дані власника і передбачає можливість автоматизованої перевірки чинності документа та його належності власникові. У свою чергу COVID-сертифікат поділяється на внутрішній, міжнародний та іноземний. Відтак, внутрішнім COVID-сертифікатом України є сертифікат, виданий в Україні та призначений для використання на території України, який формується у разі виявлення бажання запитувача, підтверджує вакцинацію від COVID-19, негативний результат тестування на COVID-19 методом полімеразної ланцюгової реакції або одужання особи від зазначеної хвороби та не містить медичних даних власника; невід’ємною частиною зазначеного сертифіката є відцифрований образ його обличчя, що відображається в е-паспорті/е-паспорті для виїзду за кордон. Водночас, міжнародним COVID-сертифікатом України визнається виданий в Україні та призначений для використання на території України та за межами України сертифікат, що підтверджує вакцинацію від COVID-19, негативний результат тестування на COVID-19 методом полімеразної ланцюгової реакції або одужання особи від зазначеної хвороби (UA COVID Certificate). Іноземним COVID-сертифікатом визнають сертифікат, який підтверджує вакцинацію від COVID-19, негативний результат тестування на COVID-19 методом полімеразної ланцюгової реакції або методом Ag-RDTs або одужання особи від зазначеної хвороби, який формується та видається уповноваженою установою держав – членів довірчої мережі Європейського Союзу або уповноваженою установою іноземної держави, з якою Україною укладено міжнародний договір про взаємне визнання [60]. Таким чином, COVID-сертифікат є документом, за підроблення та подальше використання якого чинним національним законодавством передбачено кримінальну відповідальність.

Відтак, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень, станом на грудень 2021 року за пошуковим запитом підроблення (співучасть у підробленні) та використання документів про вакцинацію, а саме COVID-сертифікатів та довідки про проведення щеплень винесено вже близько 130 вироків. Аналіз окреслених судових рішень надає підстави вказати, що більшість з них обвинувального характеру з призначенням покарання у вигляді штрафу в розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 850 гривень та/або у вигляді штрафу в розмірі 30 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що в свою чергу становить 510 гривень. Перший обвинувальний вирок за підробку COVID-сертифікатів було винесено у жовтні 2021 року. Відтак,

винний лікар отримав штраф у розмірі 34 тисячі гривень та позбавлення права діяльності за фактом на один рік [61].

Останнім часом в інформаційному просторі почастишали повідомлення щодо збільшення випадків підроблення та використання COVID-сертифікатів. Зазначене явище набуло всеукраїнського масштабу, через що в ситуацію оперативно втрутився Уряд України та, зокрема, Міністерство охорони здоров'я. Так, за офіційними даними веб-порталу Верховної Ради України 19 жовтня 2021 року включено до порядку денного проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за підробку документів, що стосуються проведення профілактичних щеплень» №6084 від 23 вересня 2021 року. Станом на грудень 2021 року зазначений проект Закону очікує на друге читання [62]. Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування на своєму засіданні у жовтні 2021 року у режимі відеоконференції розглянув проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за підробку документів, що стосуються проведення профілактичних щеплень». Так, Комітет ухвалив рішення підтримати проект Закону і запропонував Комітету з питань правоохоронної діяльності, який є головним з його підготовки, рекомендувати Верховній Раді за результатами розгляду у першому читанні прийняти його за основу з урахуванням пропозицій Комітету.

Пропонуємо детальніше зупинитися на правовому огляді положень проекту Закону щодо внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за підробку документів, що стосуються проведення профілактичних щеплень. Відтак, відповідно до зазначеного законопроекту, пропонується доповнити Кримінальний кодекс України статтею 321 з позначкою 3 (321³), яка стосується незаконних дій з документами, що стосуються проведення профілактичних щеплень та вказує, що:

1. використання особою завідомо підроблених документів, які підтверджують проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб караються штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років;
2. Внесення медичним працівником завідомо неправдивих відомостей до відповідної медичної документації щодо проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб караються штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років;
3. виготовлення з метою збуту, збут підроблених документів, які підтверджують проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб караються штрафом від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років [62].

Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за підробку документів, що стосуються проведення профілактичних щеплень» наголошує, що проект зазначеного Закону розроблено на виконання підпункту 1 пункту 1 рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про стан національної системи охорони здоров'я та невідкладні заходи щодо забезпечення громадян України медичною допомогою», введеного в дію Указом Президента України від 18 серпня 2021 року № 369/2021, з метою забезпечення епідемічної безпеки населення в умовах поширення вакцинокерованих інфекційних хвороб, зокрема гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі - COVID-19) [62].

Також, законодавець пояснює, що нагальна необхідність встановлення кримінальної відповідальності за підробку документів, що стосуються проведення профілактичних щеплень, спричинена насамперед необхідністю забезпечення епідемічної безпеки як складової частини національної безпеки України в умовах протидії пандемії COVID-19. Наголошується, що саме забезпечення епідемічного благополуччя населення, захист життя та здоров'я людей є однією із найважливіших функцій держави [62].

Пояснювальна записка до проекту вищезгаданого Закону надає обґрунтування необхідності прийняття змін і відповідно до статті 3 Конституції України, яка регламентує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Міністерство охорони здоров'я, яке й стало ініціатором розробки змін у кримінальному законодавстві щодо підробки медичних документів, зокрема COVID сертифікатів, звертає увагу на те, що наразі пандемія, спричинена розповсюдженням коронавірусної інфекції COVID-19 забрала життя майже 4 мільйонів осіб у світі та більше 50 тисяч українців. В Україні з березня 2020 року з метою запобігання поширенню COVID-19 вживається усіх можливих карантинно-обмежувальних заходів, проте найефективнішим способом подолання цієї пандемії є вакцинація проти COVID-19, що активно проводиться на сьогодні. Але незважаючи на це, сьогодні в Україні почастишали випадки виявлення підроблених документів, що стосуються вакцинації проти COVID-19. На думку розробників проекту вищезгаданого Закону, саме відсутність відповідальності за такі проступки створює передумови для подальшого розвитку ситуації щодо підроблення документів, що стосуються вакцинації проти COVID-19, і в свою чергу несе пряму загрозу життю та здоров'ю громадян України, оскільки COVID-19 є особливо небезпечною інфекційною хворобою та з-поміж іншого, характеризується важкими та (або) стійкими розладами здоров'я, високим рівнем смертності та швидким поширенням серед населення. Ми погоджуємося з думкою, що не вжиття адекватних заходів реагування для запобігання COVID-19 не дасть можливості в найближчий час покращити епідемічну ситуацію в країні та подолати епідемію. Нехтування вакцинацією проти коронавірусної інфекції спричинить ще більші суспільно-небезпечні наслідки, включаючи втрату людських життів. Керуючись вище наведеними

доводами, розробники проекту Закону щодо внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за підробку документів, що стосуються проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб обґрунтовують нагальну необхідність встановлення кримінальної відповідальності за підробку таких документів [62].

Акцентуємо увагу й на наявність зарубіжного досвіду. Відтак, як зазначається у пояснювальній записці до законопроекту, аналогічні закони щодо посилення або встановлення відповідальності за вакцинацію приймаються або наразі вже діють у більшості провідних європейських країн. Окрім цього, наголошується й на тому, що відповідно до підпункту 1 пункту 1 рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про стан національної системи охорони здоров'я та невідкладні заходи щодо забезпечення громадян України медичною допомогою», введеного в дію Указом Президента України від 18 серпня 2021 року № 369/2021 Кабінету Міністрів України необхідно опрацювання питання щодо посилення відповідальності за підроблення документів, у тому числі електронних, про вакцинацію (COVID-сертифікати та довідки про проведення щеплень), збут чи використання підроблених документів про вакцинацію, внесення недостовірних відомостей до медичних баз даних, розробити та внести на розгляд Верховної Ради України відповідний законопроект [62].

Отож, вищезгаданим проектом закону пропонується доповнити Кримінальний кодекс України положенням про підроблення документів, які стосуються проведення вакцинації і встановити відповідальність:

- за використання особою завідомо підроблених документів, які підтверджують проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб у вигляді штрафу від 17 тисяч до 34 тисяч гривень або обмеження волі на строк до двох років;
- за внесення медичним працівником завідомо неправдивих відомостей до медичної документації щодо проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб у вигляді штрафу від 34 тисяч до 68 тисяч гривень або позбавленням волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років;
- за виготовлення з метою збуту, збут підроблених документів, які підтверджують проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб у вигляді штрафу від 85 тисяч до 170 тисяч гривень або позбавленням волі на строк до трьох років.

Вважаємо доречним додатково вказати, що:

- реалізація проекту Закону не потребує фінансування з державного чи місцевих бюджетів;
- проект Закону не потребує проведення публічних консультацій;
- проект Закону не стосується питань соціально-трудової сфери, функціонування місцевого самоврядування, прав та інтересів територіальних громад, місцевого та регіонального розвитку, прав осіб з

інвалідністю, функціонування і застосування української мови як державної, тому не потребує погодження уповноважених представників всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування чи відповідних органів місцевого самоврядування, уповноважених представників всеукраїнських профспілок, їх об'єднань та всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців, Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю, Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю та всеукраїнських громадських організацій осіб з інвалідністю, їх спілок, Уповноваженого із захисту державної мови;

- проєкт Закону не стосується сфери наукової та науково-технічної діяльності та не надсилався на розгляд Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій [62].

Міністерство охорони здоров'я прогнозує, що прийняття проєкту Закону створить умови для недопущення порушення комплексу заходів, пов'язаних із проведенням профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб, до яких без сумнівів можна віднести й коронавірусну інфекцію COVID-19, дасть можливість покращити епідемічну ситуацію в Україні та зрештою подолати епідемію [62].

Отож, аналіз запропонованого проєкту Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за підробку документів, що стосуються проведення профілактичних щеплень» надає підстави для висновку, що з урахуванням наявності чинної статті у Кримінальному кодексі України про підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів, доречно говорити про не встановлення кримінальної відповідальності, а лише її посилення за незаконні дії з документами, що стосуються проведення профілактичних щеплень. Як вдало зазначають окремі представники юридичної наукової спільноти, назва статті виходить за межі назви законопроєкту, оскільки передбачає кримінальну відповідальність не лише за підроблення, але й за інші дії, які, вочевидь, не є підробленням [63, с. 22-23].

Дослідження запропонованих змін дозволяє констатувати, що предметом кримінального правопорушення у частинах 1 і 3 статті 321 з позначкою 3 є документи, які підтверджують проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб. При цьому перелік таких хвороб затверджений наказом МОЗ №133 від 19 липня 1995 року «Про затвердження Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб». На думку деяких науковців, видається доцільним, задля уникнення будь-яких питань в процесі правозастосування, додати примітку до статті, в якій сформулювати відповідне відсилне положення до підзаконного нормативно-правового акту центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я. Як то, наприклад, за аналогією з приміткою до статті 305 Кримінального кодексу України [63, с. 23].

Неабияку увагу фахівців з кримінального права привертає той факт, що санкції частин 2 та 3 статті 321 з позначкою 3 передбачають лише два альтернативних покарання, а саме штраф та позбавлення волі. Окремі науковці зазначають, що за загальним правилом, санкції статей Особливої частини Кримінального кодексу України, які водночас передбачають і штраф, і позбавлення волі, містять після штрафу і перед позбавленням волі щонайменше один або два інших, так би мовити проміжних покарань. Мова йде про виправні роботи, обмеження волі тощо. Ми розділяємо думку про те, що відсутність таких альтернатив може ускладнити чи то навіть унеможливити диференціацію покарання з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого, особи винного і обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання [63, с. 23].

Наголосимо, що внесені зміни законопроектом значно посилять відповідальність за незаконні дії з документами, що стосуються проведення профілактичних щеплень, порівняно з аналогічними діями щодо інших офіційних документів. Відтак, вища межа санкції частини 2 статті 321 з позначкою 3 сягає двох років позбавлення волі, а частини 3 цієї ж статті - трьох років позбавлення волі. Звідси виникають певні сумніви щодо обґрунтованості та доцільності таких санкцій та впливає логічне питання щодо того, чому, власне, за підроблення будь-яких інших, в тому числі, офіційних медичних документів, найбільш суворе покарання – обмеження волі, а за підроблення та інші незаконні дії з документами, що стосуються проведення профілактичних щеплень, зокрема від коронавірусної хвороби – аж до трьох років позбавлення волі [63, с. 23].

Юридична наукова спільнота вбачає, що запропонована законопроектом стаття 321 з позначкою 3 містить в собі три частини, дві з яких перетинаються та у певному сенсі збігаються за змістом. Відтак, частина друга стосується внесення медичним працівником завідомо неправдивих відомостей до відповідної медичної документації щодо проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб. А частина третя регулює питання щодо виготовлення з метою збуту, збут підроблених документів, які підтверджують проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб. Проте внесення завідомо неправдивих відомостей до документа традиційно розглядається як різновид його підроблення, а отже, дії медичного працівника, який вносить до медичного документа завідомо неправдиві відомості з метою його збуту водночас підпадають і під частину другу і частину третю зазначеної статті. При цьому, деякі науковці наголошують, що з одного боку, частина друга є спеціальною за своєю будовою, бо конкретизує суб'єкта даного кримінального правопорушення, але, з іншого боку, частина третя також є спеціальною, адже чітко окреслює мету виготовлення таких підроблених документів. Саме через це, на практиці може зрештою постати проблемне питання щодо того, яким чином ці норми співвідносяться між собою, та, власне яка з них має бути пріоритетною у випадку їх конкуренції [63, с. 24].

Піддається критиці з боку науковців і частина друга запропонованої законопроектом статті 321 з позначкою 3, адже на відміну від частин першої та третьої тієї ж статті, де мова йде про документи, які підтверджують проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб, частина драгу використовує інше за сенсом формулювання, а саме - медична документація щодо проведення профілактичних щеплень. Відтак, ми розділяємо думку наукової спільноти, щодо того, що використання цього формулювання не має чіткого та зрозумілого змісту. Так, наприклад, стає незрозумілим про які саме медичні документи говорить норма статті. Чи має розглядатись як медична документація щодо проведення профілактичних щеплень, журнал реєстрації проведення вакцинації, чи то медична картка та інші документи. Отож, використаний прийменник «щодо» суперечить принципу правової визначеності як одного з елементів принципу верховенства права, адже розмиває рамки предмету цього кримінального правопорушення [63, с. 24].

Доречно зазначити, що деякі зарубіжні країни також посилили відповідальність за підробку та використання медичних документів, а зокрема й COVID-сертифікатів. Відтак, у Греції винних медичних працівників у видачі підроблених документів штрафують на суму у розмірі п'яти тисяч євро за кожен окремий випадок шахрайства. У Франції власнику незаконного сертифікату загрожує штраф у розмірі від ста тридцяти п'яти до чотирьох тисяч євро, а особам, які підробляють медичні документи – позбавлення волі строком від двох до п'яти років. Одне з найсуворіших покарань за володіння підробним сертифікатом та за організоване шахрайство з медичними документами існує у Німеччині. В цій країні за зазначені правопорушення особі загрожує штраф на суму до двадцяти п'яти тисяч євро та позбавлення волі від 5 до 10 років відповідно. У Канаді за використання підробленого COVID-сертифіката особі загрожує сплата штрафу у розмірі від сімсот п'ятидесяти до ста тисяч доларів, а також рік позбавлення волі [64].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що детальне дослідження чинного кримінального законодавства України та аналіз існуючої судової практики, надає необхідні підстави стверджувати, що підроблення COVID-сертифікатів та, зокрема, ПЛР-тестів і інших документів із неправдивою інформацією про начебто проходження особою вакцинації від коронавірусної інфекції COVID-19 можуть нести кримінальну відповідальність не тільки медичні працівники та їх посібники, які власне і підробляють, складають та видають завідомо підроблені сертифікати, а також інші медичні документи, а й покупці таких підроблених документів, зокрема, і в електронному вигляді.

Від серпня 2021 року Україна долучилася до електронної системи COVID-сертифікатів Європейського Союзу. А відтак, з цієї дати, видані нашою державою COVID-сертифікати, визнають в країнах Європейського Союзу. Діяльність медичних працівників щодо підробки документів, з-поміж яких є і COVID-сертифікати, негативно впливає не тільки на національну систему охорони здоров'я, а й підриває міжнародний імідж нашої країни, чи то іншими словами, завдає суттєвої шкоди репутації України у світовому просторі.

Вирішити окреслену нами проблему законодавець намагається шляхом внесення змін до чинного національного кримінального законодавства, зокрема впровадженням статті 321 з позначкою 3, якою буде встановлена кримінальна відповідальність за використання особою завідомо підроблених документів, які підтверджують проведення профілактичних щеплень проти особливо небезпечних інфекційних хвороб, внесення медичним працівником завідомо неправдивих відомостей до відповідної медичної документації та виготовлення з метою збуту, збут підроблених документів, які підтверджують проведення профілактичних щеплень. Зазначена ініціатива покликана посилити існуючу кримінальну відповідальність та наголосити як на правовій, так і на життєвій небезпеці підроблення зазначених документів.

Позитивний досвід провідних європейських країн наголошує на необхідності запровадження такої посиленої та дещо жорсткої відповідальності. На нашу думку, запропонований законодавцем проект Закону щодо встановлення відповідальності за підробку документів, що стосуються проведення профілактичних щеплень матиме позитивний вплив та зменшення рівня шахрайства шляхом підроблення медичних документів в умовах пандемії, спричиненої коронавірусною інфекцією.

Контрольні питання:

1. Обов'язки громадян щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.
2. Коли Україна долучилася до електронної системи COVID-сертифікатів Європейського Союзу?
3. Хто несе кримінальну відповідальність за підроблення COVID-сертифікатів?
4. Який розмір штрафів за підробку COVID-сертифікатів в європейських країнах?
5. Обґрунтуйте доцільність кримінальної «амністії» для осіб які «придбали» документи про щеплення.

РОЗДІЛ 4

ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД РОБОТИ НЕ ВАКЦИНОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Разом із поширенням коронавірусної інфекції COVID-19 та подальшим запровадженням карантину цілком логічним постало нагальне питання щодо пов'язаних із ним обмежень, примусових заходів, та звісно вакцинації. Зазначені питання відрізняються складністю та комплексністю. Відтак, наразі триває гостра дискусія між працівниками медичних установ, юристами, політиками та громадськими активістами. Кожний з представників своєї професійної сфери діяльності висловлює свої суб'єктивні та об'єктивні сумніви, аргументи, теорії та побоювання. Водночас з пошуком ефективних рішень, балансу та працюючих алгоритмів, держава вимушена бути набагато радикальнішою у питаннях зобов'язання населення вакцинуватися. Відтак, відповідно до владних рішень, роботодавці мусять шукати той необхідний баланс, який забезпечить дотримання нововведених правових норм, а також прав і законних інтересів працівників.

Вважаємо доречним зупинитися на терміні «вакцинація» та детальніше розкрити його сутність. Відтак, вакцинація – це введення в організм людини препарату, що в свою чергу займається виробленням імунітету до захворювань, які мають епідемічний характер. Наразі більшість з представників медичної спільноти наголошують на тому, що це єдиний спосіб профілактики коронавірусної інфекції COVID-19, до якого у людини немає вродженого імунітету. Так, щеплення вважається єдиним засобом для остаточної перемоги над COVID-19, за його відсутності не очікується повернення до звичного, до карантинного життя. Акцентуємо, що у випадку, коли імунітет до коронавірусу буде вироблено у достатньої кількості людей, інфекція не зможе швидко та ефективно передаватися. Ризик заразитися мінімізується, а обмежувальні заходи будуть скасовані. Відтак, саме масові щеплення від коронавірусної хвороби є наразі найнадійнішим шляхом досягти такогорезультату і зупинити пандемію [65, с. 30].

Зазначимо, що постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 року № 1236 передбачає запровадження ряду заборон та обмежень. Так, зокрема, єдиною умовою задля продовження роботи ресторанів, торгово-розважальних центрів, спортзалів тощо є необхідність забезпечення вакцинацією співробітників проти коронавірусної інфекції COVID-19 або ж їх регулярне тестування на наявність коронавірусного захворювання. Варто констатувати, що чинним національним законодавством не передбачена норма, що регламентувала б питання обов'язкової, чи то примусової вакцинації. Таким чином, навіть у випадку, коли щеплення є обов'язковим, змусити вакцинуватися людину неможливо відповідно до норм українського законодавства. Звідси й виникає проблемна ситуація, яка вимагає нагального розв'язання, адже з одного боку, працівник має право відмовитися від щеплення або проходження ПЛР-тесту на наявність COVID-19, а з іншого, роботодавець не може допустити такого

працівника на робоче місце, оскільки це суперечитиме нововведеним карантинним нормам та обмеженням.

Отож, чинним законодавством передбачена можливість відсторонення деяких працівників від виконання ними своїх службових обов'язків і до того ж без збереження заробітної платні, проте перш ніж перейти до розкриття складнощів процесу відсторонення від роботи працівників, які не вакцинувалися, пропонуємо зупинитися на короткому огляді національного трудового законодавства. Відтак, перш за все, необхідно зазначити, що основу, чи то іншими словами, базис трудових відносин складає низка нормативно-правових актів України. До такого переліку, зокрема, відносять Конституцію України, Цивільний кодекс України, Кодекс законів про працю України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про державну службу», Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про відпустки», Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб», Закон України «Про судовий збір», а також далеко не останнє місце у цій системи належить Рішенню Конституційного суду України від 12 січня 2010 року № 1-рп/2010 та Постанові Пленуму Верховного суду України від 24 грудня 1999 року № 13 «Про практику застосування судами законодавства про оплату праці».

Відтак, відповідно до вищезазначених законів, відсторонення працівника від роботи необхідно розуміти як один, з передбачених законодавством випадків призупинення трудових правовідносин, яке знаходить своє відображення в тимчасовому увільненні працівника від обов'язку виконання своєї роботи за укладеним трудовим договором і тимчасове увільнення роботодавця від обов'язку забезпечення працівника роботою чи створення умови задля її виконання.

Необхідно зазначити, що тимчасове відсторонення від виконання працівником своїх трудових обов'язків за своєю суттю не належить до виду дисциплінарних стягнень. Натомість загально прийнято вважати, що тимчасове увільнення від роботи є особливим запобіжним заходом, який в свою чергу, застосовується лише у виняткових випадках, і водночас має на меті відвернення чи попередження негативних наслідків. Варто наголосити, що таке призупинення трудових відносин не тягне за собою обов'язкового їх припинення, а на час усунення від роботи за робітником зберігається його робоче місце.

Роботодавець повинен діяти на підставі та у межах наданих йому повноважень та, звісно, у спосіб, що не суперечить чинному національному законодавству. Отож, здійснюючи відсторонення працівника від роботи, роботодавець має дотримуватися низки правових принципів, серед яких, зокрема й принцип рівності перед законом, а також запобігти будь-яким проявам та формам дискримінації.

Чинним трудовим законодавством сформульований перелік підстав відсторонення працівника від виконання обов'язків, а саме:

- поява на роботі у нетверезому стані;
- поява на роботі у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;
- відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони;
- в інших випадках, які передбачені законодавством.

Наголосимо, що формулювання «в інших випадках» вказує нам невичерпність вищезгаданого переліку [66].

Предбачений чинним законодавством і спеціальний порядок відсторонення працівника від роботи. Відтак, власник або уповноважений ним орган організації, підприємства чи установи відстороняє працівника від виконання обов'язків шляхом видання розпорядження, наказу, де зазначає підстави та час, на який працівник увільняється від роботи з посиланням на нормативну базу. Працівник, в свою чергу, має ознайомитися з наказом чи розпорядженням і підписатися під цим. У випадку відмови підписання, відповідно до норм чинного трудового законодавства складається акт. До речі, вважаємо доречним наголосити, що до трудової книжки робітника запис про відсторонення від виконання його трудових обов'язків не вноситься. За закінченням терміну, на який працівника було відсторонено від роботи, залежно від підстав, робітника може бути допущено до роботи без окремого на те наказу, переведено на іншу роботу чи зрештою звільнено [66].

Говорячи про відсторонення працівника від виконання своїх безпосередніх службових обов'язків, варто детальніше зупинитися на проблемному питанні щодо правових наслідків такого відсторонення. Відтак, законодавством не завжди передбачені випадки призупинення виплати заробітної платні у разі відсторонення робітника від виконання обов'язків. Так, наприклад, відповідно до законодавства про державну службу, існують випадки збереження заробітної платні повністю або частково, зокрема, якщо державний службовець:

- притягнутий до дисциплінарної відповідальності у разі порушення присяги;
- перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу кримінального або адміністративного правопорушення;
- невиконання вимог щодо політичної неупередженості державного службовця;
- використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або в неправомірних особистих інтересах інших осіб;
- подання під час вступу на державну службу недостовірної інформації про обставини, що перешкоджають реалізації права на державну службу, а також неподання необхідної інформації про такі обставини, що виникли під час проходження служби;
- прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення, що спричинило порушення цілісності державного або комунального майна,

незаконне їх використання або інше заподіяння шкоди державному чи комунальному майну, якщо такі дії не містять складу кримінального або адміністративного правопорушення [67].

Водночас, законодавством у сфері запобігання корупції передбачено випадки відсторонення працівника від своїх обов'язків без будь-якого збереження заробітної платні. Відтак, відповідно до чинного законодавства, у випадку складання протоколу про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, особа може бути відсторонена від виконання повноважень на посаді без збереження заробітної плати. До того ж, у випадку закриття провадження по справі щодо вищезгаданого адміністративного правопорушення через відсутність події чи, наприклад, складу адміністративного правопорушення, відстороненому від виконання своїх робочих повноважень працівнику відшкодовується сума у розмірі середнього заробітку за час вимушеного прогулу, який безпосередньо пов'язаний з таким відстороненням [68].

Слід наголосити, що відповідно до національного кримінального законодавства, відсторонення працівника від виконання своїх повноважень, може здійснюватись, щодо підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному провадженні щодо злочину або кримінального проступку. У такому разі законом не передбачено збереження заробітної платні, проте існує можливість відшкодування шкоди, завданої внаслідок незаконного відсторонення працівника від роботи чи посади. Також слід зауважити, що у випадку встановлення судом факту незаконного відсторонення від роботи, винесення виправдувального вироку суду або закриття кримінального провадження у особи виникає право на відшкодування шкоди за рахунок держави [59].

До того ж, варто пам'ятати, що відповідно до чинного законодавства у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування у разі відсторонення робітника від виконання своїх обов'язків з припиненням виплати заробітної платні, допомога по тимчасовій непрацездатності не надається, адже передбачено, що допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі, як повна чи часткова компенсація заробітної плати, яку вона втрачає через захворювання, або за інших страхових випадків [69].

Додатково зазначаємо, що згідно з нормами чинного національного законодавства про відпустки, період, за який працівника відсторонено від роботи, не враховується до загального стажу роботи, який дає право на щорічну відпустку. За період відсторонення від роботи без збереження заробітної плати сплата страхового внеску на соціальне страхування не здійснюється, а отже такий період до страхового стажу не зараховується [70].

У вирішенні трудових спорів щодо відсторонення працівника від виконання його трудових обов'язків існує два шляхи їх розв'язання. Перший з них – позасудовий. Відтак, трудовий спір може розглядатися комісією по трудових спорах, у випадку, коли працівник самостійно чи за участю профспілки, яка представляє інтереси такого робітника, не врегулював існуючі проблеми та розбіжності безпосередньо шляхом перемовин з власником чи уповноваженим ним органом установи, підприємства чи організації. Другий шлях вирішення

проблемного питання щодо відсторонення робітника – судовий. Так, у випадку незгоди працівника з рішенням власника або ж уповноваженого ним органу підприємства, установи чи організації про відсторонення його від виконання робочих обов'язків, він має право на звернення до суду. Аби захистити свої порушені права, працівнику слід звернутися з позовною заявою, оформленою до вимог відповідного чинного національного законодавства, до місцевого суду загальної юрисдикції. До того ж, особі, яка планує звернутися до суду варто пам'ятати, що позови з приводу трудових відносин, пред'являються за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача.

Отож, з розповсюдженням коронавірусної інфекції та з початком пандемії питання обов'язковості щеплень набули неабиякого значення як для держави, так і пересічних громадян. Так, зокрема з 8 листопада 2021 року набрав чинності наказ Міністерства охорони здоров'я щодо затвердження переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням. Відповідно до зазначеного наказу обов'язкова вакцинація від коронавірусної інфекції передбачена для працівників органів виконавчої влади, місцевих адміністрацій та установ у сфері освіти. Оскільки прийняття вищезгаданого Наказу базувалося на нормах законодавства щодо захисту населення від інфекційних хвороб, яким передбачена можливість відсторонення від роботи працівників, які в свою чергу відмовляються чи ухиляються від вакцинації, невдовзі було внесено зміни до чинного національного законодавства, в якому з'явився пункт про зобов'язання роботодавців відсторонювати від роботи невакцинованих співробітників відповідно до переліку, оприлюдненого Міністерством охорони здоров'я [71].

Зазначимо, що Міністерство охорони здоров'я України своїм наказом розширило перелік організацій, співробітники яких повинні обов'язково вакцинуватися проти коронавірусної інфекції COVID-19. Так, відповідно до наказу, на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України, до працівників у сфері освіти та працівників центральних і місцевих органів влади, додано наступні види співробітників:

- підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади;
- установ і закладів, що надають соціальні послуги, закладів соціального захисту для дітей, реабілітаційних закладів;
- підприємств, установ та організацій, включених до Переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави.

Додатково зазначається, що працівники вищезгаданих установ, які не вакцинуються проти коронавірусної інфекції, будуть відсторонені від роботи, до того ж без збереження заробітної плати. Відповідно до інструкцій до застосування вакцин, рішень Національної технічної групи експертів з питань імунопрофілактики, Переліку медичних протипоказань та застережень до проведення профілактичних щеплень, визначено категорії осіб, які мають

протипоказання до проведення щеплень. Відтак, з-поміж іншого, до протипоказань належать:

- наявність алергії чи анафілактичної реакції;
- вагітність;
- тяжка імуносупресія або імунодефіцит;
- гострі захворювання, що супроводжуються підвищенням температури вище 38,0 °С тощо.

Важливо пам'ятати, що Міністерством охорони здоров'я затверджено форму довідки, яку лікарі видають пацієнтам, що мають тимчасові або постійні протипоказання до вакцинації проти коронавірусної інфекції COVID-19 [72]. Отож, підсумовуючи, працівники не можуть бути відсторонені від виконання своїх робочих обов'язків у випадку наявності підстав для протипоказання до вакцинації від коронавірусної інфекції, якщо вони надали відповідний медичний висновок, виданий закладом охорони здоров'я. До того ж, оскільки у такому висновку (довідки) не вказується діагноз, то керівник може вимагати її на законних підставах.

У цей же час адвокати та правозахисники отримують десятки звернень від працівників, зокрема, здебільшого від державних службовців та працівників освіти щодо відсторонення від роботи без збереження заробітної плати. Відтак, юридична наукова спільнота зазначає, що формально роботодавці діють у межах законодавства, зокрема відповідно до наказів Міністерства охорони здоров'я та урядових постанов. Проте, не варто забувати про конституційні норми, а також норми трудового права, які навпаки вказують на безпосереднє порушення прав людини та громадянина.

Відтак, акцентуємо увагу на деяких пунктах основ законодавства України про охорону здоров'я, де зазначено, що кожен громадянин мусить піклуватися про своє здоров'я і здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян, проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення. Іншим положенням того ж нормативно-правового акту регламентується правило надання згоди пацієнтом на вчинення медичної допомоги, а зокрема й щеплення. Варто констатувати, що таке правило не виконується у випадках безпосередньої загрози життю людини [56].

Цікавим видається той факт, що законодавець все ж таки допускає обов'язковість вакцинування проти хвороб у випадках щеплення робітників окремих професій, діяльність яких безпосередньо може призвести до зараження таких працівників та/або поширення ними відповідних інфекційних хвороб. Важливо, що перелік таких професій повинно встановлюватися Міністерством охорони здоров'я, проте наразі такий перелік відсутній. Також, щеплення є обов'язковим у випадку загрози виникнення особливо небезпечної інфекційної хвороби або ж масового поширення небезпечної інфекційної хвороби на відповідних територіях та об'єктах - за епідемічними показаннями, а саме за Рішенням головного державного санітарного лікаря України або головних державних санітарних лікарів міст, областей, центральних органів виконавчої влади. Важливо

наголосити на тому, що на сьогодні такі рішення відсутні. Таким чином, звідси випливає логічний висновок, що в Україні вакцинація від коронавірусної інфекції COVID-19 є добровільною. Констатуємо, що відповідно до чинного національного законодавства наразі в нашій державі не має норми, яка б зобов'язувала чи змушувала людину вакцинуватися.

Варто наголосити й на тому, що Наказом Міністерства охорони здоров'я від 24 грудня 2020 року № 3018 затверджена «Дорожня карта з впровадження вакцини від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, і проведення масової вакцинації у відповідь на пандемію COVID-19 в Україні у 2021-2022 роках». Відповідним документом закріплені положення щодо вакцинування від коронавірусної хвороби і наголошено, що щеплення від коронавірусної хвороби COVID-19 в Україні буде добровільною для всіх груп населення та професійних груп. Додатково зазначаємо, що головним завданням вищезгаданої Дорожньої карти визначено рекомендації щодо охоплення вакцинацією проти коронавірусної хвороби COVID-19 протягом 2021-2022 року щонайменше п'ятдесят відсотків населення України, а саме відповідно 20866390 людей [73].

Відтак, Міністерством охорони здоров'я затверджено 9 основних, пріоритетних груп задля щеплення від коронавірусної хвороби, проте це аж ніяк не дорівнює примусовій та обов'язковій вимозі вакцинуватися.

Якщо з проблемними питаннями щодо обов'язковості вакцинування більш-менш все зрозуміло, то питання звільнення та відсторонення від виконання обов'язків працівників через відсутність вакцинації від коронавірусної інфекції залишається відкритим. Так, відповідно до Конституції України кожному гарантується право на працю, яке з-поміж іншого, включає в себе можливість заробляти собі на життя працею, яку він або вона вільно обирає на власний розсуд і на яку вільно погоджується [17]. До того ж, громадянам України гарантується захист від незаконного звільнення, а головним нормативно-правовим актом у площині трудового права – Кодексом законів про працю встановлюються підстави для розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця. Згідно з цим положенням, чинним законодавством не передбачено права роботодавця на звільнення працівника через відмову вакцинуватися від коронавірусної інфекції COVID-19 [66].

Окрім цього, у роботодавців не має і будь-яких законних підстав наполягати на вакцинації співробітників, відсторонювати їх від роботи чи тим більше звільняти робітника у випадку відмови останнього від щеплення від коронавірусної інфекції. На тлі цього, останнім часом, серед роботодавців почастишали випадки застосування до працівників різноманітних важелів тиску, зокрема таких як позбавлення премій, зменшення заробітної платні тощо. У такому випадку, як юридична наукова спільнота, так і практикуючі правозахисники радять спершу звернутися до роботодавця із запитом про отримання пояснень, а надалі, відповідно до норм чинного законодавства звернутися задля захисту своїх прав та законних інтересів до Державної служби з питань праці та до правоохоронних органів

з тим що роботодавець тим чи іншим способом примушує до вакцинування, що в свою чергу є безпосереднім порушенням прав працівників.

Як ми вже наголосили, роботодавець не має усіх необхідних законних підстав для відсторонення нещепленого працівника від роботи та тим більш для його звільнення. Проте, варто наголосити, що роботодавець має можливість заохочувати своїх працівників вакцинуватися від коронавірусної інфекції COVID-19. Так, наприклад, роботодавці, які мають у штаті понад п'ятдесят осіб, які бажають отримати дозу вакцини від коронавірусної хвороби, перші можуть звернутися із проханням записати працівників у чергу на щеплення та отримати вакцину безпосередньо на робочому місці за допомогою приїзду мобільної бригади з імунізації. Додатково зазначимо, що роботодавець в праві заохочувати своїх робітників до щеплення від коронавіруса шляхом запропонування працівнику вакцинуватися у робочий час чи, наприклад, наданням додаткового вихідного дня зі збереженням середньої заробітної платні, у випадку, коли працівник після отримання дози вакцини матиме типову реакцію, як то головний біль, підвищена температура тіла, лихоманка та інше.

У питаннях відсторонення працівників від здійснення ними своїх посадових обов'язків варто приділяти неабияку увагу не тільки нормативно- правовому регулюванню та законотворчості, а й правозастосовній практиці, тобто рішенням суду. Відтак, Верховний суд встановив, що відсторонення працівника від роботи - це призупинення виконання ним своїх трудових обов'язків за рішенням уповноважених на це компетентних органів з підстав, передбачених законодавством, що, як правило, відбувається з одночасним призупиненням виплати йому заробітної плати. Відсторонення від роботи можливе лише у випадках, що передбачені законодавством. Про це оголошується наказом або розпорядженням керівника підприємства, установи чи організації й про це працівник повинен бути повідомлений. Термін відсторонення встановлюється до усунення причин, що його зумовили. Працівник має право оскаржити наказ про відсторонення від роботи у встановленому законом порядку. Разом з тим допускається відсторонення працівника або у випадках, перелічених законодавством, або в інших випадках, які повинні бути також передбачені певним нормативним документом [74].

Робота з Єдиним державним реєстром судових рішень, пошук та аналіз судових рішень за пошуковим запитом «відсторонення від роботи не вакцинованих працівників» надає підстави стверджувати, що національні суди неоднаково вирішують справи щодо незаконно відсторонених працівників. Так, наприклад, за правилами спрощеного позовного провадження суд розглянув у відкритому судовому засіданні цивільну справу за позовною заявою особи до загальноосвітньої школи щодо визнання незаконним наказу про відсторонення від роботи. Відтак, позивач обґрунтовувала свої вимоги, зазначаючи при цьому, що відповідач незаконно вимагав надати йому інформацію щодо вакцинації від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 і обмежив її права працівника на працю та отримання за неї винагороди

шляхом відсторонення від роботи без збереження заробітної плати. Також позивач посилалася на відсутність зобов'язання перед відповідачем про необхідність щеплення від коронавірусної хвороби. Оскільки відмова працівника від вакцинації не є порушенням трудової дисципліни, позивач просила позов задовольнити, а небажання провести щеплення від коронавірусної хвороби обґрунтувала сумнівами щодо ефективності і безпеки вакцинації з урахуванням її стану здоров'я. Суд вислухав пояснення сторін, дослідив матеріали справи та зробив висновок, що позов задоволенню не підлягає, оскільки виданню наказу про відсторонення позивача від роботи передувало вручення позивачу повідомлення про обов'язкове профілактичне щеплення проти «COVID-19» і правовим підставами зазначено ст. 46 КЗпП України, ч.2 ст.12 ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб», Наказ Міністерства охорони здоров'я №2153 від 04.10.2021 року «Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням», п. 41-6 Постанови Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 року №1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби «COVID-19», спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». Окрім цього, задля обґрунтування відмови у задоволенні позову, суд надав посилання на рішення Європейського суду з прав людини, в якому наголошено, що вимога про обов'язкову вакцинацію населення проти особливо небезпечних хвороб, з огляду на потребу охорони громадського здоров'я, а також здоров'я зацікавлених осіб, є виправданою. Тобто в конкретному питанні превалює принцип важливості суспільних інтересів над особистими, однак лише у тому випадку, коли таке втручання має об'єктивні підстави тобто було виправданим. Держава, встановивши відсторонення педагогічних працівників від виконання обов'язків, які не мають профілактичного щеплення, реалізує свій обов'язок щодо забезпечення безпеки життя і здоров'я всіх учасників освітнього процесу, в тому числі й самих дітей. Отже, право позивача на працю у шкільному навчальному закладі було тимчасово обмежено з огляду на суспільні інтереси, оскільки позивач відмовилася від обов'язкового щеплення. Втручання у вигляді обов'язковості певних щеплень ґрунтується на законі, має законну мету, є пропорційним для досягнення такої мети, та є цілком необхідним у демократичному суспільстві [75].

Вважаємо доречним навести ще один приклад. Відтак, суд розглянув цивільну справу за позовом особи до Дошкільного навчального закладу про визнання незаконним та скасування наказу про відсторонення від роботи, поновлення на роботі та стягнення заробітної плати. Позовні вимоги особа мотивує тим, що Дошкільний навчальний заклад видав наказ за підписом в.о. директора «Про відсторонення від роботи невакцинованого працівника». Вищезгаданим наказом позивачку відсторонено від роботи без збереження заробітної плати до часу усунення причин, що його зумовили. Підставою цього зазначено наказ про ознайомлення з вимогами постанови КМУ від 9.12.2020 р.

№1236 (зі змінами) про обов'язкові профілактичні щеплення проти гострої респіраторної хвороби COVID-19 від 13.10.2021 р. №90. Позивачка наголошує на тому, що наказ про відсторонення без збереження заробітної плати є незаконним і таким, що грубо порушує її права, зокрема право на працю, гарантоване Конституцією України. Додатково особа, яка подала позов зазначає, що вищезгаданий Наказ МОЗ є доволі сумнівним підзаконним актом і в даний час він оскаржений до Окружного адміністративного суду м. Києва. До того ж, позивачка акцентує увагу на тому, що профілактичні щеплення проводяться після медичного огляду особи в разі відсутності у неї відповідних медичних протипоказань. Натомість сімейний лікар позивачки не надала їй об'єктивної інформації про ефективність профілактичних щеплень, та можливі поствакцинальні ускладнення, як і не надала будь-яких письмових довідок щодо протипоказань, чи навпаки показань щодо щеплення. Відтак, дослідивши матеріали справи та заслухавши аргументи сторін, суд дійшов висновку – відмовити позивачці у задоволенні позову про визнання незаконним та скасування наказу про відсторонення від роботи, поновлення на роботі та стягнення заробітної плати, посиляючись на тимчасове обмеження прав позивача з огляду на пріоритет суспільних інтересів [76].

Як нами вже раніше наголошувалося, у світі відсутнє однозначне стале ставлення до вакцинації від коронавірусної інфекції. Одні вчені, дослідники визначають вакцинацію правом, а інші – обов'язком, коментуючи при цьому, що від проведення масових щеплень залежить безпека всього суспільства. Відтак, завданням будь-якої держави є забезпечення безпеки нації, швидке реагування на різного роду інформацію, яка містить відомості про загрозу національній безпеці. Саме тому одні держави лібералізують законодавство щодо вакцинації від коронавірусної інфекції COVID-19 та скасовують обов'язковість щеплення, а інші натомість обирають політику посилення вимог та відповідальності за відмову від вакцинації. На думку юридичної наукової спільноти, вибір того чи іншого напрямку врегулювання відносин у сфері вакцинації та розробки нормативно-правової бази з цього питання, повинен передусім ґрунтуватися на аналізі реальної епідемічної ситуації у країні та/або її окремих регіонах, а також на наявності у конкретної держави ресурсів задля всебічної підтримки заходів із проведення щеплень [65, с. 29- 30].

Таким чином, у деяких країнах вакцинацію сприймають як незамінний та чи не найважливіший захід ліквідації епідемічних хвороб і подальшого їх розповсюдження, а тому щеплення проти найбільш складних інфекцій на законодавчому рівні визначені обов'язковими. Відтак, наприклад, у Франції профілактичні щеплення від деяких хвороб є обов'язковими. За відмову від них законодавцем встановлено покарання у виді штрафу у розмірі 3 750 євро або позбавлення волі до 6 місяців для осіб, які не пройшли обов'язкову вакцинацію, або осіб (включаючи батьків), котрі перешкоджали проходженню обов'язкової вакцинації особами, законними представниками яких вони є. Варто зазначити, що при цьому, вакцинація від коронавірусної інфекції у Франції є добровільною.

Керівництво держави наголосило, що першими щеплення отримають найуразливіші групи громадян, проте у випадку відмови від вакцинації, ризик витрат, пов'язаний із лікуванням покладається на пацієнта. До того ж, варто наголосити, що у Франції законодавцем встановлена обов'язковість щеплення від коронавірусної інфекції для медиків, співробітників будинків для літніх людей, соціальних працівників, волонтерів, які в свою чергу працюють у закладах охорони здоров'я або ж догляду. Працівники таких установ чи закладів повинні пройти курс вакцинації від коронавірусної хвороби, а у випадку якщо вони не будуть щеплені, роботодавець вправі вжити щодо них певних санкцій. У Латвії також існує політика щодо обов'язковості вакцинування, але водночас допускається й можливість відмови від профілактичних щеплень. Така відмова має бути завірена медичними працівниками в обов'язковому порядку. Також, варто наголосити, що вакцинація від коронавірусної хвороби є добровільною [65, с. 31].

У Німеччині вакцинація носить добровільний характер, а вимоги щодо інформованої згоди є чи не найбільш ліберальними у всій Європі. Проте населення все ж таки детально інформують про необхідність здійснення вакцинації, у тому числі профілактичної, шляхом розповсюдження інформаційних листівок, плакатів. Щодо вакцинації від коронавірусної інфекції Німеччина визначила головним принцип самовизначення, який пояснюється через добровільність вакцинування і одночасне виключення будь-якої форми примусу до щеплень [77; 78].

Італія також є прикладом країни, де вакцинація є обов'язковою, проте лише для низки найбільш соціально значущих інфекційних захворювань, до яких належать дифтерія, правець, поліомієліт і гепатит В. Вакцинація від коронавірусної хвороби в Італії відбувалася у декілька етапів, відтак першими доступ до вакцини отримали категорії населення, які найбільш схильні до ризику зараження, тобто мова йде про медичних працівників, вчителів, правоохоронних органів тощо, а також ті, хто належить до групи ризику, насамперед мова йшла про літніх людей та пацієнтів з важкими хронічними захворюваннями. Державою зазначилося, що всі, хто зробить щеплення, отримають імунний сертифікат. Окрім цього, в Італії функціонує онлайн-платформа, на якій зберігаються дані щодо вакцинованих осіб, а також детальна інформація щодо вакцинації, а саме місце, препарат і таке інше. До речі, варто акцентувати на тому, що Італія стала першою Європейською країною, яка запровадила обов'язкову вакцинацію для медичних працівників. Ті з них, котрі відмовляються від щеплення від коронавірусної хвороби, будуть відсторонені від роботи без збереження заробітної платні, якщо їх роботодавець не може призначити їх на іншу посаду [77; 79].

Обов'язковим до вакцинації є і підхід Казахстану. Так, у зазначеній країні працівники магазинів, кафе і ресторанів, салонів краси, фітнес-клубів, музеїв, театрів, готелів, сфер транспорту, охорони здоров'я та житлово-комунального господарства мають або вакцинуватися від коронавірусної інфекції або надавати негативний ПЛР-тест кожні 7 днів [77].

Відтак, пандемія, спричинена розповсюдженням коронавірусної інфекції змусила нашу країну розробити свою особисту стратегію задля збереження як економічного добробуту держави, так і життя населення. Вищезгадане явище дало підстави вказати на те, що наразі в Україні належним чином немає належного нормативно-правового регулювання у сфері громадського здоров'я, а також наявні деякі складнощі з витримання балансу між приватними та публічними інтересами. Наукова спільнота зауважує, що наразі не існує абстрактного права чи обов'язку особи на вакцинування окремо від права на охорону здоров'я. Положення роботодавців також надзвичайно складне, адже з одного боку вони мають забезпечувати належним чином встановлені державою карантинні заходи та обмеження, а з іншого не мають права примушувати працівника вакцинуватися. Отже, підсумовуючи вищенаведене, варто констатувати, що питання відсторонення працівників від роботи є доволі суперечливим, складним та комплексним. Вакцинуватися від гострої коронавірусної інфекції чи ні покладається на розсуд окремої особи, проте важливо пам'ятати, що в зазначеному питанні значним є не тільки право окремої людини, а й колективні інтереси суспільства та держави.

Контрольні питання:

1. Назвіть правову природу інституту «відсторонення» від роботи.
2. Чи є законним на вашу думку відсторонення від роботи невакцинованих працівників? Обґрунтуйте свою думку.
3. Чи є вакцинація в Україні примусовою? Обґрунтуйте свою думку.
4. Як співвідносяться права вакцинованих та невакцинованих громадян?
5. Чи є на вашу думку альтернатива відстороненню, яка здатна ефективно забезпечити нерозповсюдження захворювання?

РОЗДІЛ 5

ОБМЕЖЕННЯ ВІДВІДУВАННЯ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ БАТЬКІВСЬКОГО ОBOB'ЯЗКУ ЩОДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ

У 2020 році пандемія, спричинена розповсюдженням коронавірусної інфекції COVID-19, стала викликом для всього світу та суттєво вплинула на всі сфери людського буття як на національному, так і на міжнародному рівнях, при цьому створюючи сприятливі умови для кризових явищ. Відтак, неабияких змін зазнала сфера освіти, яка потерпає від встановлених карантинних обмежень, що в свою чергу призводять до самоізоляції учнів та студентів, зумовлюючи необхідність введення дистанційного навчання. Виклики, спричинені пандемією коронавірусної інфекції та сучасні реалії у сфері навчання вимагають сумісної, плідної та ефективної роботи не тільки учнів, студентів, вчителів та викладачів, а й батьків.

Під час навчання дитина вимушена постійно пристосовуватися до різноманітних чинників, які постійно змінюються, зокрема й тих, що пов'язані з екологією, побутом, збільшенням програмних навантажень тощо. Усе вище перелічене негативно впливає на психічне та фізичне здоров'я дитини, а також на належне засвоєння навчальних програм. Окрім цього, наразі перед дітьми постало ще й проблемне питання щодо відвідування навчальних закладів у звичному режимі через пандемію коронавірусної інфекції. Відтак, задля належної реалізації права на освіту кожна розвинута правова та демократична держава перш за все має забезпечити дітям право на охорону здоров'я. Адже життя та здоров'я людини є найвищим пріоритетом у загальній системі людських цінностей, а особисте право на здоров'я людина здійснює протягом усього свого життя розпочинаючи з народження [80, с. 160].

Вважаємо доречним наголосити, що право на охорону здоров'я та право на освіту закріплені нормами деяких міжнародних нормативно-правових актів, зокрема такими як: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенція Організації об'єднаних націй про права дитини тощо. Додатково зазначаємо, що Конституцією України регламентовано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а також права на освіту, обов'язок держави забезпечити її доступність і безоплатність [17].

Зазначені конституційні норми щодо вирішення питань з охорони здоров'я дітей та їхнього права на безпечні умови освіти додатково гарантуються окремими Законами України. Так, зокрема, Закон України «Про охорону дитинства» наголошує, що дитині гарантовано право на охорону здоров'я, медичну допомогу, отримання безпечних умов для життя і здорового розвитку

[81]. А Законом «Про повну загальну середню освіту» визначено, що заклад освіти створює безпечне освітнє середовище з метою забезпечення належних і безпечних умов навчання, виховання, розвитку учнів, а також формує в них гігієнічні навички та засади здорового способу життя [82].

Органи державної влади зі свого боку повинні здійснювати чіткі та ефективні заходи, які мають бути спрямовані на влаштування сприятливих умов для навчання дітей під час пандемії коронавірусної хвороби в умовах карантину, а також забезпечувати необхідний державний контроль за дотриманням прав дітей відповідно до чинних протиепідемічних обмежень, які в свою чергу, спрямовані на запобігання існуючої епідемічної ситуації через поширення коронавірусної інфекції COVID-19. Відтак, відповідно до чинного національного законодавства щодо захисту населення від інфекційних хвороб, працівники дитячих закладів зобов'язані вести постійне спостереження за станом здоров'я дітей, а в разі виявлення хворого на інфекційну хворобу, вжити необхідних заходів щодо його ізоляції від здорових дітей та негайно повідомити про цей випадок відповідний заклад охорони здоров'я [10]. Окрім цього, згідно з чинним національним законодавством, посадові особи державної влади повинні нести персональну відповідальність, визначену для засновників (власників) та керівників закладів освіти за організацію та виконання протиепідемічних заходів, визначених постановою Головного державного санітарного лікаря України Міністерства охорони здоров'я України від 22 серпня 2020 р. № 50 «Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [83].

Говорячи про проблеми реалізації прав дитини на здоров'я та на освіту, не можна не згадати, що головним чином саме на батьків покладено обов'язок щодо піклування про здоров'я дитини. Відтак, відповідно до чинного національного законодавства про охорону дитинства, батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці [81]. Додатково вважаємо доречним згадати, що батьки здобувачів освіти зобов'язані: виховувати у дітей відповідальне ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих і довкілля; дбати про фізичне і психічне здоров'я дитини, сприяти розвитку її здібностей, формувати навички здорового способу життя. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за порушення прав і обмеження законних інтересів дитини на охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, навчання, невиконання та ухилення від виконання батьківських обов'язків [84].

Законодавець зазначає, що у випадку відмови від надання дитині необхідної медичної допомоги, якщо це загрожує її здоров'ю, батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність, яка поділяється на:

- злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, що

карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк [59];

- невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей. Під таким формулюванням слід розуміти ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей. Зазначені дії тягнуть за собою відповідальність у виді попередження або накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. До того ж, ті самі дії, які буде вчинено повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, тягнуть за собою накладення штрафу вже від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [27].

Відтак, варто констатувати, що охорона життя та здоров'я дитини є пріоритетом для батьків, а особливо під час небезпеки спричиненої пандемією COVID-19.

Отож, проведений розгляд прав дитини на освіту дає підстави стверджувати, що зазначене право є благом, цінністю, якою володіє дитина. Аналіз українського законодавства в окресленій сфері дозволяє констатувати, що інститут прав дитини щодо охорони здоров'я та реалізації права на освіту має пріоритетне значення для нашої держави, що знаходить своє відображення у положеннях чинного національного законодавства, які в свою чергу, відповідають міжнародним стандартам у дотриманні найкращих інтересів дитини, сприяють об'єднанню зусиль відповідних інституцій і окреслюють механізм забезпечення права дитини на освіту органами державної влади [80, с.161].

Вважаємо доречним зупинитися на тому, що само по собі право дитини на освіту в умовах пандемії та карантинних обмежень прийнято розглядати як суб'єктивне цивільне право фізичних осіб, яке за своїм змістом тісно та нерозривно пов'язане з особою-носієм, до того ж не має економічної природи походження та економічного змісту, а також спрямоване на задоволення фізичних, чи то біологічних, духовних, моральних, культурних, соціальних та будь-яких інших нематеріальних потреб (інтересів), об'єктом якого є особисте немайнове благо, а у встановлених законом випадках інше нематеріальне благо [85]. Як національна юридична наукова спільнота, так і практикуючі юристи вбачають в особистих немайнових правах такий собі вияв свободи та недоторканості особи, а також вважають їх абсолютними та невідчужуваними. З огляду на традиції національного українського законотворення, положення міжнародних конвенцій, досвід провідних правових та демократичних країн, а також пріоритетних напрямків суспільного розвитку, задекларованих Конституцією України, національний законодавець не допускає жодних обмежень щодо можливостей цивільно-правової охорони особистих немайнових відносин [86].

Особисті немайнові права дитини відрізняються деякими особливостями, чи то іншими словами, певною специфікою, яка залежить від віку. Так, будь-яка

дитина з моменту народження володіє цілим комплексом прав та свобод, проте через свою незрілість, перш за все духовну, моральну та фізичну, вона обмежена у їх здійсненні. Саме тому, відповідно до норм існуючого національного законодавства повноваженнями зі здійснення прав дитини наділяються батьки або особи, які їх замінюють до досягання дитиною чотирнадцятирічного віку, і лише з настанням такого, дитина набуває можливості особистого розпоряджання правами щодо свого здоров'я та освіти [80, с. 161].

Зазначимо, що відповідно до чинного національного законодавства України у сфері освіти, кожний учасник освітнього процесу може, з-поміж іншого, реалізувати своє право на освіту шляхом здобуття такої у різних формах, видах та на різних рівнях. Відтак, пропонуємо детальніше зупинитися на формах навчання, які гарантує та забезпечує держава з метою реалізації права дитини на освіту та відповідно до Закону України «Про освіту». Так, зазначеним Законом передбачені наступні форми здобуття освіти дітьми, а саме:

- інституційна, до якої традиційно відносять очну (денну) та дистанційну освіту;
- індивідуальна, яка передбачає екстернатне, сімейне або ж домашнє навчання [84].

Отож, пропонуємо розглянути саме інституційну форму навчання, яка в свою чергу базується на безпосередній участі дитини в освітньому процесі. Проте пандемія коронавірусної інфекції та запроваджені державою карантинні обмеження суттєво змінили денну (очну) інституційну освіту та внесли свої зміни.

Відтак, як нами вже зазначалося раніше, освіта є одним з основних прав людини і громадянина, яке закріплено не тільки на рівні національного законодавства Конституцією та відповідним Законом, а й міжнародними нормативно-правовими актами, зокрема Декларацією прав людини. Варто позначити, що якість та доступність освіти безпосередньо впливають на зайнятість, доходи, розвиток, здоров'я та зрештою соціалізацію людини. Відтак, вимушений перехід на дистанційне навчання через запровадження протиепідемічних заходів у зв'язку із боротьбою поширення коронавірусної інфекції, спричинив погіршення показників якості та доступності освіти в Україні, а також загострив низку проблем, пов'язаних з освітньою нерівністю.

Таким чином, навесні 2020 року всі навчальні заклади України перелаштувалися на дистанційне навчання з використанням мультимедійних приладів, комп'ютерної техніки та онлайн платформ. Через декілька місяців уряд прийняв рішення про запровадження адаптивного карантину, яким передбачався такий собі умовний поділ території України на зони епідеміологічної безпеки за кольорами, а саме на зелену, жовту, помаранчеву та червону, що відповідно позначало загальний епідемічний стан у тому чи іншому регіоні чи області нашої країни. Відповідно до прийнятого поділу заклади загальної, середньої та вищої освіти вимушені були постійно переходити з дистанційного навчання на змішане та навпаки. При цьому варто зазначити, що заклади вищої освіти здебільшого залишалися на дистанційному навчанні.

Отож, запровадження карантину через поширення гострої респіраторної хвороби коронавірусної інфекції зумовило необхідність прийняття нових та внесення низки відповідних змін до деяких існуючих національних нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини у площині особливостей організації освітнього процесу в умовах карантину, який в свою чергу було встановлено в Україні постановою Кабінету Міністрів України №211 від 11 березня 2020 року «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19». Зазначеною постановою, з-поміж іншого, заборонялося відвідувати заклади освіти її здобувачами. Результатом цього стало виникнення низки проблем, пов'язаних із заборною відвідування закладів освіти та переведенням освітнього процесу в дистанційну форму [87]. Варто зазначити, що деякі підзаконні нормативно-правові акти було видано й Міністерством освіти та науки з метою врегулювання деяких освітніх процесів в умовах карантину. З приводу карантинних обмежень Міністерством освіти та науки було розіслано листи та роз'яснення, метою яких було уточнення питань, які виникли під час запровадження карантинних обмежень. Так, наприклад, листом №1/9-154 від 11 березня 2020 року Міністерство освіти та науки рекомендувало розробити заходи щодо забезпечення проведення навчальних занять за допомогою дистанційних технологій та щодо відпрацювання занять відповідно до навчальних планів після нормалізації епідемічної ситуації, а також забезпечити виконання профілактичних заходів [88].

Відтак, наказом №406 від 16 березня 2020 року «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19» було надано вказівки керівникам установ і закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти на період карантину, а саме щодо забезпечення виконання освітніх програм закладів освіти, зокрема й шляхом організації освітнього процесу з використанням дистанційного навчання, що не передбачає відвідування закладів освіти її здобувачами, та у виняткових випадках шляхом ущільнення графіку освітнього процесу, а також виконання працівниками закладів освіти іншої роботи (організаційно-педагогічної, методичної, наукової тощо) у поєднанні із запровадженням гнучкого, чи то іншими словами, дистанційного режиму робочого часу працівників закладів освіти. [89]

Наступним своїм листом №9-173 від 23 березня 2020 року, вищезгадане Міністерство освіти та науки, детально роз'яснило, як саме має бути організовано освітній процес в закладах загальної середньої освіти під час карантину, зокрема надало пояснення щодо режиму закладу загальної середньої освіти, щодо структури навчального року, «фіксації» освітнього процесу та ведення класних журналів під час карантину та щодо окремих питань трудових відносин викладачів, які працюють за сумісництвом [90]. Наступний лист № 1/9–182 від 31 березня 2020 року стосувався деяких питань організації завершення 2019-2020 навчального року та зарахування до закладів загальної середньої освіти [91].

Вважаємо доречним згадати, що 30 березня 2020 року законодавцем було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), яким власно і доповнено Закон України «Про освіту» нормою, яка в свою чергу встановлює, що тривалість навчального року у закладах освіти встановлюється спеціальними законами. У разі встановлення заборони учасникам освітнього процесу відвідувати заклади освіти, тимчасово, на період здійснення заходів щодо запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинном, встановленим Кабінетом Міністрів України, дата початку та/або закінчення відповідного навчального року (років) визначається Кабінетом Міністрів України [16]. Задля виконання нововведених положень вищезгаданого Закону, Кабінетом Міністрів України було прийнято цілу низку підзаконних актів, з-поміж яких необхідно згадати й постанову №392 від 20 травня 2020 року «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». Відтак, відповідною постановою встановлюється, що, на період дії карантину забороняється відвідування закладів освіти її здобувачами, крім участі у пробному зовнішньому незалежному оцінюванні, державній підсумковій атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання, вступних випробуваннях, єдиному вступному іспиті з іноземної мови, єдиному фаховому вступному випробуванні, атестації у формі тестових екзаменів ліцензійних інтегрованих іспитів «КРОК», а також здійснення підтвердження кваліфікації моряків, проведення підготовки моряків, членів екіпажів торговельних суден, у тому числі тих, що здійснюють плавання внутрішніми водними шляхами України, та проведення підготовки судноводіїв малих/маломірних суден. Окрім цього, в регіонах, де наразі відбувається послаблення протиепідемічних заходів, з 1 червня 2020 року дозволяється відвідування занять в групах не більше ніж 10 осіб в закладах освіти, проведення професійно-практичної підготовки та державної кваліфікаційної атестації в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, підготовчих заходів до практичної підготовки на виробництві, лабораторних робіт та тренажерних занять, атестації здобувачів вищої освіти та відповідних підготовчих заходів, отримання документів про професійну (професійно-технічну) та вищу освіту, участь в освітньому процесі, пов'язаному з освітою дорослих, у публічному захисті наукових досягнень у формі дисертацій та відповідних підготовчих заходах [92].

22 липня 2020 року своєю постановою №641 щодо встановлення карантину та запровадження посиленних протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 Кабінет Міністрів України продовжив карантин до 31 серпня 2020 року та передбачив, що в залежності від епідемічної ситуації в регіоні або окремих адміністративно- територіальних одиницях встановлюється

«зелений», «жовтий», «помаранчевий» або «червоний» рівень епідемічної небезпеки поширення коронавірусної інфекції COVID-19.

Таким чином, вищезгаданою постановою визначено, що на території помаранчевої зони забороняється відвідування закладів освіти здобувачами освіти групами кількістю більше ніж 20 осіб, крім закладів дошкільної та загальної середньої освіти. У червоній зоні епідемічної небезпеки забороняється відвідування закладів освіти здобувачами освіти взагалі. До того ж, вважаємо доречним наголосити, що у помаранчевій та червоній зоні додатково можуть застосовуватися обмежувальні протиепідемічні заходи, які встановлюються органами державної влади та/або органами місцевого самоврядування в межах їхньої компетенції [93].

Відтак, 2020-2021 навчальний рік розпочався за умов адаптивного карантину, саме тому заклади освіти, що були розташовані в червоних епідемічних зонах не вийшли на звичне, очне навчання, а вимушені були розпочати навчальний рік дистанційно. У помаранчевих та жовтих зонах навчальні заклади працювали у звичному режимі, а на карантин та відповідно нововведене дистанційне навчання переводили тільки окремі школи чи класи. Заклади вищої освіти функціонували в режимі очного навчання лише перші декілька тижнів, а згодом перейшли на дистанційний формат. Варто зазначити, що положення про оновлення умов організації дистанційного навчання були прийняті лише у жовтні 2020 року, тобто трохи більше ніж через півтора місяця після початку навчального року. До того ж, наукова спільнота відзначає, що вищезгадане положення існувало ще з 2013 року та містило в собі деякі загальні рекомендації щодо організації, забезпечення та технології дистанційного навчання. Так, наказом Міністерства освіти та науки від 8 вересня 2020 року №1115 внесли деякі зміни, що в свою чергу стосувалися організації дистанційного навчання у різних навчальних закладах, зокрема й професійно-технічних. Проте, вважаємо доречним зазначити, що інших суттєвих змін положення, на жаль, не містило. Додатково, базуючись на вищезгаданому положенні, на початку листопаду 2020 року закладам загальної середньої освіти було розіслано Лист з рекомендаціями щодо організації дистанційного навчання. Вже 9 грудня 2020 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19», відповідно до якої на території усієї України з 8 до 24 січня ввели посилені карантинні обмеження. З-поміж іншого, зазначеною постановою заборонили відвідування всіх закладів освіти. Міністерство освіти та науки висловило свої рекомендації школам щодо подальшого продовження навчального року, так зокрема, було запропоновано на вибір навчального закладу або продовжувати канікули після 11 січня, або організувати дистанційне навчання. Таким чином, відповідно до чинного національного законодавства України щодо повної загальної середньої освіти, школи мають право самостійно приймати відповідні рішення. Отож, деякі школи згідно з отриманими рекомендаціями запровадили канікули на період локдауну, а деякі продовжили навчання в дистанційному режимі.

Додатково вважаємо доречним зауважити, що деякі управління освіти в обласних центрах надавали рекомендації різним освітнім закладам, щодо їх функціонування. Здебільшого рекомендувалося повернутися до дистанційної форми навчання після канікул. Що стосується роботи закладів вищої та професійно-технічної освіти, то у період посилення протиепідемічних заходів вищезазначені заклади працювали у дистанційному режимі. Міністерство освіти та науки надало лише коротке роз'яснення для закладів передвищої фахової освіти та закладів вищої освіти щодо проведення екзаменаційно-залікових сесій у дистанційному форматі. Навесні 2021 року окремі регіони України здебільшого перебували в червоній зоні, що означало для них існування низки обмежень, зокрема таких як закриття всіх навчальних закладів і переведення останніх на форму дистанційного навчання. Верховна Рада України 13 квітня 2021 року прийняла закон, відповідно до якого учнів одинадцятих класів звільнено від обов'язкового проходження державної підсумкової атестації, але натомість вищезгаданим Законом надана можливість проходження державної підсумкової атестації за бажанням у формі зовнішнього незалежного оцінювання.

Варто зазначити, що 27 квітня Міністерство освіти та науки надіслало лист керівникам департаментів та управлінь освіти про завершення 2020-2021 навчального року, де зазначило, що підсумкове оцінювання здобувачів освіти має відбутися у дистанційному режимі, а також було надано низку роз'яснень щодо скасування державної підсумкової атестації та здобуття свідоцтва про повну загальну середню освіту.

Говорячи про проблемні питання обмеження відвідування навчальних закладів через пандемію коронавірусу та введені карантинні обмеження, не можна не згадати й про важливість використання засобів індивідуального захисту у всіх освітніх закладах. Відтак, процес використання засобів індивідуального захисту у закладах освіти регулює Постанова Головного державного санітарного лікаря України «Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 23 квітня 2021 року.

Відповідно до вищезгаданої постанови персонал закладів освіти допускається до роботи лише за наявності респіраторів або захисних масок. До того ж, увесь персонал має бути забезпечений засобами індивідуального захисту протягом робочого тижня відповідно до розрахунку 1 маска на 3 години роботи. Зазначається, що батьки також повинні перебувати в закладах освіти у захисних масках. Що стосується здобувачів освіти, то такі повинні користуватися засобами індивідуального захисту тільки під час входу до навчального закладу та пересування по ньому. У той же час, використання засобів індивідуального захисту, зокрема захисних масок чи респіраторів під час занять є не обов'язковим, а учні 1-4 класів взагалі повністю звільнюються від носіння масок або респіраторів. Діти віком з 6 до 11 років, відповідно до рекомендацій

розроблених Всесвітньою організацією охорони здоров'я, повинні носити засоби індивідуального захисту орієнтуючись на такі фактори як рівень захворюваності середовища, де вони перебувають, обізнаність про те, як правильно носити маску, та наявність контролю з боку дорослих. Зазначається, що діти, які вже досягли дванадцятирічного віку можуть носити захисні маски за такими ж правилами, як і дорослі. Додаткових рекомендацій та роз'яснень для батьків щодо того, де та за яких умов дітям слід користуватися засобами індивідуального захисту, Міністерство охорони здоров'я та Міністерство освіти та науки не надали. У вищезгаданій Постанові Головного державного санітарного лікаря України додатково визначається, що у закладах вищої освіти повинні бути встановлені антисептичні засоби, а санітарні кімнати мають бути забезпечені милом і паперовими рушниками. Також звертається увага на те, що основним засобом гігієни перш за все є миття рук, а не використання антисептичних засобів. Проте водночас не вказано, як часто необхідно мити руки [94]. Вважаємо доречним зазначити, що Міністерство освіти та науки зауважило, що основна відповідальність за забезпечення захисними засобами, зокрема масками й антисептиками, лежить на органах місцевого самоврядування, які в свою чергу повинні використовувати залишки освітньої субвенції.

Отож, відповідний аналіз існуючого стану речей дозволяє вказати на те, що звична очна (денна) форма навчання в умовах запровадження адаптивного карантину є досить небезпечною, адже наразі спостерігається тенденція до погіршення ментального та фізичного здоров'я дітей у школі, зокрема через:

- недосконалість системи медичного обслуговування дітей в умовах школи;
- невідповідність матеріально-технічної бази шкіл санітарно-гігієнічним вимогам щодо водопостачання, опалення, освітлення, вентиляції;
- перевищення норм наповнюваності класів;
- збільшення навчального навантаження і, як наслідок, зменшення часу перебування школярів на свіжому повітрі та скорочення тривалості їхнього сну [95].

Відповідно до чинного національного законодавства України, батьки мають право обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття їхніми дітьми відповідної освіти, а дитина в свою чергу має право на захист свого суб'єктивного права для досягнення здорового середовища, соціального благополуччя, душевного та фізичного комфорту, а також має можливість на юридичні дії через своїх батьків або осіб, які їх замінюють [84; 80, с. 162]. Саме тому, чи не єдиним виходом з проблеми доступу до відвідування навчальних закладів стала дистанційна форма навчання, яка здійснюється шляхом індивідуальної роботи учасника освітнього процесу з метою здобуття знань, формування навичок, умінь на відстані від інших учасників за допомогою різних засобів та методів (самостійна робота; навчальні заняття тощо), а також комунікативних технологій [80, с. 162]. Якщо для інших країн вимушений перехід до дистанційного навчання не став чимось новим, то для України така форма стала новелою та площиною для подальшого вдосконалення.

Варто зазначити, що наразі вже набрало чинності Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, яке затверджене наказом Міністерства освіти та науки від 8 вересня 2020 року №1115 щодо деяких питань організації дистанційного навчання. Норми вищезазначеного положення визначають дистанційне навчання як організацію освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їхньої зазвичай опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій [96].

Відтак, справедливо зазначити, що дистанційна форма навчання має як ряд переваг, так і недоліків. Наукова спільнота відзначає, що перш за все, дистанційна освіта спрямована на реалізацію суб'єктивного права учасника навчального процесу на отримання загальнонаціонального освітнього ресурсу, яке має вираження в індивідуальному підході з набуття знань, розвитку вмінь щодо самостійного пошуку інформації та її оброблення. Також, деякі науковці вказують на те, що дистанційна освіта передбачає як створення комфортних та безпечних умов навчання, так і економію часу. До того ж, в умовах цифрової трансформації, чи то, іншими словами, діджиталізації сучасного суспільства, все більшого значення набувають нові та у певному сенсі нестандартні форми навчання [80, с. 162].

Проте на практиці учні, викладачі та батьки зустрічаються з низкою проблем та недоліків, що зумовлені дистанційною формою навчання. Відтак, деякі батьки стурбовані тим, що діти перебувають в цифровому середовищі за допомогою різноманітних застосунків відеоконференції по 5–6 годин на день. Така організація навчального процесу з використанням електронної освітньої платформи в синхронному режимі має певний негативний вплив на здоров'я учнів. Додатково фахівці акцентують увагу на тому, що протягом роботи з комп'ютером діти мають вирішувати завдання, що в свою чергу вимагають значної розумової і зорової напруги. Саме тому ще двома важливими негативними чинниками виокремлюють нервово-емоційне напруження та статистичне навантаження, яке знижує рухову активність дитини [80, с. 163].

У цьому контексті вважаємо доречним згадати наукові дослідження, де вивчалися психо-емоційні стани дітей в період епідемії, спричиненої розповсюдженням коронавірусної інфекції COVID-19. Зазначене дослідження опубліковано у науковому виданні «THE LANCET». Відтак, науковці наголошують, що проведені дослідження вказують на те, що діти, які не відвідують заклади освіти, менш фізично активні і до того ж мають неправильні схеми сну і харчування, активного відпочинку, наслідком чого є збільшення маси тіла і погіршення кардіореспіраторної підготовки. Також науковці зазначають, що нагальною проблемою постає психологічний вплив карантинних обмежень під час навчання на дітей. Стреси, у виді тривалої ізоляції, страхи перед інфекцією, розчарування, нудьга, недостовірна інформація, відсутність особистого контакту з однокласниками, друзями і вчителями, недостатність

особистого простору, можуть мати більш проблемні і стійкі наслідки для дітей і підлітків. Як наслідок, показники посттравматичного стресового розладу були в 4рази більші у дітей, що не відвідували навчальних закладів [97].

На нашу думку, при дослідженні проблемних питань щодо обмеження відвідування учнями навчальних закладів та вимушеному переходу до дистанційної форми навчання у період пандемії, варто приділити неабияку увагу позитивному зарубіжному досвіду провідних країн світу. Так, наразі актуалізується дослідження світових практик повернення до навчання в період карантинних обмежень, пов'язаних з розповсюдженням коронавірусної хвороби. Акцентуємо увагу на тому, що моделі відновлення роботи навчальних закладів у різних країнах світу не співпадають та мають певні відмінності одна від одної, хоча й поєднанні однією спільною метою, а саме пріоритетом запобігання поширенню коронавірусу COVID-19. Саме тому в більшості країн світу рекомендації до відкриття навчальних закладів після карантину передбачали:

- зменшення кількості учнів у класах;
- моніторинг стану здоров'я учнів;
- дотримання правил гігієни та соціальної дистанції;
- обмежену взаємодію між класами, групами тощо.

Досить цікавим та унікальним є досвід Тайваню. Ця держава не припиняла роботу навчальних закладів, адже не мала значних показників поширення коронавірусної хвороби. Варто акцентувати увагу на тому, що Тайвань свого часу вже потерпав від двох пандемій, тому з огляду на минулий досвід ця держава мобілізувала зусилля задля супротиву розповсюдження гострої вірусної інфекції без значних обмежень у доступі до навчальних закладів. Відтак, країна збільшила виробництво масок та санітайзерів. У засобах масової інформації велася просвітницька кампанія про вірус, можливості захисту від нього. Зимові канікули було подовжено на два тижні, а в цей час у школах велася підготовка до організації навчання під час пандемії. З початком нового навчального семестру було введено обов'язковий контроль температури тіла. Відтак, кожен учень зобов'язаний вести щоденник власної температури тіла. Варто відзначити, що носіння захисних масок у школі обов'язкове для всіх без виключення. Протягом дня учні мають залишатися в одному класі, який постійно провітрюється, а поверхні дезінфікувалися учнями власноруч. Переміщення класами заборонено. У випадку виявлення у класі захворювання учня на COVID-19, всі учні класу повинні пройти чотирнадцятиденний карантин, а школа має бути продезінфікована [98, с. 6-7].

Що стосується Європи, то там першою відкрила навчальні заклади Данія. Так, Міністерство освіти Данії розробило низку рекомендацій щодо повернення до очного навчання дітей віком до 12 років, з чітко визначеними критеріями гігієни та соціальної дистанції. Таке рішення обумовлено тим, що учням молодшої школи важче самостійно опановувати матеріал, в той час як учні середньої та старшої школи вже володіють цифровими компетенціями і можуть навчатися дистанційно. Учням, у родинях яких є хворі на COVID-19 відвідування школи суворо заборонено. У випадку ураження дітей на COVID-19 навчальний

заклад зачиняється. Рекомендаціями Міністерства освіти Данії передбачено навчання у невеликих групах, без маскового режиму, проте з суворим дотриманням соціального дистанціювання не менше двох метрів та погодинним миттям рук. Класи мали часто прибиратися та провітрюватися, а частина занять проводилася на свіжому повітрі [98, с. 11].

Цілком протилежним є досвід Франції, яка сильно постраждала від пандемії, спричиненої коронавірусною інфекцією. Відтак, навчання у школах було повністю зупинено, а урядом було розроблено відповідну стратегію повернення до навчання. Так, спершу до навчання повернулися діти віком від 5 до 11 років, а трохи пізніше учні віком від 12 до 18 років. Варто акцентувати, що першими повернулися до звичного режиму навчання діти з особливими потребами, діти, батьки, яких не мали змоги працювати дистанційно, а також діти, родини яких потребували їхнього повернення до школи з різних причин. Урядом було розроблено жорсткий санітарний протокол та низку інструкції до нього, зокрема щодо вимірювання температури, носіння засобів індивідуального захисту та дотримання соціальної дистанції [98, с. 14].

На відміну від активних дій Франції, Велика Британія впроваджувала карантинні обмеження у навчальних закладах поступово. Спочатку закрилися освітні заклади для учнів, батьки яких мали змогу працювати у дистанційному режимі, а трохи згодом для всіх без виключення. Навчання проводилося дистанційно з використанням онлайн платформ. Інститут освіти Університетського коледжу Лондона провів дослідження, яке виявило, що середня кількість виконаних шкільних робіт в умовах дистанційного навчання є критично низькою. Трохи згодом дослідники того ж інституту провели опитування серед вчителів, яке продемонструвало, що останні не бажають повертатися до онлайн навчання, адже вважають, що навчальні заклади мають набагато ширшу мету, аніж просто навчання. Так, зокрема школи відіграють важливу роль у формуванні стійкості усієї громади до різних критичних ситуацій у суспільстві. Відтак, спираючись на проведені дослідження та опитування, Департамент освіти розробив рекомендації до повного відкриття шкіл. Відповідно до таких рекомендацій велику увагу слід було приділяти гігієні рук, дезінфекції поверхонь, провітрюванню приміщень та дотриманню соціально-безпечної дистанції у 2 метри. Додатково у рекомендаціях зазначається, що навчальні заклади мають уникати скупчень учнів та великих зібрань, а адміністрація повинна звести до мінімуму рух по школі, розробити графік поетапних перерв, харчування, початку і закінчення робочого дня задля уникнення такого великого скупчення [98, с. 15-16].

Отож, підсумовуючи варто зазначити, що кожна країна сама обирала стратегію навчання в умовах пандемії та карантинних обмежень, спираючись на показники захворюваності та загальний епідемічний стан у країні. Ці стратегії відрізняються деякими особливостями, хоча і мають певні загальні риси, які стосуються забезпечення безпеки учнів та викладачів. Відтак, мова здебільшого йде про вимушене переведення учнів на дистанційне навчання, застосування засобів дезінфекції у навчальних закладах, носіння захисних масок, респіраторів,

застосування засобів особистого захисту, дотримання соціально безпечної дистанції тощо. Варто акцентувати увагу на тому, що дослідження зарубіжного досвіду провідних країн світу неабияк актуальне сьогодні для України. Проте, зазначаємо, що сліпе запозичення ефективних стратегій не гарантує бажаного результату. Аби подолати освітню кризу, спричинену пандемією та запровадженими карантинними обмеженнями, необхідно проаналізувати кожен з ефективних стратегій, при цьому враховуючи національні соціально-економічні та епідемічні особливості нашої держави.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо необхідним зазначити, що пандемія коронавірусу та обмежувальні карантинні заходи неабияк вплинули на систему освіти як на національному, так і міжнародному рівні. І якщо для деяких країн дистанційна форма навчання не стала чимось новим, то для України впровадження такої форми стало неабияким викликом. Відтак, разом із поширенням коронавірусної інфекції, діти на деякий час втратили можливість відвідування навчальних закладів у звичному режимі. Так, аби дотриматися здійснення права на освіту та здоров'я дитини, навчальні заклади були вимушені пристосовуватися до навчання в умовах адаптивного карантину. Саме тому, відповідно до нормативно-правових актів, зокрема постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України та відповідних міністерств, виданих державною владою, навчальні заклади були вимушені продовжувати канікули, закриватися на карантин та перейти на дистанційну форму навчання за допомогою онлайн платформ. Разом із тим актуальності набуло питання дослідження переваг та недоліків онлайн навчання. У таких умовах не варто забувати, що реалізацію права дитини на освіту та здоров'я гарантують не тільки органи державної влади та посадові особи навчальних закладів, а й батьки. Чинним національним законодавством задекларований обов'язок батьків щодо виховання дітей, який є комплексним за своєю сутністю та з-поміж іншого включає в себе піклування про фізичне та психічне здоров'я дитини, підтримки її у опануванні освітніх програм, вжиття необхідних заходів щодо розвитку здібностей дитини та її мотивування у формуванні навичок здорового способу життя. Так, при виборі форм та видів навчання батьки мають звертати увагу на такі чинники як: оцінка переваг та недоліків існуючих форм навчання, врахування думки та бажання дитини, її психологічний, фізичний та емоційний стан через відсутність живого спілкування з однолітками у навчальних закладах тощо.

Контрольні питання:

1. Вкажіть основні нормативно-правові акти які регламентують права дитини на безпечну освіту.
2. Що таке локдаун і які його наслідки для освітнього процесу?
3. Що таке адаптивний карантин?
4. Охарактеризуйте переваги та недоліки дистанційної освіти.

5. Досвід якої з країн у подоланні загроз під час освітнього процесу в період карантинних обмежень на вашу думку є найбільш прийнятним для України?
6. Охарактеризуйте ефективність та своєчасність дій МОН України у період пандемії щодо організації освітнього процесу.

РОЗДІЛ 6

КАРАНТИННІ ОБМЕЖЕННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН НА ПРИКЛАДАХ ЗАКЛАДІВ ТОРГІВЛІ ТА ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ

Через пандемію, спричинену розповсюдженням коронавірусної інфекції велика кількість закладів торгівлі та громадського харчування були вимушені закритися назавжди чи тимчасово або ж перейти на дистанційний режим за допомогою такого інструменту, як доставка додому або видача замовлень з собою. Такий стан речей має як свої переваги, так і недоліки. Відтак, з одного боку карантинні обмеження для закладів торгівлі та громадського харчування призвели до зростання обсягів доставки їжі аж на 20-25%, проте в той же час через зменшення рівня платоспроможності українців, замість відвідування різноманітних закладів громадського харчування значна кількість людей віддали перевагу домашньому харчуванню. Статистика вказує на те, що до початку пандемії та карантину в Україні працювало понад тридцять тисяч закладів громадського харчування. У середньому в одному з таких закладів працювало біля 35 осіб (у великих закладах коло 150, а у невеликих кав'ярнях – до 5 осіб). Відтак, наразі в Україні відновили роботи лише приблизно 86% закладів громадського харчування від докризового рівня. Звідси випливає висновок про те, що через пандемію та вимушені карантинні обмеження значна кількість співробітників сфери торгівлі та громадського харчування залишилися без роботи, адже далеко не кожний заклад мав змогу пережити коронавірусну кризу [99, с. 44].

Відповідно до результатів проведеного опитування Української ресторанної асоціації на початку пандемії, а саме у червні 2020 року 24% закладів в Україні працювали відповідно до встановлених вимог та обмежень лише на літніх майданчиках. 18% локацій працювали на терасі, а також здійснювали доставку, 16% опитаних респондентів вказували на те, що їх заклад працював на доставку та приймав гостей на терасах і в залі, а 13% відповіли, що годували гостей на літній терасі та в залах, але доставкою не займалися. В залі та на доставку працювали 4%, тільки у залі – 6%, а тільки на доставку та takeaway – 8%. Натомість 11% опитаних зазначили, що їх заклади були повністю закриті у червні [100].

Не менш ніж сфера громадського харчування неабияк постраждала й галузь торгівлі. Торгівельно-розважальні заклади почали закриватися через розповсюдження коронавірусної хвороби чи не одні з найперших. Збитки торгово-розважальних центрів на період карантину експерти оцінюють щонайменше в 250-300 мільйонів гривень через нульову відвідуваність і простої, необхідність виплачувати оренду, комунальні платежі та зарплатню співробітникам. За більш точними даними, торгово-розважальні центри України за перші два місяці встановлених карантинних обмежень втратили близько 7 мільярдів гривень орендних надходжень, а їх орендарі трохи більше ніж 50 мільярдів гривень товарообігу [99, с. 49].

Господарська діяльність є одним з провідних секторів економічного розвитку та добробуту будь-якої держави. Саме тому останнім часом актуалізувалися питання реалізації господарських правовідносин у період пандемії та карантинних обмежень, які на думку багатьох науковців та правознавців порушують права та свободи людини і громадянина, а також спричиняють соціально-економічну кризу.

Вважаємо доречним зазначити, що господарське право регулює суспільні відносини, які з-поміж іншого, пов'язані із забезпеченням безпеки підприємницької діяльності і водночас безпосередньо взаємодіють з іншими галузями права, що в свою чергу зумовлює реальну можливість здійснення належного захисту порушених прав суб'єктів господарювання. У цьому контексті наразі стає все більш актуальним та нагальним питання щодо розумної та збалансованої політики держави, яка в свою чергу забезпечить та врахує як потреби ведення господарської діяльності, так і дотримання обмежувальних заходів у період пандемії, спричиненої розповсюдженням коронавірусної інфекції [101, с. 15].

Відтак, наголосимо, що наразі постановою Головного державного санітарного лікаря України від 6 жовтня 2021 року №13 затверджено нові протиепідемічні заходи в закладах громадського харчування на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19). Таким чином, відповідно до зазначеної постанови організація роботи та обслуговування в закладах громадського харчування здійснюється згідно з вимогами санітарного законодавства, законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів, вимог, встановлених Кабінетом Міністрів України на період карантину та з урахуванням необхідності забезпечення належних протиепідемічних заходів, спрямованих на запобігання ускладнення епідемічної ситуації внаслідок поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) [102].

Вищезгаданою постановою наголошується, що відповідальність за організацію та виконання протиепідемічних заходів покладається на керівника та (або) адміністратора закладу. До того ж у кожному закладі повинна бути особа, яка в свою чергу пройшла відповідний інструктаж та водночас призначена відповідальною за дотриманням протиепідемічних заходів у закладі. Додатково на таку особу покладений обов'язок щодо забезпечення:

- щоденного контролю за виконанням протиепідемічних заходів;
- проведення роз'яснювальної роботи з персоналом щодо індивідуальних заходів профілактики та реагування на виявлення симптомів коронавірусної інфекції COVID-19 серед персоналу;
- інформування персоналу з питань вакцинації, профілактики та протидії поширенню коронавірусної хвороби COVID-19;
- розроблення алгоритмів дій у разі настання надзвичайної ситуації, пов'язаною з реєстрацією випадків захворювання на COVID-19 серед персоналу закладу;
- недопущення до роботи персоналу, визначеного таким, який потребує самоізоляції відповідно до галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я;

- проведення інструктажу для персоналу щодо запобігання поширенню COVID-19, дотримання правил респіраторної гігієни та протиепідемічних заходів [102].

Вищезгадана нами постанова передбачає, що персонал може бути допущений до роботи тільки у випадку використання засобів індивідуального захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно, після проведення термометрії. Також важливо зупинитися на тому, що положеннями тієї ж постанови встановлено, що у випадку виявлення на роботі співробітника з підвищеною температурою тіла, а саме понад $37,2^{\circ}\text{C}$ або з іншими ознаками гострого респіраторного захворювання, такого співробітника заборонено допускати до роботи і водночас йому повинні надати рекомендації щодо звернення за медичною допомогою. Необхідно наголосити й на тому, що вищезгадана постанова піклується й про безпеку відвідувачів закладів громадського харчування та закладів торгівлі, адже передбачає наявність місця для обробки рук спиртовмісними антисептиками поруч з місцем видачі замовлень при роботі закладу на виніс. Додатково позначається, що не зайвим є розміщення яскравого вказівника про необхідність дезінфекції рук, наприклад, шляхом закріплення банеру, наліпки тощо [102].

Вважаємо доречним додатково зазначити, що безпосередньо у закладі торгівлі чи громадського харчування повинно здійснюватися вимірювання температури тіла відвідувачів безконтактним методом. Відповідно до постанови Головного державного санітарного лікаря, у випадку виявлення у відвідувача підвищеної температури тіла, а саме більш ніж $37,2^{\circ}$, відвідувач не допускається до закладу. Також, цією ж постановою визначено, що коло місць потенційного скупчення людей необхідно наносити маркування для перебування в черзі з дотриманням безпечної соціальної дистанції між клієнтами згідно з вимогами, встановленими Кабінетом Міністрів України. Встановлені вимоги і до меню у закладах громадського харчування. Відтак, відповідно до встановлених вимог, меню повинно бути розміщено для безконтактного ознайомлення біля входу або місця прийняття замовлення до того ж у кількості необхідній задля уникнення скупчення людей або на столах, проте з матеріалу, що підлягає дезінфекційній обробці. Також допускається видача одноразових меню, що у подальшому підлягають утилізації після їх використання [102].

Задля забезпечення епідемічної безпеки в умовах пандемії та карантинних обмежень, вищезгаданою постановою Головного державного санітарного лікаря передбачено обслуговування на виніс та (або) на відкритих (літніх) майданчиках. За таким обслуговуванням прийом замовлень повинен відбуватися у дистанційному режимі за допомогою телефону або з використанням інших засобів телекомунікацій, через спеціально облаштоване вікно (вхідні двері) закладу або безпосередньо через персонал закладу, які здійснюють обслуговування клієнтів на відкритих (літніх) майданчиках. Необхідно зупинитися й на тому, що видача замовлень клієнтам або офіціантам та безпосередньо розрахунок здійснюється через спеціально облаштоване вікно або

через вхідні двері закладу, а видача замовлень на виніс здійснюється виключно в закритій тарі або упаковці.

Постановою встановлені і обов'язки суб'єктів господарської діяльності, за якими останні з-поміж іншого, повинні забезпечити:

- умови за яких можна буде уникнути недопущення утворення черг та скупчення відвідувачів;
- постійну наявність рідкого мила, антисептичних засобів та паперових рушників в санвузлах та пеленальних кімнатах (наголошується, що використання багаторазових рушників у закладах громадського харчування заборонено);
- інформування клієнтів щодо встановлених обмежень та умов обслуговування в закладі та на офіційних сторінках в мережі Інтернет та соціальних мережах;
- вологе прибирання виробничих приміщень та поверхонь на літніх майданчиках, місць контакту рук персоналу і клієнтів (ручки дверей, місця сидіння, раковини, столи тощо з використанням миючих та дезінфекційних (в кінці зміни) засобів не рідше ніж кожні 2 години, перед відкриттям та після закінчення робочого дня або зміни;
- централізований збір та утилізацію використаних засобів індивідуального захисту, а саме захисних масок, респіраторів, захисних щитків, паперових серветок в окремі контейнери або урни, вироблені з картону або пластику, з кришками та поліетиленовими пакетами;
- щоденну дезінфекцію контейнерів та урн та утилізацію картонних контейнерів та урн одноразового використання після їх застосування за призначенням [102].

Натомість, відповідно до встановлених правил та рекомендацій персонал в свою чергу зобов'язаний:

- регулярно мити руки з рідким милом або обробляти їх спиртовмісними антисептиками не менш ніж один раз на 3 години, та після відвідування громадських місць, використання туалету, прибирання, обслуговування тощо;
- утримуватись від дотиків обличчя руками;
- утримуватись від контактів з особами, які мають симптоми гострих респіраторних захворювань, а саме мова йде про кашель, лихоманку, ломоту в тілі тощо;
- самоізолюватись у випадку виникнення вищезазначених симптомів респіраторних захворювань.

Додатково наголошується, що персонал закладів громадського харчування, в тому числі той, який видає замовлення та здійснює розрахунок, повинен бути одягнений в спеціалізовані засоби індивідуального захисту, зокрема такі як респіратор або захисна маска, які закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно (або захисний екран між працівником та відвідувачем при видачі замовлень на виніс). А персонал закладів громадського харчування,

який безпосередньо працює з харчовими продуктами, зобов'язаний носити засоби індивідуального захисту, зокрема респіратор, захисну маску або ж захисний щиток [102].

Постановою Головного санітарного лікаря передбачені обов'язки й для відвідувачів закладів громадського харчування та торгівлі, які полягають у:

- обробці рук антисептичними засобами перед входом до закладу громадського харчування;
- вдяганні засобів особистого захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, які закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно, перед входом до закладу торгівлі чи громадського харчування та під час пересування по ньому;
- дотриманні безпечної фізичної дистанції та вимог, у тому числі посилених протиепідемічних заходів, встановлених Кабінетом Міністрів України на період дії карантину у зв'язку з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 [102].

Як нами вже зазначалося раніше, епідемія, спричинена розповсюдженням коронавірусної інфекції виявила ряд проблем, які наразі потребують ефективного вирішення. Саме тому актуалізується питання щодо визначення дій суб'єктів господарювання, які б в свою чергу мінімізували негативний вплив обмежувальних карантинних заходів та водночас дозволили б подолати епідемічну та соціально-економічну кризу в країні. Відтак, економісти зазначають, що управління безперервністю бізнесу визначається за допомогою розширеного планування та підготовки організації до підтримки бізнес-функцій чи, наприклад, швидке їх відновлення у надзвичайних обставинах. Додатково управління безперервністю включає в себе потенційні ризики, до яких справедливо відносять пожежі, повені, епідемії та зокрема пандемії [103]. Спеціалісти зазначають, що управління безперервністю є не просто реакцією на якесь стихійне лихо, зазначений інститут розпочинається саме з планування політики і процедур, розроблених, протестованих і використовуваних ще до виникнення надзвичайної ситуації. Така політика визначає область дії програми, її ключові блоки і структуру управління. До того ж, необхідно чітко розуміти та в подальшому сформулювати необхідність безперервності бізнесу, адже управління на цьому етапі має вирішальне значення [104, с. 109].

Відтак, дослідники у сфері економіки наголошують, що задля забезпечення безперервності функціонування будь-якого бізнесу за часів пандемії перш за все необхідно скласти аварійний сценарій, адже у надзвичайних життєвих обставинах важливо швидко та ефективно реагувати на складнощі та пом'якшувати інші ризики, аби підготувати бізнес до інших можливих надзвичайних та складних обставин. Таким чином, варто констатувати, що управління безперервністю бізнесу є комплексним поняттям, яке включає в себе інфраструктурні, кібернетичні, службові, ділові, операційні та комунікаційні ризики з метою управління організацією, що стикається з новими проблемами і ризиками і бажає забезпечити безперервність операцій і виробництва [104, с.110].

Отож, аналіз впроваджених карантинних заходів та обмежень дає підстави виокремити деякі ефективні методи забезпечення безперервності суб'єктів господарювання у період пандемії коронавірусної інфекції, а саме:

- впровадження основоположних надзвичайних заходів в період дії карантину;
- виконання всіх рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міністерства охорони здоров'я України;
- обмеження робочих поїздок співробітників або їх заборона;
- перевірка готовності інфраструктури та інших сервісів до збільшення рівня навантаження на співробітників, які працюють дистанційно;
- перевірка можливості управління корпоративними системами у віддаленому доступі без фізичної присутності співробітників;
- визначення обов'язків постачальників у випадку виникнення надзвичайних ситуацій та підготовка до необхідних змін;
- налаштування достатньої ІТ-підтримки для дистанційно працюючих співробітників;
- аналіз ключових ролей, які потребують присутності працівника на місці, планування резервного плану у разі їх відсутності (наприклад, взаємозаміна співробітників);
- розробка заходів, задля допомоги співробітникам у боротьбі зі стресом і стресовими ситуаціями в період карантину;
- організація методу призначення і розподілу працівників на різних рівнях оперативного скорочення;
- налаштування доступу для мобільності співробітників;
- організація роботи, яка не може бути виконана у дистанційному режимі;
- підготовка до вимушеної необхідності закрити офіс;
- підготовка сценаріїв, планів і заходів з відновлення бізнес-операцій;
- визначення механізму спілкування зі співробітниками, хворими на коронавірусну інфекцію COVID-19, а також партнерами, постачальниками, місцевою владою і представниками громадськості [105].

Варто зазначити, що під час встановлення карантину поліція має право на перевірку суб'єктів господарської діяльності та на притягнення порушників до відповідальності, зокрема до господарсько-правової, фінансової, адміністративної та кримінальної. Відтак, у випадку порушення режиму карантинних обмежень суб'єкта-порушника можна притягнути до:

- адміністративної відповідальності відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема за статтею 44 з позначкою 3, санкція якої передбачає покарання у виді штрафу в розмірі від однієї до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [27];
- кримінальної відповідальності відповідно до Кримінального кодексу України, яка полягає у штрафі, арешті або обмеження волі [59].

Звідси впливає необхідність у правовому захисті закладів громадського харчування та закладів торгівлі. А відтак, у юридичної наукової спільноти існує

дуальність поглядів на тлумачення інституту такого правового захисту. Відтак, найпоширенішим є широке тлумачення, яке полягає у наступному твердженні: правовий захист охоплює всю систему правових засобів, спрямованих на забезпечення та здійснення відповідних прав. Дехто з теоретиків зазначає, що правовий захист охоплює собою:

- видання норм, які встановлюють права та обов'язки, визначають порядок їх здійснення та захисту і загрожують застосуванням санкцій;
- діяльність суб'єктів зі здійснення своїх прав та захисту суб'єктивних прав;
- попереджувальну діяльність державних і громадських організацій;
- діяльність з реалізації правових санкцій [106, с. 755].

Натомість прихильники більш вузького визначення правового захисту пропонують розглядати останній як систему юридичних норм, спрямованих на попередження правопорушень та усунення їх наслідків. Додатково зазначимо, що такий підхід фактично ототожнює правовий захист з правовим інститутом, норми якого забезпечують реалізацію захисних функцій щодо існування та здійснення відповідних прав [106, с. 757].

Вважаємо необхідним наголосити на тому, що паралельно з державним адміністративним захистом підприємницької діяльності існує такий правовий аспект як забезпечення безпеки підприємницької діяльності, що здійснюється самим суб'єктом господарської діяльності. Важливо зазначити, що на думку як науковців, так і практикуючих юристів в сучасних карантинних умовах, спричиненими пандемією коронавірусної хвороби, такий спосіб забезпечення безпеки слід вважати найбільш сприятливим [101, с. 16]. Відтак, суб'єкт підприємницької діяльності має змогу захищати свої інтереси, що пов'язані зі здійсненням безпосереднього права на підприємницьку діяльність за будь-яких зовнішніх надзвичайних умов, зокрема таких як пандемія. Так, наприклад, якщо майно суб'єкта підприємницької діяльності загинуло через протиправні дії іншої особи, то захистити своє право власності підприємець не зможе, адже цього майна не існує в натурі. Проте натомість останній володіє можливістю захисту свого інтересу шляхом подання позову про відшкодування шкоди для відновлення свого майнового становища [107].

За часів пандемії, спричиненої розповсюдженням коронавірусної інфекції COVID-19 та встановлення карантинних обмежень, які в свою чергу негативно впливають на роботу суб'єктів підприємницької діяльності, а зокрема закладів громадського харчування та торгівлі, будь-яка соціальна, демократична та правова держава зобов'язана піклуватися про своїх громадян та їх пава і законні інтереси. Відтак, національним законодавцем була прийнята низка нормативно-правових актів, провідною метою яких є підтримка суб'єктів господарювання, котрі вимушені працювати в умовах карантинних обмежень у часи пандемії, спричиненої розповсюдженням коронавірусної інфекції. Таким чином, з моменту встановлення карантину, а саме з 17 березня 2020 року, Верховною Радою України було прийнято низку послаблень у податковій сфері. Мова здебільшого йде про перші кроки державної підтримки суб'єктів господарювання у період кризи, спричиненої пандемією, а саме про:

- скасування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, які були вчинені протягом періоду з 1 березня по останній день місяця, яким закінчується карантин;
- встановлення мораторію на проведення документальних та фактичних перевірок на період карантину;
- зміну терміну подання річної декларації про майновий стан і доходи за 2019 рік;
- податкові пільги за деякими податками тощо [108, с. 56–63].

Наступним та не менш важливим кроком стало прийняття Закону України щодо внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби COVID-19 від 30 березня 2020 року. Зазначеним законом органи місцевого самоврядування наділили правом прийняття рішень про внесення змін до прийнятого рішення про встановлення місцевих податків та/або зборів щодо зменшення ставок єдиного податку [16]. Юридична наукова спільнота відзначає, що на перший погляд таке положення носить позитивний характер, адже надає змогу знизити податковий тягар на платників, які обрали спрощену систему оподаткування, обліку та звітності. Проте водночас, з огляду на те, що вищезгадане нововведення є правом органів місцевого самоврядування, а не їх обов'язком, на практиці ми не побачили його реалізації у повній мірі. Відтак, деякі науковці наголошують на тому, що навіть в умовах децентралізації такі зміни повинні затверджуватися та регулюватися на державному рівні, а не делегуватися на рівень місцевого самоврядування, особливо за наявності соціально-економічної кризи в країні [109, с. 57-58].

Ще одним значним кроком на шляху покращення становища суб'єктів господарювання та подолання кризи, спричиненої розповсюдженням гострої коронавірусної інфекції стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві». Деякі науковці та практикуючі юристи наголошують, що зазначений нормативно-правовий акт не має безпосереднього відношення до впровадження карантинних послаблень, проте взагалі його прийняття позитивно вплинуло на розвиток та функціонування національної податкової системи України. Так, з-поміж іншого, вищезгаданий Закон має за мету попередження податкових зловживань та ухилень від сплати податків, особливо щодо операцій з нерезидентами [109, с. 59].

Говорячи про послаблення для суб'єктів господарювання у податковій сфері в умовах впровадження карантинних обмежень, варто згадати не тільки вже прийняті та чинні нормативно-правові акти, а й подані до Верховної Ради України законопроекти, які спрямовані на вдосконалення регулювання податково-правових відносин, а також на певні податкові послаблення в умовах епідемічної кризи в Україні. Відтак, законопроектом «Про внесення зміни до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо обов'язку сплати податкових зобов'язань з реальних надходжень (грошових

коштів) платників податків на період вжиття невідкладних заходів у боротьбі з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» запропоновано тимчасово, а саме з дня набрання чинності цим Законом й по останній календарний день місяця (включно), в якому завершується дія карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19) сплата податкових зобов'язань здійснюється з реальних надходжень (грошових коштів) платників податків, що надійшли як оплата товарів, робіт чи послуг, а не за фактом надання чи то відвантаження товарів та/ або виконання чи надання робіт та послуг, оплату за які не проведено [110]. У такому положенні мова фактично йде про певне відстрочення сплати податків через відсутність реальних надходжень (грошових коштів) у платників податків. Деякі окремі представники юридичної наукової спільноти наголошують на тому, що чинним національним податковим законодавством вже передбачена можливість відстрочення грошових зобов'язань, проте наразі вбачається більш доцільним оптимізувати вже існуючий механізм задля більш простого та ефективного його застосування у період пандемії та карантину. Іншими словами, подальше впровадження вищезгаданого положення стане певним послабленням для платників податків в умовах епідемічної та соціально-економічної кризи. Проте, як вдало зазначають деякі науковці, з іншого боку, впровадження вищевказаної норми може стати передумовою задля приховання суб'єктами господарювання реальних прибутків, доходів, що стане наслідком суттєвих втрат у державному бюджеті України. Відтак, слід констатувати, що до кожної правової новели слід підходити комплексно та виважено, аби запроваджувані норми знайшли своє правове відображення та закріплення. Варто розуміти, що необхідною базою для прийняття такого законопроекту має бути добросовісність платників податків та наявність державно-приватного партнерства у відносинах оподаткування. До того ж, необхідність прийняття такого законопроекту нівелюється запровадженням в Україні адаптивного карантину, в умовах якого переважна більшість нововведених карантинних обмежень скасовується, а більшість суб'єктів господарювання має змогу відновити своє функціонування у звичному до карантинному режимі [109, с. 60-61].

Ще одним позитивним нововведенням для суб'єктів господарювання стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського кодексу України (щодо недопущення нарахування штрафних санкцій за кредитами у період дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби COVID-19)». Зазначений Закон спрямований на безпосередній захист інтересів суб'єктів господарювання від нарахування у період карантину та у тридцятиденний строк після завершення карантину штрафів та пені за кредитами чи позиками. Так, зокрема, у період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України на всій території України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19), та/або у тридцятиденний строк після дня завершення дії такого карантину у разі прострочення позичальником виконання грошового

зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит/позику банком або іншим кредитором (позикодавцем), позичальник звільняється від обов'язків сплатити на користь кредитора (позикодавця) неустойку, штраф, пеню за таке прострочення. Без сумнівів, вищевикладені положення спрямованні на поліпшення стану суб'єктів господарювання, проте актуальність прийняття таких змін знаходиться під сумнівом, адже, як нами вже зазначалося раніше, наразі діє положення адаптивного карантину, що надає підприємцям можливість функціонування у звичному режимі [111].

Говорячи про економічні складнощі для закладів торгівлі та громадського харчування у період пандемії та встановлених карантинних обмежень, не можна не згадати про позитивний зарубіжний, а зокрема європейський досвід провідних країн світу. Відтак, відомо, що Європейський Союз у найближчий час планує витратити біля 25 мільярдів євро на боротьбу з коронавірусною хворобою. Наразі існує ряд ключових ідей, які активно обговорюються європейською спільнотою, серед яких, зокрема:

- «віртуалізація» економіки, тобто іншими словами, перенесення більшості ділової активності у віртуальний простір, масове запровадження дистанційної роботи, збільшення частки у сфері послуг, де не потрібен особистий контакт, запровадження жорстких санітарно-епідеміологічних норм і заходів там, де не можливо відмовитись від особистих контактів, збільшення роботизації виробничих процесів тощо;
- обмеження готівкових операцій, масовий перехід до безготівкової форми розрахунку.
- «націоналізація» економіки, концентрація критично важливих виробничих ланцюжків всередині економік, обмеження чи зниження частки глобальних торгових операцій;
- підвищення ролі держави, націоналізація чи викуп проблемних чи критично важливих підприємств тощо [112].

Що стосується обмежувальних карантинних закладів у сфері торгівлі та громадського харчування, то, наприклад, у Бельгії продовжили працювати лише продовольчі супермаркети та аптеки, натомість усі інші магазини отримали рекомендації щодо обмеження часу роботи та роботи у вихідні дні. У Великобританії уряд запровадив низку фінансових заходів з підтримки бізнесу, а саме має на меті виділити на підтримку бізнесу 330 мільярдів фунтів стерлінгів. У британському Міністерстві фінансів заявили, що зазначені кошти будуть спрямовані на підтримку найбільш вразливих категорій населення та самозайнятих осіб, рівень доходів котрих може значно впасти через епідемію коронавірусної інфекції. До того ж відповідне міністерство вказує на те, що частину з виділених коштів отримає й Національна система охорони здоров'я. Додатково повідомляється, що будь-який підприємець, якому будуть необхідні кошти для оплати оренди, виплати зарплат та інших витрат, зможе отримати кредит на доступних умовах. Уряд Великобританії зазначає, що не менш сильно від пандемії коронавірусу та встановлених карантинних обмежень постраждали паби, клуби та театри, загалом розважальні заклади, заклади торгівлі та

громадського харчування. Таким уряд виділить разові гранти в розмірі до 25 тисяч фунтів стерлінгів, аби останні змогли пережити цей складний час і не збанкрутувати. Натомість малий бізнес може розраховувати на разові гранти в розмірі до 10 тисяч фунтів стерлінгів. Додатково очікується, що бізнес на певний час буде звільнений від сплати державного податку [112].

Отож, підсумовуючи вищевикладене, варто відзначити, що через пандемію, спричинену гострою респіраторною хворобою COVID-19, неабияк постраждали заклади торгівлі та громадського харчування. Суб'єкти підприємницької діяльності наразі вимушені пристосовуватися до карантинних обмежень, які зумовлюють економічну кризу. Аби полегшити стан великих, середніх та малих підприємців держава йде на певні поступки та на законодавчому рівні приймає деякі послаблення, зокрема у податковій сфері. На нашу думку, варто звернути увагу, додатково дослідити та в подальшому запозичити європейський досвід щодо виділення грантів на підтримку та розвиток малого та середнього бізнесу у сфері громадського харчування та торгівлі.

Контрольні питання:

1. Назвіть основні карантинні обмеження які зазнали заклади торгівлі громадського харчування.
2. Що таке метод безперервності?
3. Назвіть основні види допомоги з боку держави для суб'єктів господарювання.
4. Вплив «1000» Зеленського на діяльність закладів торгівлі та громадського харчування.
5. Чи було на вашу думку виправданим запровадження локдауну та закриття торгівельних центрів та закладів громадського харчування? Обґрунтуйте свою думку.

ЗАВДАННЯ

1. Заповніть таблицю.

За яке правопорушення застосовується адміністративна відповідальність, а за яке кримінальна?

Правопорушення	Адміністративна відповідальність (санкція)	Кримінальна відповідальність (санкція)
1. Відвідування закладів освіти здобувачами у період локдауну.		
2. Перебування в громадських місцях без засобів індивідуального захисту.		
3. Відвідування спортивних майданчиків та зон відпочинку у період локдауну.		
4. Самовільно покинути місце ізоляції.		
5. Підробка документів про вакцинацію від COVID-19.		
6. Проведення масових культурних, розважальних заходів у період локдауну.		
7. Робота ресторанів та кафе у період локдауну.		
8. Використання підроблених ПЛР-тестів.		
9. Продавці магазину працюють без засобів індивідуального захисту в період запровадження карантину.		

2. Розташуйте країни по мірі зменшення розміру штрафу за підробку документів щодо вакцинації від COVID-19.

(Австралія, Греція, Іспанія, Канада, Південна Корея, Франція, США, Україна, Словаччина, Чехія)

Країна	Розмір штрафу
1.	
2.	
3.	

3. Розташуйте країни по мірі зростання строку позбавлення волі за підробку COVID-сертифікатів.

(США, Німеччина, Греція, Канада, Україна, Південна Корея, Франція)

Країна	Строк позбавлення волі
1.	
2.	
3.	

Критерії оцінювання

Критерії оцінювання поточного контролю знань здобувачів вищої освіти

Бали	Критерії оцінювання
5	Здобувач вищої освіти в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст практичних завдань. Правильно розв'язав усі завдання.
4	Здобувач вищої освіти достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час письмових відповідей, в основному розкриває зміст практичних завдань. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно розв'язав більшість завдань.
3	Здобувач вищої освіти в цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час письмових відповідей, але без глибокого всебічного

	аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно розв'язав половину завдань.
2	Здобувач вищої освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно розв'язав меншість завдань.
1	Здобувач вищої освіти частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно розв'язав окремі завдання.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Деякі питання організації дистанційного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки №115 від 08.09.2020 р. 60

Деякі питання формування та використання сертифіката, що підтверджує вакцинацію від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.2021 р. №677 34

Кодекс законів про працю : Закон України від 17.12.1971 № 322-08 43

Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 №8073-X 19, 20, 21, 22, 24, 25, 28, 43

Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини : Конвенція про права людини та біомедицину 33

Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III 19,37, 72

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966р. документ №995_042 54

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX 14, 59, 74

Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 р. №504/96-ВР 43

Про внесення змін до Господарського кодексу України (щодо недопущення нарахування штрафних санкцій за кредитами у період дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби COVID-19) : Закон України № 691-20 від 16 червня 2020 р. 75

Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.05.2020 р. №343 8

Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України №392 від 20 травня 2020 р. 59

Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 р. №1236 8, 50

Про встановлення карантину та запровадження посиленних протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України №641 від 22.07.2020 р. 59

Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. №889-VIII 43

Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII 9, 19

Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 р. №1105-XIV 43

Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. №1700-VII 43

Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19 : Постанова Кабінету Міністрів України №211 від 11.08.2020 р. 58

Про затвердження Дорожньої карти з впровадження вакцини від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, і проведення масової вакцинації у відповідь на пандемію COVID-19 в Україні у 2021 - 2022 роках : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 24.12.2020 р. №3018 48

Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 04.10.2021 №2153 46, 50

Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06.04.2000 р. № 1645-III 15,19,20, 43, 50

Про освіту : Закон України №2145-VIII від 05.09.2017 р. 9, 57, 59

Про охорону дитинства : Закон України №2402-III від 26.04.2001 р. 54

Про повну загальну середню освіту : Закон України №463-IX від 16.01.2020р. 55

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адаптивний карантин - це різні обмеження в кожному регіоні в залежності від епідеміологічної ситуації.

Вакцинація - або щеплення - введення антигенного матеріалу з метою породити імунітет до інфекційної хвороби, який запобігає зараженню або ослаблює його негативні наслідки.

Громадське місце - частини будь-якої будівлі, споруди, яка доступна або відкрита для населення вільно, чи за запрошенням, або за плату, постійно, періодично або час від часу, в тому числі під'їзди, а також підземні переходи, стадіони.

Дистанційне навчання - сукупність інформаційних технологій та методик викладання, які передбачають здобуття освіти без фізичної присутності здобувачів у навчальному закладі.

Законодавство - система законів України, що формується Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади. До цієї категорії також належать міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України шляхом прийняття закону про ратифікацію відповідного договору.

Ізоляція - відособлення, відокремлення, роз'єднання. Заборона спілкування, відокремлення когось від навколишнього середовища.

Карантин - адміністративні та медико-санітарні заходи на обмеження контактів інфікованої або підозрілої на інфікування особи (осіб), тварини, вантажу, товару, транспортного засобу, населеного пункту, на рівні країни або між державами, що застосовуються для запобігання поширенню деяких небезпечних інфекційних хвороб.

Карантинні заходи - спрямовані на охорону певної території від занесення інфекційних захворювань з інших країн (територій) і попередження їх поширення за межами осередку.

Локдаун - це нагальний протокол дій і система обмежувальних заходів, що вводяться з метою стримання поширення захворюваності. Локдаун зазвичай забороняє людям вільно відвідувати або залишати певну зону. Під час локдауну діє режим ізоляції населення, обмежується свобода пересувань і дій в межах певної зони.

Надзвичайна ситуація - порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єктах або територіях, спричинене аварією, катастрофою, епідемією, стихійним лихом, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських і матеріальних втрат, а також велике зараження людей і тварин.

Нормативно-правовий акт - офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженими на це суб'єктами нормотворчості у визначеній формі та за встановленою процедурою, спрямований на встановлення, зміну або скасування норми права. Іншими словами, нормативно-правовий акт — це документ, прийнятий у визначеному порядку компетентним органом публічної влади, у якому містяться норми права.

Обмеження - правило, настанова, що обмежує чий-небудь права, дії і т. ін.

Обсервація - проведення часткових ізоляційно-обмежувальних і протиепідемічних заходів.

Пандемія - найвища інтенсивність розвитку епідемічного процесу, що характеризується прогресуючим поширенням інфекційного захворювання з надзвичайно високим ураженням населення на значних територіях материків або всієї Землі.

Регламентация - сукупність правил, що регламентують, регулюють, обмежують чию-небудь діяльність.

Режим надзвичайної ситуації - вводитьься на території нашої країни або окремих регіонів за рішенням Кабміну, і запроваджується, коли в країні чи окремому регіоні порушено нормальні умови життєдіяльності: під час техногенних катастроф, стихійних лих чи епідемій.

Ретроспектива – погляд у минуле, огляд того, що було в минулому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пандемія. *Велика українська енциклопедія*. URL:<https://vue.gov.ua/> Пандемія. 170
2. Що таке пандемія? *Всесвітня організація охорони здоров'я*. URL:<https://who.int>
3. We are all in this Together: Human Rights and COVID-19 Response and Recovery. URL: <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/we-are-all-together-human-rights-and-covid-19-response-and>.
4. Права людини у період пандемії COVID-19. Керівна записка. URL: <http://www.un.org.ua/ua/publikatsii-ta-zvity/un-in-ukraine-publications/4850-prava-lyudini-u-period-pandemiji-covid-19-kerivna-zapiska>
5. Полонська О. Щодо звуження конституційних прав людини в умовах оголошеної пандемії. *Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку: Збірник наукових праць за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції*. С. 166-171.
6. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020р. №1236. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantinu-ta-zaprovadzhennya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220> (дата звернення 01.12.2021 р.)
7. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.05.2020 р. №343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/343-2020-p#Text> (дата звернення 01.12.2021 р.)
8. Бермічева О. Індивідуальність людини і право на індивідуальність особистості. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 3(22). С. 11–20.
9. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (дата звернення: 01.12.2021 р.)
10. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 р. № 1645-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> (дата звернення: 01.12.2021 р.)
11. Зозуля О. І. Громадянські та політичні права людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 в Україні. *Форум права*. 2020. №61(2). С. 6-22.

12. Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis: a toolkit for member states: 07.04.2020 No SG/Inf(2020)11 / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/sg-inf-2020-11-respecting-democracy-rule-of-law-and-human-rights-in-th/16809e1d91>.
13. Камінська Н. В., Довгань О. О. Стан реалізації конституційного права на свободу думки і слова в умовах загальнонаціонального карантину. Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з нагоди відзначення Дня науки-2020 в Україні м. Київ, 21 травня 2020 року. С. 283-285.
14. Рішення Конституційного Суду України від 01 червня 2015 року №2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>
15. Криворот В., Мартиненко А. Втручання в права людини під час пандемії. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/vtruchannya-v-prava-lyudini-pid-chas-pandemiyi.html>
16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> (дата звернення: 01.12.2021 р.)
17. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 01.12.2021р.).
18. Висновок Харківської правозахисної групи щодо доцільності та законності запровадження карантинних заходів відповідно до Постанови Кабінету міністрів України № 255 від 02.04.2020 року. URL: <http://khrpg.org/index.php?id=1586221405>.
19. Протокол позачергового засідання Сумської обласної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій: від 23.04.2020 No 9. URL: http://sm.gov.ua/images/docs/teb_9.pdf.
20. Протокол позачергового засідання Житомирської обласної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій : від 23.04.2020 No 16. URL: http://oda.zht.gov.ua/wpcontent/uploads/2020/04/Protokol_16_TEB_ta_NS.pdf.
21. Без введення надзвичайного стану заходи щодо обмеження прав і свобод людини і громадянина задля запобігання поширення на території України коронавірусу COVID-19 є неконституційними. URL: <https://pravo.org.ua/ua/news/20874288->
22. Cassandra Emmons. International Human Rights Law and COVID-19 States of Emergency / Verfassungsblog. URL: <https://verfassungsblog.de/international-human-rights-law-and-covid-19-states-of-emergency>.

23. Основні загрози правам людини: Промова Генерального Секретаря ООН. 43-я сесія Ради ООН, 24-25 лютого. URL: <http://khp.org/index.php?id>
24. Пилипів Р., Тимчишин А. Адміністративна відповідальність за порушення правил щодо карантину людей: проблеми та перспективи. *Юридичний вісник*. 2020. №3. С. 163-169.
25. Більченко А. Г., Сайчук О. К. Особливості адміністративної відповідальності за порушення карантинних норм в умовах пандемії коронавірусу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №1. С. 294-296.
26. Забезпечення прав і свобод людини в Україні в умовах поширення коронавірусної інфекції (COVID-19) : особливості і шляхи удосконалення. Київ: центр Разумкова, видавництво «Заповіт», 2020. 62с.
27. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 №8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 08.12.2021 р.)
28. Крикун В. В. Об'єктивні особливості адміністративних правопорушень, передбачених статтею 44-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення та їх вплив на сферу повноважень Національної поліції України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 89 (2). С. 153–163. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2020.2.15>.
29. Курінний Є. В. Про аксіологічну сутність адміністративних штрафів. *Вісник Запорізького національного університету*. Вип. № 1. 2020. С. 144–150. URL: <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-1-22>.
30. Ковальова С. С. Відповідальність за порушення карантину та санітарних правил і норм щодо запобігання поширенню коронавірусної інфекції (COVID-19) в Україні. *Науково-практичний журнал «Право. Людина. Довкілля»*. 2020. № 11(2). С. 158–168. URL: <https://doi.org/10.31548/law2020.02.019>.
31. Самбор М. А. Склад адміністративного правопорушення щодо порушення правил карантину людей. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 2(90). С.155–170. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.90.155-170>.
32. Мотиль В. І., Дякін Я. О. Проблеми адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. №4(92). С. 224-233.
33. Про методичні рекомендації щодо складання протоколів про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 44–3 КУпАП : Розпорядження керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 27 березня 2020 р. № 3. URL: <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=https://kyivcity.gov.ua/img/item/general/5129.pdf> (дата звернення: 19.04.2020).

- 34.Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 08.12.2021 р.)
- 35.Постанова судді Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 04 грудня 2020 року. Справа №456/4527/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93319676>. (дата звернення: 08.12.2021)
- 36.Постанова судді Апеляційного суду Львівської області від 27.04.2020 р. Справа №461/3086/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88893850> (дата звернення: 08.12.2021)
- 37.Швец Д. В. Окремі аспекти діяльності Національної поліції України в умовах карантинних обмежень, спрямованих на запобігання поширенню коронавірусної інфекції. *Європейські перспективи*. 2020. №3. С. 40-46.
- 38.Бугайчук К. Л. Питання вдосконалення положень чинного законодавства України щодо запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби covid-19. *Право і безпека*. 2020. №2 (77). С. 147-155. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.2.20>.
- 39.Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / Р.А. Калюжний та ін. Київ: Правова єдність, 2008. 781с.
- 40.Гладун О. З. Малозначність кримінальних і адміністративних корупційних правопорушень. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2012. № 2(28). С. 103–112.
- 41.Щодо надання роз'яснення поняття малозначності вчиненого правопорушення : Лист Міністерства юстиції України від 06.03.2018 №8887/4408-33-18/11.2.2. URL: [https:// zakon.help/article/shchodopadannya-rozuyasnennya-ponyattya-maloznachnosti/](https://zakon.help/article/shchodopadannya-rozuyasnennya-ponyattya-maloznachnosti/) (дата звернення: 08.12.2021).
- 42.Малозначні правопорушення: Вознесенським міськрайонним судом Миколаївської області узагальнено практику за перше півріччя 2018року: архів новин. Судова влада України. URL: [https:// ics.gov.ua/archive/528126/](https://ics.gov.ua/archive/528126/) (дата звернення: (дата звернення: 08.12.2021).
- 43.42 U.S. Code § 271. Penalties for violation of quarantine laws. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/42/271>
- 44.Quarantine Act. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/q-1.1/FullText.html>
- 45.Резнік О. М., Полянська Є. А. Відповідальність за порушення карантинних заходів: національний і зарубіжний досвід. *Науковий юридичний журнал правові новели*. 2020. №11. С. 218-224.
- 46.COVID-19India:Thisishowlocalpolicepunishanyonewhoviolatesnation's21-daylockdown.URL: <https://nationalpost.com/news/world/covid-19-india-this-is-how-local-police-punish-anyone-who-violates-nations-21-day-lockdown>
- 47.Briton who breached coronavirus quarantine rules facing tough punishment in South Korea. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/03/31/briton-breached-coronavirus-quarantine-rules-facing-tough-punishment/>

48. Alena Farba. Як переживають карантин в Європі : 6 історій. URL: <https://veterdoit.com/yak-perezhyvaiut-karantyn-v-yevropi-6-istoriy/>
49. Гуцуляк О. Правове регулювання обов'язкової вакцинації як засобу забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя. *Публічне право*. 2020. №4(40). С. 50-61.
50. Контроль захворювань : Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/inshi-infekciynizakhvoryuvannya> (дата звернення: 11.12.2021 р.)
51. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966р. документ №995_042. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 11.12.2021 р.)
52. General Comment №14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12 of the Covenant). UN Economic and Social Council. 11.08.2000. URL: <https://www.refworld.org.ru/docid/47ebcc3c2.html> (дата звернення: 11.12.2021 р.)
53. Губанова О. В. Щодо механізму правового регулювання відносин у сфері імунізації населення. *Форум права*. 2017. № 1. С. 32–38.
54. Гладун З. С. Адміністративний примус у сфері охорони здоров'я. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 1. С. 45–48.
55. Круглова О. О. Обов'язкова вакцинація: порушення особистих немайнових прав фізичної особи. *Форум права*. 2011. № 1. С. 537–541.
56. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. №2801-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 11.12.2021 р.)
57. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини : Конвенція про права людини та біомедицину. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text (дата звернення: 11.12.2021 р.)
58. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Соломахін проти України» від 15 березня 2012 року (заява № 24429/03). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SOO00428.html (дата звернення: 11.12.2021 р.)
59. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. №2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.12.2021 р.)
60. Деякі питання формування та використання сертифіката, що підтверджує вакцинацію від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.2021 р. №677. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-2021-p#Text> (дата звернення: 11.12.2021 р.)

61. Відомості Державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 11.12.2021 р.).
62. Офіційний портал Верховної Ради України. Електронний ресурс. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72830 (дата звернення: 11.12.2021 р.).
63. Айдинян А. В. Деякі питання криміналізації незаконних дій з документами, що стосуються проведення профілактичних щеплень. Актуальні проблеми кримінального права: матеріали 12 всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : 18.11.2021 р. С. 22-24.
64. Відповідальність за підробку COVID-сертифікатів. Електронний ресурс. URL: <https://bargen.com.ua/2021/11/13/vidpovidalnist-za-pidrobku-covid-sertyfikativ/> (дата звернення: 11.12.2021 р.).
65. Кривенко Ю. В. Адаховська Н. С. Вакцинація за умов пандемії COVID-19: право чи обов'язок? *Часопис цивілістики*. 2021. №41. С. 29-33.
66. Кодекс законів про працю : Закон України від 17.12.1971 № 322-08. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 21.12.2021).
67. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. №889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 21.12.2021).
68. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 21.12.2021).
69. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 р. №1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> (дата звернення: 21.12.2021).
70. Про відпустки : Закон України від 15.11.1996 р. №504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-вр#Text> (дата звернення: 21.12.2021).
71. Про затвердження Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 04.10.2021 №2153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1306-21#Text> (дата звернення: 21.12.2021).
72. Міністерство охорони здоров'я : електронний ресурс. URL: <https://moz.gov.ua> (дата звернення: 21.12.2021).
73. Про затвердження Дорожньої карти з впровадження вакцини від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, і проведення масової вакцинації у відповідь на пандемію COVID-19 в Україні у 2021 - 2022 роках : Наказ Міністерства охорони здоров'я від 24.12.2020 р. №3018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3018282-20#Text> (дата звернення: 21.12.2021).

74. Постанова Верховного Суду України від 18.10.2021 р. № 188/608/19 URL: <http://od.reyestr.court.gov.ua/files/50/b738c28768ad2db16c0f8450b04dcc93.rtf> (дата звернення: 21.12.2021).
75. Постанова Брусилівського районного суду Житомирської області № 275/1039/21 від 20.12.2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101974233> (дата звернення: 21.12.2021).
76. Постанова Івано-Франківського міського суду № 344/18565/21 від 17.12.2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101868310> (дата звернення: 21.12.2021).
77. Вакцинація від COVID-19 працівників : юридичні аспекти: електронний ресурс. URL: <https://trudovi.org/show-news/Trudovi-prava/Vakczinacziya-vid-covid-19-praczivnikiv-yuridichni-aspekti> (дата звернення: 21.12.2021).
78. Хто першим у Німеччині отримає щеплення від коронавірусу?: електронний ресурс. URL: <https://www.dw.com/uk/khto-pershym-u-nimechchyni-otrymaie-shchepлення-vid-korona-virusu/a-55566717>.
79. Бесплатно и необязательно: как и когда в Италии планируют вакцинировать от коронавируса : електронний ресурс. URL: <https://coronavirus.tsn.ua/ru/besplatno-i-neobyazatelno-kak-i-kogda-v-italii-planiruyut-vakcinirovat-lyudey-ot-koronavirusa-1679422.html>
80. Семіног С. Реалізація права дитини на освіту в умовах карантинних обмежень. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №11. С. 159-165.
81. Про охорону дитинства : Закон України №2402-III від 26.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 28.12.2021 р.)
82. Про повну загальну середню освіту : Закон України №463-IX від 16.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 28.12.2021 р.)
83. Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Постанова Головного державного санітарного лікаря України Міністерства охорони здоров'я України від 22 серпня 2020 р. № 50. URL <https://moz.gov.ua/uploads/skeditor/документи/Головний%20Санітарний%20лікар/Постанова%2050.pdf>: (дата звернення 28.12.2021 р.)
84. Про освіту : Закон України №2145-VIII від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 28.12.2021 р.)
85. Стефанчук Р. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ: КНТ, 2008. 625 с. С. 131.

86. Кохановська О. Поняття та види особистих немайнових прав у цивільному праві України. *Юридичні науки*. 2010. №84. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis.
87. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19 : Постанова Кабінету Міністрів України №211 від 11.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п#Text> (дата звернення 28.12.2021 р.)
88. Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-154 від 11.03.2020. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2020/03/11/1_9-154.pdf (дата звернення 28.12.2021 р.)
89. Наказ Міністерства освіти і науки України №406 від 16.03.2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizacijni-zahodi-dlya-zapobigannya-poshirennyu-koronavirusu-s-ovid-19> (дата звернення 28.12.2021 р.)
90. Лист Міністерства освіти і науки України щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантину №1/9-173 від 23.09.2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-pid-chas-karantinu> (дата звернення 28.12.2021 р.)
91. Лист Міністерства освіти і науки України щодо організованого завершення 2019/2020 навчального року та зарахування до закладів загальної середньої освіти № від 1/9-182 від 31.03.2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizovanogo-zavershennya-20192020-navchalnogo-roku-ta-zarahuvannya-do-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення 28.12.2021 р.)
92. Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України №392 від 20 травня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-2020-п#Text> (дата звернення 28.12.2021 р.)
93. Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України №641 від 22.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020-п#Text> (дата звернення 28.12.2021 р.)
94. Про затвердження протиепідемічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Постанова Головного державного санітарного лікаря України №4 від 23.04.2021 р. URL: <https://moz.gov.ua/golovnij-derzhavnij-sanitarnij-likar-ukraini> (дата звернення 28.12.2021 р.)
95. Махнюк В. Гігієнічна оцінка умов і організації навчання дітей у міських та сільських загальноосвітніх навчальних закладах в період

- реформування освіти України: автореф. дис. канд. мед. наук: 14.02.01. Київ, 2007. 20 с.
96. Деякі питання організації дистанційного навчання : Наказ Міністерства освіти і науки №115 від 08.09.2020 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text> (дата звернення 28.12.2021 р.)
97. Mitigation of the effects of home detention for children during the COVID-19 outbreak Режим доступу: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30547-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30547-X/fulltext)
98. Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину: аналітична записка / Л. Гриневич, Л. Ільч, Н. Морзе, В. Прошкін, І. Шемелинець, К. Линьов, Г. Рій]. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 76 с.
99. Денков Д., Каракуц А., Щедрін Ю. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Центр прикладних досліджень. Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2020. 55 с.
100. Результати опитування операторів ресторанного ринку. URL: <https://www.uara.org.ua/post/results-of-an-anonymous-survey-of-restaurant-operators> (дата звернення 04.01.2022 р.)
101. Сокурєнко В. В. Правовий захист суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19. матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 лют. 2021 р.) МВС України, МОЗ України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Нац. фармацевт. ун-т. Харків: ХНУВС, 2021. С. 14-17.
102. Про затвердження протиепідемічних заходів в закладах громадського харчування на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Постанова Головного державного санітарного лікаря України №13 від 06.10.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0013488-21#Text> (дата звернення 04.01.2022 р.)
103. Онуфрієнко О. Як власнику убезпечити свій бізнес після пандемії. *Економічна правда*, 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/28/659883/>.
104. Мехед Д., Мехед К., Шелест М. Забезпечення безперервності бізнесу в період пандемії. *Захист інформації*. Т. 22. 2020. №2. С. 109-113.
105. Карантин vs бізнес : як діяти в епоху обмежень, 2020. URL: <https://mind.ua/publications/20208709-karantin-vs-biznes-yak-diyati-v-epohu-obmezhen>.
106. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 976 с.
107. Форми захисту прав та інтересів господарюючих суб'єктів. Український юридичний портал : сайт. URL:

<http://radnuk.info/pidrychnuku/gospodar-pravo/36-kravchyk/586-92.html>
(дата звернення 04.01.2022 р.)

108. Колісник А. С. Законодавчі нововведення для бізнес-середовища в Україні в умовах карантину. *Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах*: зб. наук. пр. за матеріалами III круглого столу (м. Харків, 25 червня 2020 року) / редкол. М. В. Шульга, С. В. Глібко. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. 318 с.
109. Колісник А. С. Деякі особливості правового регулювання податкових відносин в умовах карантину. *Регіональні інноваційні ініціативи : завдання та шляхи вирішення*: зб. наук. пр. за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 5 червня 2020 року). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 56–63.
110. Про внесення зміни до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо обов'язку сплати податкових зобов'язань з реальних надходжень (грошових коштів) платників податків на період вжиття невідкладних заходів у боротьбі з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : проект Закону України № 3537 від 25 трав. 2020 р. URL: [http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc). (дата звернення 04.01.2022 р.)
111. Про внесення змін до Господарського кодексу України (щодо недопущення нарахування штрафних санкцій за кредитами у період дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби COVID-19) : Закон України № 691-20 від 16 червня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-20#Text>. (дата звернення 04.01.2022 р.)
112. Як борються з COVID-19 у світі : варіанти урядових рішень. URL: <http://icps.com.ua/yak-boryutsya-z-covid-19-u-sviti-varianty-uryadovykh-rishen/> (дата звернення 04.01.2022 р.)